

TARTU ÜLIKOOL
ÕIGUSTEADUSKOND
Eraõiguse osakond

Andraš Tšitškan

**ÄRIÜHINGUTE SUNDLÕPETAMINE JA REGISTRIST KUSTUTAMINE
REGISTRIPIIDAJA ALGATUSEL NING ÄRIÜHINGUTE TÄIENDAV JA
KUSTUTAMISJÄRGNE ESMAKORDNE LIKVIDEERIMINE**

Magistritöö

Juhendaja
dr. iur. Andres Vutt

Tartu
2017

SISUKORD

SISSEJUHATUS.....	4
1. ÄRIÜHINGUTE SUNDLÕPETAMINE JA KUSTUTAMINE REGISTRIPIDAJA ALGATUSSEL.....	10
1.1. Äriühingute sundlõpetamine registripidaja algatusel.....	10
1.1.1. Puudused äriühingu põhikirjas	10
1.1.2. Puudused äriühingu juhatuse koosseisus	12
1.1.3. Kontaktisiku määramata jätmine	18
1.2. Äriühingute kustutamine registripidaja algatusel	20
1.2.1. Majandusaasta aruande esitamata jätmine.....	20
1.2.2. Registrist kustutamine pärast likvideerimist	27
2. ÄRIÜHINGUTE SUNDLÕPETAMISE JA KUSTUTAMISEGA SEOTUD MENETLUSLIKUD KÜSIMUSED.....	30
2.1. Registripidaja pädevus	30
2.2. Menetlusedokumentide kättetoimetamine	32
2.3. Trahvi määramine	39
3. ÄRIÜHINGUTE TÄIENDAV JA KUSTUTAMISJÄRGNE ESMAKORDNE LIKVIDEERIMINE	42
3.1. Täiendava likvideerimise ja kustutamisejärgse esmakordse likvideerimise olemus	42
3.2. Avalduse esitamiseks õigustatud isikud	45
3.3. Võlausaldaja avaldajana täiendavas likvideerimises	52
3.3.1. Äriühingu kustutamine kohtuvaidluse kestel	52
3.3.2. Äriühingu kustutamine olukorras, kus kohtuvaidlust ei käinud	57
3.3.2.1. Avalduse esitamise eeldused.....	57
3.3.2.2. Nõue on jäänud rahuldamata.....	57
3.3.2.3. Nõuet ei ole võimalik muul viisil rahuldada	58
3.3.2.4. Nõude rahuldamise võimalikkus.....	61
3.3.2.5. Õigeaegsuse nõue.....	65
3.4. Võlausaldaja avaldajana kustutamisejärgses esmakordses likvideerimises	68
KOKKUVÕTE	72

COMPULSORY DISSOLUTION OF COMPANIES, STRIKING THEM OFF THE REGISTER BY THE REGISTRAR AND SUPPLEMENTARY LIQUIDATION OF COMPANIES. Summary	78
LÜHENDID	82
KASUTATUD KIRJANDUS	83
KASUTATUD ÕIGUSAKTID	85
KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA	86

SISSEJUHATUS

Tsiviilseadustiku üldosa seaduse¹ (edaspidi TsÜS) § 26 lg 2 kohaselt tekib eraõigusliku juriidilise isiku õigusvõime seadusega ettenähtud registrisse kandmisest. Äriühingute puhul on nimetatud register äriregister, mida alates 2015. aastast peab Tartu Maakohtu registriosakond (äriseadustiku² (edaspidi ÄS) § 22 lg 1). Kui Eestis peetakse äriregistrit kohtu juures, siis Ühendkuningriigis on sealne äriregistri ekvivalent osa haldusvõimust.³ Äriühingu õigusvõime lõpeb TsÜS § 45 lg 2 ja ÄS § 2 lg 3 järgi tema kustutamisega äriregistrist, st äriühing lakkab olemast registrist kustutamisega.⁴

Juriidilise isiku lõppemise saab Eesti õiguses liigitada vabatahtlikuks lõpetamiseks, sundlõpetamiseks ja kustutamiseks registrist registripidaja poolt ilma likvideerimiseta. Eraõigusliku juriidilise isiku vabatahtliku lõpetamise ehk juriidilise isiku organi tahtest sõltuvad lõpetamise alused on üldkoosoleku või muu pädeva organi otsus, seaduses, põhikirjas või ühingulepingus seatud eesmärgi saavutamine ning tähtaja möödumine, kui juriidiline isik on asutatud tähtajaliselt (TsÜS § 39 p-d 1, 3 ja 4). Üldised alused juriidilise isiku sundlõpetamiseks kohtumääruse alusel sätestab TsÜS § 40 lg 1. Juriidilise isiku võib sundlõpetada, kui selle eesmärk või tegevus on vastuolus seaduse, avaliku korra või heade kommetega, juriidilise isiku asutamisel on oluliselt rikutud seadust või asutamislepingu sõlmimisel või asutamisotsuse tegemisel esines asjaolu, mis toob kaasa lepingu või otsuse kehtetuse, ja rikkumist ei saa hiljem kõrvaldada, juriidilise isiku põhikiri on olulisel määral vastuolus seadusega, juriidiline isik ei vasta talle seadusega kehtestatud nõuetele, juriidilise isiku juhatuse või seda asendava organi volitused on lõppenud rohkem kui kaks aastat tagasi ja uut juhatust või seda asendavat organit ei ole valitud või kui esineb muu seaduses sätestatud alus (nt ÄS § 60 lg 4 alusel otsustatud sundlõpetamine).

05.04.2017 võttis Riigikogu vastu äriseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse⁵ (eelnoõu 347 SE). Äriseadustiku vastavad muudatused jõustuvad

¹ Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I, 12.03.2015, 106.

² Äriseadustik. – RT I, 22.06.2016, 32.

³ K. Saare jt. Ühinguõigus I. Kapitaliühingud. Tallinn: Juura 2015, lk 49.

⁴ K. Saare. TsÜSK § 39 komm 3.1. – P. Varul jt (koost). Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Komm vlj. Tallinn: Juura 2010.

⁵ Äriseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus (juriidilise isiku ja tema juhatuse või seda asendava organi asukoht). – RT I, 20.04.2017, 1.

15.01.2018. Muudatusega lisati veel üks äriühingute sundlõpetamise alus, milleks on välismaal asuva juhatuse korral kontaktisiku määramata jätmine (ÄS § 59 lg 7 ja § 63¹).

Varasemalt sai kriminaalmenetluses otsustada juriidilise isiku karistusena juriidilise isiku sundlõpetamise, kuid alates 01.01.2015 jõustunud karistusseadustiku⁶ (edaspidi KarS) redaktsioon sellist võimalust ette ei näe, sest vastav säte on tunnistatud kehtetuks. Alates 01.01.2015 on juriidilise isikule ainus võimalik määratav põhikaristus rahaline karistus (KarS § 3 lg 3). Sundlõpetamine kui karistusõiguslik sanktsioon kaotati põhjendusel, et seda ei saa lugeda karistuseks kuriteo eest ning tõhusalt kohaldatavad alused juriidilise isiku sundlõpetamise kohaldamiseks eksisteerivad väljaspool karistusõigust.⁷

Lisaks juriidilise isiku vabatahtlikule lõpetamisele ja sundlõpetamisele on juriidilise isiku lõppemine ka registripidaja poolt juriidilise isiku kustutamine registrist ilma likvideerimiseta.⁸ Sellise võimaluse näeb ette ÄS § 60 osaühingu, aktsiaseltsi ja tulundusühistu suhtes. Registripidaja peab enne kustutamist tegema mitu hoiatusmäärust. Lõpuks, kui äriühing jätab hoiatustest hoolimata registripidajale majandusaasta aruande esitamata ega põhista registripidajale mõjuvat põhjust, mis takistab tal aruannet esitamast, ning äriühingu võlausaldajad ei ole taotlenud äriühingu likvideerimist, võib registripidaja äriühingu registrist kustutada (ÄS § 60 lg 3). Sellisel juhul ei viida läbi likvideerimist, mistõttu hilisemad probleemid seoses allesjäänud varaga on tõenäolised tekkima. Selle puhul on nähtud ette kustutamisjärgse esmakordse likvideerimise instituut (ÄS § 60 lg 5).

Juriidilise isiku lõpetamise aluse jõustumisega ei kaasne automaatselt juriidilise isiku kui õigussubjekti ega tema tegevuse lõppemist, vaid üksnes juriidilise isiku eesmärgi muutus.⁹ Eesmärgi muutus seisneb selles, et äriühing on põhikirjalistelt eesmärkidelt (äritegevuselt) läinud üle likvideerimisele.¹⁰ Likvideerimine on menetlus, mis reguleerib juriidilise isiku tegevuse lõpetamiseks vajalike toimingute tegemist, näiteks vara müük, võlausaldajate nõuete rahuldamine, vara jaotamine ning lõpuks juriidilise isiku kustutamine vastavast registrist.¹¹

Reeglina toimubki juriidilise isiku lõpetamisel tema likvideerimine (TsÜS § 41 lg 1 ls 1). Vabatahtliku lõpetamise aluse jõustumisel ei järgne juriidilise isiku likvideerimist seaduses

⁶ Karistusseadustik. – RT I, 31.12.2016, 14.

⁷ Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 554 SE seletuskiri, lk 22–23. – www.riigikogu.ee/download/c1236cbb-1c9b-4fba-9e3d-674e19099393 (10.04.2017).

⁸ K. Saare. TsÜSK § 39 komm 3.1.

⁹ K. Saare. TsÜSK § 39 komm 3.1.

¹⁰ P. Varul jt. Tsiviilõiguse üldosa. Tallinn: Juura 2012, lk 253.

¹¹ K. Saare. TsÜSK § 39 komm 3.1.

sätestatud erandjuhtudel. Juriidilist isikut ei likvideerita tema lõppemisel ühinemise või jagunemise käigus, samuti juhul, kui üldkoosolek otsustab juriidilise isiku tegevuse jätkamise.¹² Äriühingu likvideerimist ei toimu ka siis, kui registripidaja kustutab äriühingu äriregistrist seetõttu, et äriühing ei ole esitanud kuue kuu jooksul seaduses sätestatud tähtaja möödumisest alates nõutavat majandusaasta aruannet, ei ole reageerinud registripidaja poolt tehtud täiendavale kustutamise hoiatusele ning võlausaldajad ega äriühing ei ole registripidaja üleskutsele vaatamata esitanud taotlust viia läbi äriühingu likvideerimine (ÄS § 60 lg-d 1–3).¹³

Äriseadustik sätestab, et kui pärast osaühingu või aktsiaseltsi kustutamist registrist ilmneb, et äriühingul jäi jaotamata vara ja vajalikud on täiendavad likvideerimisabinõud, võib kohus huvitatud isiku nõudel otsustada täiendava likvideerimise. Sellisel juhul ennistatakse äriühing registrisse ja viiakse läbi täiendav likvideerimine (ÄS §-d 218 ja 381). Kui äriühing on registrist kustutatud majandusaasta aruande esitamata jätmise tõttu, st eelnevalt pole viidud läbi likvideerimist, siis on võimalik kustutamisejärgne esmakordne likvideerimine (ÄS § 60 lg 5). Mõlemaid juhtumeid käsitlevate normide sõnastusest tuleneb, et registrisse ennistamine likvideerimismenetluse läbiviimiseks on vajalik siis, kui ühingul on jaotamata vara. Sellise likvideerimise otstarve on nii-öelda ripakile jäänud vara jaotamine ning see toimub eelkõige registrist kustutatud äriühingu osanike, aktsionäride või võlausaldajate huvide kaitseks.

Ühendkuningriigis reguleerib Companies Act 2006¹⁴ (edaspidi CA) ühingute lõppemist teistmoodi kui Eesti seadusandlus. Kui Eestis on sundlõpetamise olemuslik element reeglina ka likvideerimine, siis Ühendkuningriigis langeb mitu Eesti õiguse järgi sundlõpetamise alust lihtsama regulatsiooni alla. Selline lihtsam regulatsioon on äriühingu kustutamine registrist registripidaja algatusel (ingl *registrar's power to strike off defunct company*). Oma regulatsioonilt sarnaneb see Eesti õigusega võrreldes olukorrale, kus äriühing kustutatakse registrist majandusaasta aruande esitamata jätmise tõttu. Ühendkuningriigis on äriregistri pidajal õigus algetada äriühingu registrist kustutamine, kui tal on piisav alus arvata, et äriühing ei tegutse (CA §¹⁵ 1000). Piisav alus on näiteks, kui äriühing ei ole registripidajale saatnud

¹² K. Saare. TsÜSK § 39 komm 3.1; K. Saare. TsÜSK § 41 komm 3.1.

¹³ K. Saare. TsÜSK § 41 komm 3.1.

¹⁴ Companies Act 2006. Parliament of the United Kingdom. – www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents (01.04.2017).

¹⁵ Ühendkuningriigi õigusaktides on normitehniliselt kasutuses *section*, *subsection* ja *paragraph*, millele Eesti seadusandluse normitehnikas vastavad paragrahv (§), lõige (lg) ja punkt (p). Selguse huvides on Ühendkuningriigi õigusaktidele viidatud vastavalt Eesti seadusandluse normitehnikale.

kohustuslikke dokumente või äriühingul puudub juhatus¹⁶. Piisav alus on ka see, kui registripidajal ei ole võimalik äriühingu aadressil kirju kätte toimetada.¹⁷

Äriühingu vabatahtlikuks lõpetamiseks on Ühendkuningriigis kaks võimalust. Esimene neist on äriühingu likvideerimine, mis sarnaneb paljuski Eesti regulatsiooniga. Ühendkuningriigis saab äriühingu vabatahtlikult lõpetada ka ilma likvideerimismenetlust läbi viimata. Sellisel juhul kustutatakse äriühing registrist avalduse alusel (ingl *voluntary striking off*). Selline kustutamine on äriühingu lõpetamise lihtsam vorm, mis seisneb nii-öelda äriühingu lõpetamises. Selline äriühing võib valida ka likvideerimise (ingl *members' voluntary winding up*). Sellisel juhul viiakse läbi klassikaline likvideerimine: müüakse vara, rahuldatakse võlausaldajate nõuded, jaotatakse vara ning lõpuks kustutatakse äriühing registrist (Insolvency Act 1986¹⁸ § 143). Sellise vabatahtliku likvideerimise eeldus on äriühingu maksejõulisus.

Ühendkuningriigis käib äriühingu täiendav likvideerimine samuti äriühingu registrisse ennistamise kaudu. Companies Act 2006 sätestab kaks ühingu ennistamise võimalust: administratiivne ennistamine (ingl *administrative restoration*) ja kohtulik ennistamine (ingl *court order restoration*). Põhimõtteline erinevus Ühendkuningriigis ja Eestis toimuva registrisse ennistamise vahel on see, et kui Eestis saab äriühingu registrisse ennistada üksnes täiendava likvideerimise läbiviimiseks, siis Ühendkuningriigis on äriühingu ennistamine tema tegevuse jätkamiseks võimalik, st registrisse ennistamisele ei pea järgnema likvideerimist. Nagu õiguskirjanduses on märgitud, siis administratiivset ennistamist kasutatakse eeskätt selleks, et taastada äriühing äritegevuse jätkamiseks ja saada riigilt enne registrist kustutamist äriühingule kuuluv vara tagasi äriühingu nimele.¹⁹ Ajavahemikus, mis jääb äriühingu registrist kustutamise ja seejärel registrisse ennistamise vahel, on kustutatud äriühingu raha, kinnisasjad ja õigused *bona vacantia*, mis tähendab ladina keeles omanikuta hüve. Selle all on mõeldud nii-öelda positiivset vara, sest kohustused sinna ei kuulu. Selline positiivne vara läheb pärast äriühingu kustutamist riigile, kes võib sellise varaga teha, mida ta heaks arwab.²⁰ Juhul kui äriühing „äratakse uuesti ellu“ ehk ennistatakse registrisse, siis allesjäänud *bona vacantia* antakse äriühingule tagasi, kuid müüdud või muul moel realiseeritud vara hüvitatakse. Eesti

¹⁶ Eesti ühinguõiguses on puudused äriühingu juhatuse koosseisus sundlõpetamise, mitte kustutamise alus.

¹⁷ Companies House. Strike off, dissolution and restoration. 2016. – www.gov.uk/government/publications/company-strike-off-dissolution-and-restoration/strike-off-dissolution-and-restoration#companies-no-longer-carrying-on-business-or-in-operation (20.04.2017).

¹⁸ Insolvency Act 1986. Parliament of the United Kingdom. – www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/45/contents (01.04.2017).

¹⁹ B. Hannigan. Company Law. Oxford: Oxford University Press 2009, pp 691–694.

²⁰ Government Legal Department. Bona vacantia dissolved companies (BVC1). 2013. – www.gov.uk/government/publications/bona-vacantia-dissolved-companies-bvc1/bona-vacantia-dissolved-companies-bvc1 (25.04.2017).

õigus erineb selle koha pealt Ühendkuningriigi õigusest oluliselt. Nimelt, pärast äriühingu lõpetamiskande tegemist on kustutatud äriühingu allesjäänud vara näol tegemist varaga, mis kuulub isikule, keda enam ei ole. Selles olukorras ei ole ka vara käsutamiseks õigustatud isikut. Selliste juhtumite puhul on oluline täiendava likvideerimise ja kustutamisjärgse esmakordse likvideerimise instituut, mille käigus jaotamata jäänud vara jaotatakse.

Käesolevas töös uuritakse registripidaja algatusel äriühingute sundlõpetamise ja registrist kustutamise, samuti äriühingute täiendava ja kustutamisjärgse esmakordse likvideerimise olemust ja tähendust Eesti õiguses. Töös kasutatakse analüütilist meetodit, mille abil tuvastatakse äriühingute sundlõpetamise, registrist kustutamise, täiendava ja kustutamisjärgse esmakordse likvideerimise eesmärgid ning kaitstavad huvigrupid ja tehakse järeldus, kuivõrd kehtiv õigus neid eesmärke täidab ja huvigruppe kaitseb. Magistritöö hüpotees on, et kehtiv õigus on puudulik ning ei täida oma eesmärke, menetlus on liiga keeruline ja ei kaitse huvigruppe, keda see kaitsma peaks.

Töö koosneb kolmest peatükist. Esimeses peatükis on käsitletud äriühingute sundlõpetamist ja registrist kustutamist registripidaja algatusel. Kuna sellega seoses ilmneb palju menetlusõiguslikke probleeme, on olulisemad neist esitatud teises peatükis. Kolmandas peatükis on käsitletud täiendava likvideerimise ja kustutamisjärgse esmakordse likvideerimise probleeme. Kõigis peatükkides on toodud võrdluseks ka Ühendkuningriigi õigus. Töös ei kirjeldata Ühendkuningriigi õigust sundlõpetamise, registrist kustutamise ja täiendava likvideerimise kohta täielikult, vaid tuuakse välja see, mis on vastava teema juures vajalik Eesti ühinguõiguse puuduste ja paremaks muutmise vajaduse põhjendamiseks.

Ühendkuningriigi õigus on võrdluseks valitud eelkõige seepärast, et arvestades viimaseid muutusi, mis meil Eestis on äriühingutega seoses toimumas (eelkõige e-residentsusest tulenev õigus äriühinguid välismaalt juhtida), siis oleme sattumas sarnasesse olukorda nagu britid. Alates 15.01.2018 jõustuvatest äriseadustiku muudatustest pakub ka Eesti välismaalastele enda äriühinguid. E-residentsusega seonduvalt võib äriühingu juhtimise koht olla maailmas ükskõik kus ja seos Eestiga võib olla väga tinglik.²¹ Seepärast on Eesti ühinguõigus uues olukorras, kuid Ühendkuningriigis on sellega seonduvalt kogemus olemas. Samuti on Ühendkuningriigi ühinguõigusel pikk ajalugu ning see on põhjalikult reguleeritud.

²¹ Probleemide olemasolu on tunnistanud ka ühinguõiguse kodifitseerimise lähteülesandes. Vaata: Justiitsministeerium. Ühinguõiguse kodifitseerimise lähteülesande projekt. Tallinn: 2014. – www.just.ee/sites/www.just.ee/files/uhinguoiguse_kodifitseerimise_lahteulesande_projekt_0.pdf (15.03.2017).

Magistritöö kirjutamisel kasutatud peamised allikad on Riigikohtu ja ringkonnakohtute lahendid, P. Varuli jt koostatud tsiviilseadustiku üldosa seaduse kommentaarid²², K. Saare jt kirjutatud kapitaliühinguid põhjalikult käsitlev raamat²³, samuti äriseadustik, tsiviilkohtumenetluse seadustik²⁴ (edaspidi TsMS) ja Ühendkuningriigi Companies Act 2006. Töös käsitletud probleemide uurimise tegi raskemaks asjaolu, et vastavat kirjandust on vähe. Käesoleva töö autor ei ole saanud kätte kõiki teemakohaseid kohtulahendeid, tulenevalt kohtute infosüsteemi piirangutest. Kuna mõne juhtumite grupi puhul esines standardseid kohtulahendeid, siis kõigile ühesuguse sisu ja probleemiga lahenditele viidatud ei ole. Magistritöö vormistamisel on lähtutud J. Sootaki koostatud üliõpilastöö kirjutamise ja vormistamise juhendist.

Märksõnad: eraõiguslikud juriidilised isikud, likvideerimine, äriregistrid, äriühingud, äriühinguõigus.

²² P. Varul jt (koost). Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Komm vlj. Tallinn: Juura 2010.

²³ K. Saare jt. Ühinguõigus I. Kapitaliühingud. Tallinn: Juura 2015.

²⁴ Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 28.12.2016, 22.

1. ÄRIÜHINGUTE SUNDLÕPETAMINE JA KUSTUTAMINE REGISTRIDAJA ALGATUSEL

1.1. Äriühingute sundlõpetamine registripidaja algatusel

1.1.1. Puudused äriühingu põhikirjas

TsÜS § 40 lg 1 p 3 sätestab, et juriidiline isik lõpetatakse kohtumäärusega valdkonna eest vastutava ministri või muu selleks seadusega õigustatud isiku või asutuse nõudel (sundlõpetamine), kui juriidilise isiku põhikiri on olulisel määral vastuolus seadusega. Tsiviilseadustiku üldosa seaduses sätestatud aluse näol on tegemist üldnormiga. Äriregistri pidaja jaoks on äriseadustikus sama koosseisu kohta sätestatud erinorm. ÄS § 59 lg 5 annab registripidajale sundlõpetamise aluse, mis tuleneb registripidaja enda järelevalve tulemusel ilmsiks tulnud asjaolust (puudus äriühingu põhikirjas). Vastava aluse eelduste täitmisel on registripidajal õigus otsustada äriühingu sundlõpetamine.

Õiguskirjanduses on selgitatud, et põhikiri on korporatiivse struktuuriga isikute ühenduste asutamisel asutamislepingu või asutamisosuse lisana koostatav asutamisdokument. Äriühingutest kehtib see osaühingute (ÄS § 139), aktsiaseltside (ÄS § 244) ja tulundusühistute (tulundusühistuseaduse²⁵ (edaspidi TÜS) § 6) kohta. Täis- ja usaldusühingute puhul asendab põhikirja ühinguleping (ÄS § 82).²⁶ Pärast äriühingu kandmist registrisse on põhikiri ainus äriühingu organisatsiooni ja tegevuse aluseid kajastav dokument. Nii põhikiri kui ka ühinguleping moodustavad äriühingu tehingulise aluse. Põhikiri omandab iseseisva dokumendi tähenduse alates äriühingu kandmisest registrisse.²⁷

ÄS § 59 lg 5 kohaselt, kui äriregistrisse kantud äriühingu põhikiri ei sisalda seaduses nõutavaid sätteid või mõni põhikirja sätetest on vastuolus seadusega, määrab registripidaja äriühingule puuduste kõrvaldamiseks tähtaja, mis ei tohi olla lühem kui kuus kuud. Kuna täis- ja usaldusühingul põhikiri puudub, ei saa nende äriühingute puhul rääkida puudustest põhikirjas.

²⁵ Tulundusühistuseadus. – RT I, 21.03.2014, 34.

²⁶ P. Varul jt. Tsiviilõiguse üldosa, lk 274.

²⁷ K. Saare. TsÜSK § 28 komm 3.1.

Kui äriühing määratud tähtaja jooksul puudusi ei kõrvalda, võib registripidaja otsustada äriühingu sundlõpetamise. Õiguskirjanduses on leitud, et juriidilise isiku põhikirja oluline vastuolu seadusega saab olla juriidilise isiku sundlõpetamise alus eelkõige juriidilise isiku registrisse kandmisest alates.²⁸ ÄS § 59 lg 5 sõnastusest tuleneb, et seadusandja on sätestanud põhikirja puudustega seoses kaks sundlõpetamise alust:

- põhikiri ei sisalda seaduses nõutavaid sätteid (negatiivne alus);
- mõni põhikirja sätetest on vastuolus seadusega (positiivne alus).

Osahingu põhikiri peab ÄS § 139 lg 1 kohaselt sisaldama vähemalt järgmist: osahingu ärinimi ja asukoht, osakapitali suurus, osade eest tasumise kord, osaga seotud õiguste või osanike õiguste erisused, kui osa eest tasutakse mitterahalise sissemaksega – mitterahalise sissemakse hindamise kord, reservkapitali moodustamine ja suurus, juhatuse liikmete arv, nõukogu olemasolu korral ka selle liikmete arv. Aktsiaseltsi põhikiri peab ÄS § 244 lg 1 kohaselt sisaldama vähemalt järgmist: aktsiaseltsi ärinimi ja asukoht, aktsiakapitali suurus, nimiväärtusega aktsiate korral aktsiate nimiväärtused, nimiväärtuseta aktsiate korral aktsiate arv, eri liiki aktsiate väljalaskmise korral eri liiki aktsiate tähistus, aktsiatega seotud õigused ning nimiväärtusega aktsiate korral igat liiki aktsiate nimiväärtus, üldkoosoleku kokkukutsumise ja otsuste vastuvõtmise kord, juhatuse ja nõukogu liikmete arv, kui aktsia eest tasutakse mitterahalise sissemaksega – mitterahalise sissemakse hindamise kord, reservkapitali suurus. Tulundusühistu põhikirjas märgitakse ühistu ärinimi ja asukoht, ühistu eesmärk, osamaksu suurus ja tasumise kord, summa, mille liige võib ühistule tasuda lisaks osamaksule, või selle suuruse määramise kord, liikmetele lisakohustuste määramise kord, kui osamaksu või muu sissemakse võib tasuda mitterahalise sissemaksena – mitterahalise sissemakse hindamise kord, üldkoosoleku kokkukutsumise kord ja tähtaeg, juhatuse liikmete arv, nõukogu olemasolu korral ka selle liikmete arv, ühistu kontrollorganid, nende pädevus ja volituste tähtaeg, ühistu majandusaasta algus ja lõpp, kahjumi katmise kord, vara jaotamise kord ühistu lõpetamisel. Kui mõni loetletust puudub äriühingu põhikirjast, on tegemist äriühingu põhikirjaga, mis ei sisalda seaduses nõutavaid sätteid (ÄS § 59 lg 5 esimene alternatiiv).

ÄS § 59 lg 5 teine alternatiiv on juhtum, kus põhikirja mõni säte on vastuolus seadusega. Selle alternatiivi puhul tekib küsimus, kas see sundlõpetamise alus saab üldse esineda. Nimelt näeb ÄS § 139 lg 2 ls 2 ette, et kui osahingu põhikirja säte on vastuolus seaduses sätestatuga, kohaldatakse seaduses sätestatut. Samasugune regulatsioon kehtib ka aktsiaseltsi (ÄS § 244 lg 2 ls 2) ja tulundusühistu (TÜS § 6 lg 2 ls 2) kohta. Seega peab olema tegemist juhtumiga, mille

²⁸ K. Saare. TsÜSK § 40 komm 3.2.3.

puhul ei ole võimalik kohaldada seaduses sätestatud. Õiguskirjanduses mainitud võimalik variant on juhtum, kus äriühingu ärinimi ei vasta seaduses sätestatud nõuetele.²⁹ Sellisel juhul tekib küsimus, kas ärinime vastuolu seadusega tingib ka põhikirja vastuolu seadusega. Tegemist ei ole kandega, mida saaks registripidaja omal algatusel muuta (kande parandamine). Samuti pole võimalik ärinime kannet kustutada, sest ei saa olla ärinimeta ühingu. Juhul kui äriühing rikub ärinime kasutamisega kellegi õigusi (näiteks kasutatakse ärinimes kaubamärgina kaitstavat tähist), saab kohus kohustada õigusrikkumise lõpetada, kuid sellise kohtulahendi alusel ei saa teha ärinime muutvat kannet. Ärinime saab muuta ainult siis, kui selle asemele kanda registrikaardile mõni teine ärinimi. Kohtulahend aga saab maksimaalselt kohustada lõpetada õigusrikkumine. Sellisel juhul tekib küsimus, kuidas saab ärinime kasutamisest tingitud õigusrikkumise lõpetamist kohustavat kohtulahendit reaalselt täita, kui õigusrikkuja ei vali endale uut ärinime. Ainus sellist õigusrikkumist kindlalt lõpetav vahend saabki olla ÄS § 59 lg 5 teine alternatiiv, st sellisel juhul on tegemist sundlõpetamise alusega. Sundlõpetatud ja äriregistrist kustutatud ühing ei saa enam rikkuda teise ühingu ärinimest tulenevaid õigusi.

Juhul kui äriregistrisse kantud äriühingu põhikiri ei sisalda seaduses nõutavaid sätteid (esimene alternatiiv) või mõni põhikirja sätetest on vastuolus seadusega (teine alternatiiv), kohustab ÄS § 59 lg 5 registripidajat määrama äriühingule puuduste kõrvaldamiseks tähtaja. Nimetatud tähtaeg ei tohi olla lühem kui kuus kuud. Näiteks kui äriühingu ärinimi rikub kolmanda isiku õigusi, näiteks kasutatakse ärinimes kaubamärgina kaitstavat tähist, siis on vähemalt kuue kuu pikkune tähtaeg mõeldud selleks, et äriühing jõuaks muuta oma ärinime. Tähtaja määramise puhul on tegemist määrusega, mille peab puudutatud äriühingule kätte toimetama. Juhul kui äriühing talle määratud vähemalt kuue kuu pikkuse tähtaja jooksul puudusi põhikirjas ei kõrvalda, võib registripidaja otsustada äriühingu sundlõpetamise (ÄS § 59 lg 5 viimane lause). Tegemist on distsiplineeriva vahendiga, mis sunnib äriühingut valima ärinime, mis ei riku teiste isikute õigusi. Samuti aitab see tagada ärinime rikkumise lõpetamiseks kohustavate kohtulahendite täitmist.

1.1.2. Puudused äriühingu juhatuse koosseisus

TsÜS § 40 lg 1 p 5 sätestab, et juriidiline isik lõpetatakse kohtumäärusega valdkonna eest vastutava ministri või muu selleks seadusega õigustatud isiku või asutuse nõudel (sundlõpetamine), kui juriidilise isiku juhatuse või seda asendava organi volitused on lõppenud

²⁹ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 315; K. Saare. TsÜSK § 40 komm 3.2.3.

rohkem kui kaks aastat tagasi ja uut juhatust või seda asendavat organit ei ole valitud. Nagu ka puudusega äriühingu põhikirjas, on tsiviilseadustiku üldosa seaduse normi näol tegemist üldnormiga. Registripidaja lähtub äriseadustikus sama koosseisu kohta sätestatud erinormist. ÄS § 59 lg 6 kohaselt, kui äriühingu juhatuse koosseis ei vasta seaduse või põhikirja nõuetele, määrab registripidaja äriühingule juhatuse koosseisu seaduse või põhikirja nõuetega vastavusse viimiseks tähtaja, mis ei tohi olla lühem kui kuus kuud. Kui äriühing määratud tähtaja jooksul seda ei tee, võib registripidaja otsustada äriühingu sundlõpetamise.

Tulenevalt asjaolust, et täis- ja usaldusühing on isikuteühingud³⁰, ei ole neil ka juhatust. Seega, kuigi ÄS § 59 lg-s 6 on nimetatud üldiselt *äriühing*, siis selle all ei ole peetud silmas täis- ega usaldusühingut, vaid ainult osaühingut, aktsiaseltsi ja tulundusühistut. Nimetatud kolme äriühingu kohta on seadusandja sundlõpetamise alust täpsustanud (vastavalt ÄS § 203 lg 1 p 2 (osaühing) ja § 366 lg 1 p 3 (aktsiaselts), TÜS § 76 lg 1 p 2 (tulundusühistu)). Nende normide kohaselt lõpetatakse osaühing, aktsiaselts või tulundusühistu kohtumäärusega, kui juhatuse ametiaeg on lõppenud rohkem kui kaks aastat tagasi ja uut juhatust ei ole valitud. ÄS § 184 lg 2 ls 1 järgi valitakse osaühingu juhatuse liige tähtajatult, kui põhikirjas ei ole tähtaega ette nähtud. Aktsiaseltside puhul ei ole sätestatud tähtajatult valimise võimalust. Nimelt, ÄS § 309 lg 2 järgi valitakse juhatuse liige tähtajaliselt kuni kolmeks aastaks, kui põhikirjas ei ole ette nähtud muud tähtaega. Aktsiaseltsi põhikirjaga ei või ette näha, et juhatuse liikme ametiaeg on pikem kui viis aastat. Aktsiaseltsiga samasugune on ka tulundusühistu regulatsioon (TÜS § 60 lg 2).

Juhatus liikme ametisuhe äriühinguga võib lõppeda mitmel alusel, näiteks möödub tähtajaliselt valitud juhatuse liikme ametiaeg või juhatuse liige sureb. Õiguskirjanduses on selgitatud, et äriühingud tegutsevad oma organite, eelkõige juhatuse kaudu (TsÜS § 31 lg-d 2 ja 5). Sellises olukorras, kus äriühingul puuduvad juhatuse liikmed ehk puudub üldse juhatus, on äriühing sisuliselt tegutsemisvõimetu, sest puudub juhtorgan – juhatus.³¹ Juhul kui äriühingul ei ole juhatust olnud rohkem kui kaks aastat, siis lõpetatakse äriühing kohtumäärusega (ÄS § 203 lg 1 p 2 ja § 366 lg 1 p 3, TÜS § 76 lg 1 p 2) ehk äriühing sundlõpetatakse. Kui äriseadustik sätestab § 59 lg 6 puhul sundlõpetamise diskretsiooniõiguse, siis § 203 lg 1 p 2 (osaühing) ja § 366 lg 1 p 3 (aktsiaselts) sellist diskretsiooniõigust ei sätesta, vaid ütleb, et sellisel juhul äriühing lõpetatakse. Diskretsiooniõigust ei ole sätestatud ka tulundusühistu kohta käiva samasisulises normis (TÜS § 76 lg 1 p 2).

³⁰ P. Varul jt. Tsiviilõiguse üldosa, lk 258.

³¹ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 314.

Registripidaja peab juhinduma ka ÄS § 203 lg-st 3 ja § 366 lg-st 3, mille kohaselt, kui sundlõpetamise aluseks oleva puuduse või muu asjaolu saab ilmselt kõrvaldada, määrab kohus osaühingule või aktsiaseltsile eelnevalt tähtaja puuduse või asjaolu kõrvaldamiseks. Õiguskirjanduses on leitud, et kuna juhatuse puudumine on selline puudus, mida on võimalik kõrvaldada, peab registripidaja esmalt andma äriühingule võimaluse puudus kõrvaldada.³² Tulundusühistuseaduse vastav norm on sõnastatud teisiti, justkui oleks kohtul diskretsiooniõigus: enne ühistu sundlõpetamise määruse tegemist võib kohus määrata tähtaja sundlõpetamise aluseks olevate asjaolude kõrvaldamiseks (TÜS § 76 lg 3). Kuna sundlõpetamise näol on Riigikohtu tõlgenduse³³ järgi tegemist äärmusliku vahendiga, tuleb magistritöö autori hinnangul seda normi tõlgendada sarnaselt osaühingu ja aktsiaseltsi kohta käivate normidega, st sellisel juhul tuleb igal juhul määrata tähtaeg ja anda sellega tulundusühistule võimalus puudus kõrvaldada.

Sellises olukorras, kus äriühingul ei ole juhatust, tuleb ühingu sundlõpetamise vältimiseks valida uus juhatus ja sellest registripidajat teavitada. ÄS § 184 lg 1 kohaselt osaühingu juhatuse liikmed valitakse ja kutsutakse tagasi osanike poolt. Kui ühingul on nõukogu, valib ja kutsub juhatuse liikmed tagasi nõukogu. Tulundusühistu juhatuse liikmed valib ja kutsub tagasi üldkoosolek, kuid kui ühistul on nõukogu, valib ja kutsub juhatuse liikmed tagasi nõukogu (TÜS § 60 lg 1). Aktsiaseltsi puhul on juhatuse liikmete valimine ja tagasikutsumine nõukogu pädevuses (ÄS § 309 lg 1 ls 1).

Teatud juhtudel võib juhatuse puudumine olla põhjustatud sellest, et võrdsete osanike või aktsionäride vahel on erimeelsused. Patiseis, kus juhatust ei suudeta valida, võib kergesti ilmned a abikaasade osaühingu puhul.³⁴ Nimelt, tülli läinud abikaasad on osaühingu ainsad ja võrdse osalusega osanikud. Üks abikaasa soovib üht isikut juhatuse liikmeks, teine abikaasa kedagi teist. Kui kokkuleppele ei jõuta, siis üldkoosolek ei ole võimeline juhatust valida ja lõpuks jääbki juhatus valimata, mis viib omakorda osaühingu sundlõpetamiseni. Riigikohus on leidnud, et vaidlused osanike vahel osaühingu juhtimise korraldamise üle võivad pärssida ühingu juhtimist, menetlustes osalemist (sh esinduse ja kättetoimetamise küsimuste tõttu) ja viia kahju tekkimiseni nii ühingule endale kui ka osanikele ning halvemal juhul ÄS § 59 lg 6 alusel ühingu sundlõpetamiseni.³⁵ Teine problemaatiline juhtum abikaasade vahel on olukord,

³² K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 314.

³³ RKTKm 3-2-1-153-12, p 10.

³⁴ Patiseisu põhjuste kohta vaata nt: R. Vitsut. Patiseis kapitaliühingutes ja selle lahendamine. Magistritöö. Tallinn: 2015, lk 19–20.

³⁵ RKTKm 3-2-1-97-11, p 34.

kus osaühingu osa kuulub abikaasade ühisvara hulka. Riigikohus on selgitanud: „Osa ühised omajad võivad ÄS § 165 lg 1 esimese lause järgi teostada osaga seotud õigusi üksnes ühiselt. Hääle andmine juriidilise isiku organi otsuse tegemisel on TsÜS § 33 lg 1 järgi tahteavaldus ning hääle andmisele kohaldatakse seaduses tehingu kohta sätestatud. Seega on hääletamiseks osanike koosolekul vajalik kõigi osa ühiste omajate tahteavaldus, ilma selleta ei loeta tahteavaldust tehtuks.“³⁶

Sellise patiseisu tekkides aitab osanikke ja aktsionäre juhatuse asendusliikme institutsioon. TsMS § 602 ls 1 järgi määrab kohus huvitatud isiku avalduse alusel juriidilise isiku juhatusse asendusliikme. ÄS § 184 lg 6 ls 1 kohaselt võib mõjuval põhjusel kohus väljalangenud juhatuse liikme asemele uue liikme määrata nõukogu, osaniku või muu huvitatud isiku nõudel. Riigikohus on leidnud, et see on võimalik ka näiteks juhul, kui osanikud ei suuda juhatuse liikme valimist otsustada ja osaühingu juhtimine on seetõttu häiritud.³⁷ ÄS § 184 lg 6 ls-te 2 ja 3 kohaselt on kohtu määratud juhatuse liikmel õigus mõistlike kulutuste hüvitamisele osaühingu arvel ja mõistlikule tasule, mille määrab vaidluse korral kohus määrusega. Kohtu poolt määratud juhatuse liikme volitused kestavad kuni uue juhatuse liikme määramiseni osanike või nõukogu poolt. TsMS §-d 603–605 reguleerivad asendusliikmele kehtestatud nõudeid, tema määramise korda, talle tasu maksmist ning tema kulutuste hüvitamist. TsMS § 477² lg 1 ls 1 järgi teostab kohus juhatuse asendusliikme üle järelevalvet.

Äriseadustikus on TsÜS § 40 lg 1 p-s 5 toodud sundlõpetamise alust laiendatud ning kehtestatud sundlõpetamise alusena olukord, kus juhatuse on küll olemas (vähemalt üks liige), aga esineb puudus juhatuse liikmete arvus. Nimelt, ÄS § 59 lg 6 kohaselt, kui äriühingu juhatuse koosseis ei vasta seaduse või põhikirja nõuetele, määrab registripidaja äriühingule juhatuse koosseisu seaduse või põhikirja nõuetega vastavusse viimiseks tähtaja, mis ei tohi olla lühem kui kuus kuud. Kui äriühing määratud tähtaja jooksul seda ei tee, võib registripidaja otsustada äriühingu sundlõpetamise.

Õiguskirjanduses on leitud, et kuigi ÄS § 59 lg 6 alusel on registripidajal õigus algatada äriühingu sundlõpetamine ka siis, kui äriühingul on siiski mõni juhatuse liige alles ehk äriühing ei ole juhatuse puudumise tõttu sisuliselt tegutsemisvõimetu, ei tohiks selline puudus tuua kaasa sundlõpetamist. Sundlõpetamine on ühingu jaoks raskete tagajärgedega äärmuslik abinõu, mida tuleks kasutada eelkõige siis, kui muud abinõud tulemust ei anna.³⁸ Käesoleva töö autor jagab

³⁶ RKTko 3-2-1-65-08, p 28.

³⁷ RKTkm 3-2-1-130-06, p 15. Vt ka RKTkm 3-2-1-144-11, p 16.

³⁸ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 315.

kirjeldatud seisukohta. Võlausaldajate jaoks ei ole sisulist vahet, kas lepingupartneril on üks või enam juhatuse liiget. Kui juhatuses on vähemalt üks liige, siis on ühing sisuliselt tegutsemisvõimeline ning temaga saab lepinguid sõlmida. Juhatuse liikmete arv on ühingu siseasi ning eelkõige sisemise struktuuri ja töö korraldamise küsimus. Nimetatud sundlõpetamise alus ei teeni kellegi kaitse eesmärki, vaid on käesoleva töö autori arvates üleliigne.

Kui ÄS § 59 lg 6 sätestab äriühingule juhatuse koosseisu seaduse või põhikirja nõuetega vastavusse viimiseks antava tähtaja, siis ÄS §-d 203 ja 366 seda ei tee. ÄS § 203 lg 3 ja § 366 lg 3 kohaselt, kui sundlõpetamise aluseks oleva puuduse või muu asjaolu saab ilmselt kõrvaldada, määrab kohus äriühingule eelnevalt tähtaja puuduse või asjaolu kõrvaldamiseks. TÜS § 76 lg 3 sätestab, et enne ühistu sundlõpetamise määrase tegemist võib kohus määrata tähtaja sundlõpetamise aluseks olevate asjaolude kõrvaldamiseks. Siinkohal on mõistlik analoogia korras kohaldada ÄS § 59 lg-s 6 sätestatut. ÄS § 59 lg 6 reguleerib leebema puuduse olukorda, sest siis on tegemist juhtumiga, kus juhatusel on küll vähemalt üks liige, aga põhikirja või seaduse järgi peaks olema rohkem. Seevastu ÄS § 203 lg 1 p 2 ja § 366 lg 1 p 3 ning TÜS § 76 lg 1 p 2 reguleerivad sellist olukorda, kus äriühingul puudub juhatust täielikult. ÄS § 59 lg 6 kohaselt tuleb ühingule anda puuduse likvideerimiseks vähemalt kuue kuu pikkune tähtaeg. Käesoleva magistr töö autor leiab, et ka ÄS § 203 lg 1 p 2 ja § 366 lg 1 p 3 ning TÜS § 76 lg 1 p 2 korral peab see tähtaeg, mis äriühingule antakse puuduse likvideerimiseks, olema vähemalt kuus kuud.

Samas jääb seaduses ebaselgeks vahekord nende kahe juhtumi ja nimetatud normide vahel. ÄS § 59 lg 6 puhul on võimalik selline olukord, et kui äriregistri pidajale saab teatavaks asjaolu, et ühingu juhatuse liikmete arv ei vasta nõutule, siis ühingule määratud tähtaja (vähemalt kuus kuud) möödudes võib registripidaja otsustada ühingu sundlõpetamise. Osäühingu, aktsiaseltsi ja tulundusühistu vastavates normides on aga öeldud, et kui juhatust ei ole rohkem kui kaks aastat üldse olnud, siis äriühing sundlõpetatakse. Seega olukorras, kus juhatust ei ole, tuleb oodata kaks aastat, et otsustada sundlõpetamine. See ei ole loogiline ka võlausaldajate kaitse koha pealt. Ainus loogiline seletus sellisele vaheteole on magistr töö autori arvates see, et ÄS § 203 lg 1 p 2 ja § 366 lg 1 p 3 ning TÜS § 76 lg 1 p 2 ainus funktsioon on kohustada registripidajat äriühingu sundlõpetama, kui äriühingul on juhatust puudunud rohkem kui kaks aastat ja uut juhatust ei ole valitud, st sellises olukorras on diskretsiooniõigus redutseerunud nullini.

Seega on magistritöö autori hinnangul ÄS § 59 lg 6 sisu järgmine. Esiteks hõlmab nimetatud norm juhtumid, kus äriühingul on vähemalt üks juhatuse liige, kuid seaduse või põhikirja järgi peaks juhatuse liikmeid rohkem olema. Teiseks hõlmab norm ka sellised juhtumid, kus äriühingul ei ole ühtegi juhatuse liiget ehk juhatus puudub. Mõlemal juhul määrab registripidaja äriühingule tähtaja, et viia juhatuse koosseis vastavusse seaduses või põhikirjas nõutule. Tähtaja pikkus peab olema vähemalt kuus kuud. Kui äriühing viib juhatuse koosseisu seaduse või põhikirjaga vastavusse, on probleem lahendatud. Kui äriühing aga ei likvideeri talle määratud tähtaja jooksul puudust juhatuse koosseisus, siis on registripidajal õigus otsustada äriühingu sundlõpetamine. Teiste sõnadega, registripidaja peab kaaluma, kas alгатada sundlõpetamine või mitte. ÄS § 203 lg 1 p 2 täiendab ÄS § 59 lg 6 sisu niimoodi, et kui juhatuse ametiaeg on lõppenud rohkem kui kaks aastat tagasi ja uut juhatus ei ole valitud, siis ei ole registripidajal enam diskretsiooniõigust sundlõpetamise alustamise otsustamiseks, vaid registripidaja peab igal juhul otsustama osaühingu sundlõpetamise. ÄS § 366 lg 1 p 3 teeb sama aktsiaseltsi ja TÜS § 76 lg 1 p 2 teeb sama tulundusühistu suhtes. ÄS § 203 lg 1 p 2 ja § 366 lg 1 p 3 ning TÜS § 76 lg 1 p 2 redutseerivad registripidaja kaalutusõiguse nullini. Seega ei saa ka näiteks abikaasade patiseis igavesti kesta ning sellises olukorras olevad osanikud või aktsionärid peavad sundlõpetamise vältimiseks lahenduseni jõudma.

Ühendkuningriigi ühinguõiguses on äriühingu juhatuse puudumine registrist kustutamise alus, mitte aga sundlõpetamise alus, millega kaasneks likvideerimine. Ilma juhatuseta äriühing loetakse mittetoimivaks (ingl *defunct company*) ning äriregistri pidajal on õigus selline äriühing kustutada (CA § 1000). Registripidaja saadab äriühingule teate, milles palub vastust 14 päeva jooksul. Kui registripidaja ei saa äriühingult vastust, saadab ta korduva teate, millele on äriühingul samuti 14 päeva aega vastata. Juhul kui äriühing ei vasta kummalegi teatele või saadab vastuse, milles kinnitab juhatuse puudumist, avaldab registripidaja Gazette'is³⁹ vastava teate. Teates hoiatab registripidaja, et vastav äriühing kustutatakse kahe kuu jooksul alates teate avaldamisest, juhul kui sama äriühing ei esita mõjuvat põhjust registrist mittekustutamiseks. Kui kahe kuu möödudes ei ole registripidajale esitatud mõjuvat põhjust mittekustutamiseks, on registripidajal õigus äriühing registrist kustutada. Juhul kui registripidaja otsustab äriühingu registrist kustutada, avaldab ta sellekohase teate Gazette'is. Selle teate avaldamisest loetakse äriühing lõpetatuks.

Seega võtab Ühendkuningriigis juhatuseeta äriühingu kustutamine aega minimaalselt kolm kuud. Selline regulatsioon kaitseb tulevasi võimalikke võlausaldajaid, sest minimaalset

³⁹ Gazette on Ühendkuningriigi vaste Eesti Ametlikele Teadaannetele.

taustauuringut tehes selgub, et sellist äriühingut registris üldse ei ole. Samuti ei jäta selline kustutamine kaitseta olemasolevaid võlausaldajaid, sest neil on pärast äriühingu kustutamist võimalik taotleda võlgnikust äriühingu likvideerimise läbiviimist. Eesti ühinguõigusega võrreldes võtab Ühendkuningriigis ilma juhatusest ehk sisuliselt tegutsemisvõimetu äriühingu kustutamine registrist vähem aega. Käesoleva töö autor leiab, et kolm kuud on äriühingu jaoks piisav aeg, et puudus juhatuse koosseisus likvideerida. Pigem peaks kaaluma, kas Eestis kehtiv vähemalt kuue kuu pikkune tähtaeg ei ole liiga pikk, kuna kolme kuuga jõuab ka kõige suurem äriühing vastava otsuse ära teha.

1.1.3. Kontaktisiku määramata jätmine

05.12.2016 algatas Vabariigi Valitsus äriseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (juriidilise isiku ja tema juhatuse või seda asendava organi asukoht) eelnõu 347 SE. „Eelnõu loob võimaluse juhtida Eesti ettevõtteid välismaalt. Praegu peab nii äriühing kui ettevõtte juhatuse aseesimees Eestis. Juhul kui Eesti ettevõtet soovetakse juhtida välismaalt, tuleb ettevõttel määrata Eesti asukohaga kontaktisik, kelleks saab olla näiteks notar, advokaat või audiitor. Muudatus loob lisaks Eesti ettevõtjatele lisavõimalusi eelkõige e-residentide tegevuse jaoks. E-residentsuse projekti eesmärk on hõlbustada välisriikide ettevõtjatel Eestis pakutavate e-lahenduste kasutamist, sealhulgas juriidiliste isikute asutamist ning kuulumist nende juhtorganitesse. Praegu peab aga Eestis registreeritud ettevõtete asukoht olema kohapeal. Nüüd kehtestatakse regulatsioon, mis võimaldab ettevõtte juhtimist piiri tagant. Ettevõtjatele muutub kohustuslikuks esitada äriregistrile oma e-posti aadress, mille esitamine on praegu vabatahtlik.“⁴⁰ Eelnõu võeti Riigikogus vastu 05.04.2017, see jõustub 15.01.2018. Nende muudatustega luuakse äriseadustikku kontaktisiku institutsioon, mis täiendab seni ÄS §-s 63¹ sätestatud dokumentide kättesaamiseks pädeva isiku regulatsiooni.

Eelnõu § 63¹ lg 1 kohaselt on kontaktisik äriühingu määratud isik, kellele saab Eestis kätte toimetada ettevõtja menetlusdokumente ja ettevõtjale suunatud tahteavaldusi ning menetlusdokumendi või tahteavalduse kontaktisikule kättetoimetamisel loetakse vastav menetlusdokument või tahteavaldus kättetoimetatuks ka ettevõtjale. Seega on nii kontaktisikule kui ka juhatuse välisriigi aadressil kättetoimetamisel samasugune õiguslik tähendus, st mõlemal

⁴⁰ Äriseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (juriidilise isiku ja tema juhatuse või seda asendava organi asukoht) eelnõu 347 SE tutvustus Riigikogu kodulehel. – [www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/455719c5-367b-4799-8fe3-7d38b76b8136/%C3%84riseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus%20\(juriidilise%20isiku%20ja%20tema%20juhatuse%20v%C3%B5i%20seda%20asendava%20organi%20asukoht\)%20\(08.04.2017\)](http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/455719c5-367b-4799-8fe3-7d38b76b8136/%C3%84riseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus%20(juriidilise%20isiku%20ja%20tema%20juhatuse%20v%C3%B5i%20seda%20asendava%20organi%20asukoht)%20(08.04.2017)).

juhul on tegemist kättetoimetamisega juriidilisele isikule. Kui äriühingu juhatus või seda asendav organ asub Eestis, siis ei ole kontaktisiku määramine kohustuslik, vaid äriühingu enda diskretsiooniõigus. Kui aga äriühingu juhatus või seda asendav organ asub välisriigis, peab äriühing määrama kontaktisiku (eelnõu § 63¹ lg 2). Sama lõike kohaselt võib kontaktisikuks määrata üksnes notari, notaribüroo, advokaadi, advokaadibüroo, vandeaudiitori, audiitorettevõtja, mitteresidendi maksuesindaja maksukorralduse seaduse tähenduses või rahapesu ja terrorismi tõkestamise seaduse §-s 7 nimetatud usaldusfondide ja äriühingute teenuse pakkuja. Ebaselgeks jääb, mida täpselt on peetud silmas *notaribüroo* all. Notaribüroo ei ole ettevõtluse vorm, notaribüroo ei saa kehtiva õiguse järgi olla juriidiline isik. Notariaadiseaduse⁴¹ § 12 lg 2 p 1 alusel ei või notar kuuluda äriühingusse, § 13 lg 2 kohaselt käsitatakse notarit raamatupidamise ja maksustamise alal füüsilisest isikust ettevõtjana. Eelnõus märgitud *notaribüroo* näol on tõenäoliselt tegemist seadusandja praagiga.

Eelnõu § 64 p 2¹ kohaselt tuleb registrikaardile kanda juhatuse või seda asendava organi asukoha aadress, kui see asub välisriigis. Eelnõu § 64 lg 9¹ järgi kantakse registrikaardile ka kontaktisiku nimi või ärinimi, isiku- või registrikood ning ettevõtjale suunatud tahteavalduste ja ettevõtja menetlusedokumentide kättetoimetamise Eesti aadress, samuti kontaktisiku elektronposti aadress. Seega juhul, kui äriühingul on olemas ka kontaktisik, siis peavad registrikaardil olema kajastatud nii juhatuse asukoht kui ka kontaktisiku asukoht.

Seadusandja on eelnõus näinud ette mehhanismi, millega nii-öelda motiveerida äriühinguid, kes ei ole määranud nõutud kontaktisikut. Eelnõu kohaselt täiendatakse ÄS § 59 lõikega 7, mille kohaselt, kui äriühing ei ole määranud ÄS § 63¹ lg-tes 2 või 4 nimetatud kontaktisikut, annab registripidaja kontaktisiku määramiseks tähtaja, mis ei tohi olla lühem kui kolm kuud. Kui äriühing määratud tähtaja jooksul seda ei tee, võib registripidaja otsustada äriühingu sundlõpetamise või välismaa äriühingu filiaali kustutamise. Tähtaja määramise kohta peab registripidaja tegema määruse, mille peab äriühingule kätte toimetama. Kuna äriühingul aga puudub Eesti kontaktisik, tuleb määrus äriühingule kätte toimetada teisi vahendeid kasutades.

Tulenevalt asjaolust, et täis- ja usaldusühing on isikuteühingud⁴², ei ole neil ka juhatust. Seega, kuigi eelnõu § 59 lg-s 7 on nimetatud üldiselt *äriühing*, siis selle all ei ole peetud silmas täis-ega usaldusühingut, vaid ainult osäühingut, aktsiaseltsi ja tulundusühistut.

⁴¹ Notariaadiseadus. – RT I, 10.03.2016, 4.

⁴² P. Varul jt. Tsiviilõiguse üldosa, lk 258.

Juhul kui registripidajal õnnestub eelnõu § 59 lg-le 7 vastav määrus äriühingule kätte toimetada, hakkab määruuses sätestatud tähtaeg kulgema. Kui äriühingu juhatus määrab tähtaja jooksul äriühingule kontaktisiku, langeb registripidajal ära alus äriühingu sundlõpetamise otsustamiseks või välismaa äriühingu filiaali kustutamiseks. Kui äriühing ei ole tähtaja jooksul määranud kontaktisikut, on registripidajal õigus otsustada äriühingu sundlõpetamine või välismaa äriühingu filiaali kustutamine. Seadusandja on jätnud registripidajale diskretsiooniõiguse nagu ka kehtiva ÄS § 60 lg 3 puhul, see on – kui äriühing on jätnud kontaktisiku määramata, ei ole registripidaja kohustatud äriühingut registrist kustutama.

Käesoleva töö autor leiab, et selline sundlõpetamise alus on vajalik nii olemasolevate kui ka tulevaste võlausaldajate kaitseks. Sellises olukorras, kus Eestis registreeritud äriühingul, kelle juhatus asub välismaal, puudub kontaktisik, võib võlausaldajatel olla juhatuse liikmetega väga keeruline ühendust saada. Sellisel juhul võib tekkida probleem tahteavalduse tegemisega. Kui nõutav kontaktisik Eestis puudub ja äriühinguga ei ole võimalik tegelikult ühendust saada, on põhjendatud sellise äriühingu sundlõpetamine. Sellisel juhul viiakse läbi ka likvideerimine, mille käigus muuhulgas rahuldatakse võlausaldajate nõuded. Sundlõpetamise alus on vajalik ka tulevaste võlausaldajate kaitseks. Eelkõige aitab see tagada äriregistri puhtust ja seega eemaldada sealt sellised äriühingud, kellega tegelikult ühendust ei saa.

1.2. Äriühingute kustutamine registripidaja algatusel

1.2.1. Majandusaasta aruande esitamata jätmine

Majandusaasta aruande esitamata jätmine erineb teistest lõppemise alustest selle poolest, et kui sundlõpetamisel on likvideerimine reegel, võib majandusaasta aruande esitamata jätmine päädida kas likvideerimisega (sundlõpetamine) või äriühingu kustutamisega registrist ilma likvideerimiseta. Selle olulise erisuse rõhutamiseks on magistritöö autor seda alust kustutamise alapeatükis käsitlenud. Kas majandusaasta aruande esitamata jätmine päädib likvideerimise või lihtsalt registrist kustutamisega, sõltub võlausaldajatest ja äriühingust endast. Kui võlausaldajad või äriühing taotleavad likvideerimise läbiviimist, otsustab registripidaja sundlõpetamise (ÄS § 60 lg 4) ning minnakse üle hagita menetlusele (TsMS § 475 lg 1 p 12¹). Kui aga võlausaldajad ega äriühing ei reageeri registripidaja üleskutsele likvideerimise läbiviimist taotleda, tekib registripidajal õigus äriühing äriregistrist kustutada (ÄS § 60 lg 3). Sellisel juhul lõppeb äriühing, ilma et oleks viidud läbi likvideerimismenetlus.

Majandusaasta aruande esitamata jätmise tõttu äriühingu sundlõpetamise või registrist kustutamise eesmärk on kõrvaldada tsiviilõiguse subjektide seast äriühingud, mis eelduslikult ei tegutse, on varatud ja kellel puuduvad võlausaldajad.⁴³ Registripidaja ei kontrolli sisuliselt majandustegevuse toimumist, aga majandusaasta aruande esitamata jätmine on märk sellest, et äriühing on ebaaktiivne ning tegevust ei toimu. Seega aitab ÄS § 60 kaasa sellele, et äriregistrisse ei oleks kantud selliseid äriühinguid, millel tegevus tegelikult puudub. Samal ajal on ÄS § 60 regulatsioon majandusaasta aruande esitamist tagav vahend. Justiitsministeeriumi andmetel ei esita majandusaasta aruannet keskmiselt 20% aruandekohustuslastest. Majandusaasta aruannete esitamata jätmine häirib ka mitme riigiasutuse, eelkõige majandusanalüüside, võrdluste ja statistikaga tegelevate asutuste tööd.⁴⁴

ÄS § 60 lg 1 näeb majandusaasta aruande esitamata jätmise kui sundlõpetamise või registrist kustutamise aluse ette kolme äriühingu liigi suhtes: osaühing, aktsiaselts ja tulundusühistu. Selline alus kehtib ka mittetulundusühingute ja sihtasutuste suhtes. Mittetulundusühingute puhul on samasisuline regulatsioon sätestatud mittetulundusühingute seaduse⁴⁵ §-s 36¹, sihtasutuste kohta sihtasutuste seaduse⁴⁶ §-s 34¹. Lisaks osaühingule, aktsiaseltsile ja tulundusühistule on äriühingud ka täis- ja usaldusühing (ÄS § 2 lg 1). Äriseadustik ei anna otsest vastust küsimusele, miks selline sundlõpetamise või registrist kustutamise alus ei kehti täisühingute ega usaldusühingute suhtes. Käesoleva töö autori hinnangul saab ainus põhjus, miks eristada täis- ja usaldusühinguid teistest, olla neile iseomane piiramatult vastutuse vorm. Täisühingu puhul vastutavad kõik osanikud ühingu kohustuste eest solidaarselt kogu oma varaga (ÄS § 79), usaldusühingu puhul vastutab ühingu kohustuste eest kogu oma varaga vähemalt üks osanik (ÄS § 125 lg 1). Seoses piiramatult vastutusega peaksid eelduslikult olema võlausaldajate huvid tagatud. Siiski on magistriltöö autor seisukohal, et majandusaasta aruande esitamata jätmisest tulenevad tagajärjed (sundlõpetamine või kustutamine) peaksid kehtima ka täis- ja usaldusühingute suhtes, kuna vastasel juhul võivad enam mittetegutsevad täis- ja usaldusühinguid äriregistrisse aastateks jääda. Seadusandja peaks ÄS § 60 lg 1 sõnastust muutma ning lisama seal loetletud ühingute hulka ka täis- ja usaldusühingu.

ÄS § 60 lg 1 sätestab, et kui osaühing, aktsiaselts või tulundusühistu ei ole registripidajale seaduses sätestatud tähtaja möödumisest alates kuue kuu jooksul esitanud nõutavat

⁴³ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 316.

⁴⁴ Äriseadustiku ja maksukorralduse seaduse muutmise ning nendega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu väljatöötamise kavatsus. Justiitsministeerium 2014, lk 10–11. – www.heakodanik.ee/sites/default/files/files/VTk%20-%20MAA%20esitamine%20ja%20jarelevalve%20MTA-le.pdf (12.02.2017).

⁴⁵ Mittetulundusühingute seadus. – RT I, 30.12.2015, 67.

⁴⁶ Sihtasutuste seadus. – RT I, 30.12.2015, 71.

majandusaasta aruannet, kohustab registripidaja teda registrist kustutamise hoiatusel esitama majandusaasta aruande määratud tähtaja jooksul, mis peab olema vähemalt kuus kuud (ÄS § 60 lg 1). Kui äriühing ei ole tähtaja jooksul esitanud majandusaasta aruannet ega esitanud ja põhistanud registripidajale mõjuvat põhjust, mis takistab tal aruannet esitamast, võib registripidaja avaldada väljaandes Ametlikud Teadaanded teate majandusaasta aruande esitamata jätmise kohta ettenähtud aja jooksul ning kutsuda äriühingu võlausaldajaid üles teatama oma nõuetest äriühingu vastu ja taotlema likvideerimismenetluse läbiviimist kuue kuu jooksul, alates teate avaldamisest koos hoiatusega, et vastasel korral võidakse äriühing registrist kustutada likvideerimismenetlusteta (ÄS § 60 lg 2).

Kui registripidaja on avaldanud Ametlikes Teadaannetes ÄS § 60 lg 2 alusel avaldatava teate, on äriühingul viimane võimalus vältida registrist kustutamist. Kui äriühing pole ikka veel esitanud registripidajale majandusaasta aruannet ega esitanud ja põhistanud registripidajale mõjuvat põhjust, mis takistab tal aruannet esitamast, ning äriühingu ükski võlausaldaja ega äriühing ise ei ole taotlenud äriühingu likvideerimist, võib registripidaja äriühingu registrist kustutada (ÄS § 60 lg 3). Kui võlausaldaja või äriühing esitab Ametlikes Teadaannetes avaldatud teates määratud tähtaja jooksul äriühingu likvideerimise taotluse, otsustab registripidaja äriühingu sundlõpetamise (ÄS § 60 lg 4).

Esimene eeldus ÄS § 60 alusel äriühingu sundlõpetamise otsustamiseks või tema kustutamiseks registrist on registripidajale majandusaasta aruande esitamata jätmise seaduses sätestatud tähtaja möödumisest alates kuue kuu jooksul. Õiguskirjanduses on leitud, et majandusaasta aruande peamine eesmärk on anda teavet äriühingu finantsseisu kohta. Majandusaasta aruande põhjal saavad osanikud ja aktsionärid hinnata, kuidas on ühingut juhitud. Kolmandate isikute jaoks on majandusaasta aruanne üks variantidest, hindamaks äriühingu finantssuutlikkust ja usaldusväärsust.⁴⁷ Raamatupidamise seaduse⁴⁸ (edaspidi RPS) § 2 lg 2 ja § 14 lg 1 koosmõjus kehtib majandusaasta aruande koostamise kohustus riigi ja KOV üksuste kõrval ka iga Eestis registreeritud juriidilise isiku, füüsilisest isikust ettevõtja ja Eestis registrisse kantud välismaa äriühingu filiaali kohta. Majandusaasta aruande koostamine ja esitamine on äriühingute puhul juhatuse kohustus (nt ÄS § 179 osaühingu kohta ja § 331 aktsiaseltsi kohta, TÜS § 72 tulundusühistu kohta).

⁴⁷ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 301.

⁴⁸ Raamatupidamise seadus. – RT I, 27.12.2016, 3.

Äriseadustik ei sätesta majandusaasta kestust, samuti ei ole seadusega sätestatud selle algusega lõpuaega. RPS § 13 lg 1 kohaselt on majandusaasta kestus 12 kuud. See võib olla lühem kui 12 kuud või pikem (maksimaalselt kuni 18 kuud) ainult siis, kui raamatupidamiskohustuslasest äriühing asutatakse või lõpetatakse või muudetakse majandusaasta alguskuupäeva (RPS § 13 lg 2). Vaikimisi on majandusaastaks kalendriaasta, see on – 1. jaanuar kuni 31. detsember, kuid ühingu põhikirjaga võib seda muuta (RPS § 13 lg 3). Majandusaasta aruande koostamine hõlmab RPS § 14 lg 2 kohaselt raamatupidamise aastaaruande koostamist, tegevusaruande koostamist ja majandusaasta aruande heakskiitmist. RPS § 14 lg 2¹ kohaselt peetakse majandusaasta aruande esitamise all silmas audiitorkontrolli, majandusaasta kasumi jaotamise või kahjumi katmise ettepaneku koostamist ja majandusaasta aruande kinnitamiseks esitamist. Esimene eeldus ÄS § 60 rakendamiseks tähendab eelnevat arvesse võttes seda, et kuigi äriühingu majandusaasta lõpust on möödunud vähemalt kuus kuud, ei ole äriühingu juhatus esitanud registrile äriühingu majandusaasta aruannet.

ÄS § 60 lg 1 kohaselt tuleb äriühingut, kes ei ole registripidajale seaduses sätestatud tähtaja möödumisest alates kuue kuu jooksul esitanud nõutavat majandusaasta aruannet, hoiatada. Seega teine eeldus ÄS § 60 rakendamiseks on hoiatusmääruse tegemine. Kuna tegemist on hoiatusmäärusega, tuleb see äriühingule kätte toimetada. ÄS § 60 lg 1 hoiatusmäärusega peab registripidaja andma äriühingule vähemalt kuue kuu pikkuse tähtaja puuduoleva majandusaasta aruande esitamiseks. Samuti peab hoiatusmäärus sisaldama hoiatust selle kohta, et kui äriühing talle antud tähtaja jooksul majandusaasta aruannet ei esita, võib registripidaja vastava äriühingu registrist kustutada.

Kui ÄS § 60 lg-s 1 sätestatud hoiatusmäärus on tehtud ja äriühingule kätte toimetatud, hakkab kulgema registripidaja sätestatud tähtaeg, mis peab olema vähemalt kuus kuud. Sel ajal on äriühingul võimalus esitada puuduolev majandusaasta aruanne. Samuti on äriühingul võimalik esitada ja põhistada mõjuvat põhjust, mis takistab tal aruannet esitamast. Kui äriühing ei ole kumbagi teinud, siis on registripidajal õigus selle kohta avaldada Ametlikes Teadaannetes teade (ÄS § 60 lg 2). Teates toob registripidaja välja:

- asjaolu, et äriühing on ettenähtud aja jooksul jätnud majandusaasta aruande esitamata,
- üleskutse äriühingu võlausaldajatele teatada oma nõuetest äriühingu vastu ja taotlema likvideerimismenetluse läbiviimist kuue kuu jooksul alates teate avaldamisest,
- hoiatuse, et kui võlausaldajad ei teata oma nõuetest äriühingu vastu ja ei taotle likvideerimismenetluse läbiviimist, siis võidakse äriühing registrist kustutada ilma likvideerimismenetluse läbiviimiseta.

Seaduses ei ole antud mõjuva põhjuse kataloogi, mille korral oleks aruande esitamata jätmise põhjastatud. Käesoleva töö autori hinnangul sarnaneb majandusaasta aruande esitamata jätmise põhjastamine tähtaja ennistamise instituudis tähtaja möödalaskmise põhjastamisega. Riigikohus on leidnud, et mõjuv põhjus tähtaja ennistamiseks TsMS § 67 lg 1 tähenduses tähendab seda, et tähtaja möödalaskmiseks peab olema objektiivne põhjus. Selline põhjus on sündmus, mille tekkimist ja kulgemist isik ise vahetult mõjutada ei saa.⁴⁹ Seetõttu leiab käesoleva töö autor, et ka majandusaasta aruande esitamata jätmise õigustamiseks peab esinema objektiivne põhjus. Eelkõige võib selline põhjus seisneda majandusaasta aruannet kinnitava üldkoosoleku otsuse üle kohtumenetluses vaidluse pidamises. Seni kuni kohtuotsus ei ole jõustunud, ei ole juhatusel õigust majandusaasta aruannet esitada. Teine võimalik juhtumite grupp on seotud pärimisega. Näiteks on tegemist osaühinguga, mille ainus osanik suri. Pärimismenetlus võtab oma aja ning enne seda, kui pole selgunud osaniku asemele astuv isik, ei ole võimalik kutsuda kokku üldkoosolekut ega kinnitada majandusaasta aruannet. Kuigi pärimisseaduse⁵⁰ (edaspidi PärS) § 4 lg 1 alusel läheb pärandi avanemisel pärand (näiteks osaühingu osalus) üle pärijale, siis üldkoosolekul on hääletamise aluseks ikkagi osanike nimekiri ning selleks, et pärijat osanikuna tunnistada, on tarvis ka mingisugust tõendit ehk pärimistunnistust PärS § 171 mõttes.

Juhul kui puudutatud äriühing ei ole ettenähtud aja jooksul majandusaasta aruannet esitanud ega põhistanud selle esitamata jätmist ning võlausaldaja ega äriühing ei ole taotlenud äriühingu likvideerimise läbiviimist, võib registripidaja äriühingu registrist ära kustutada (ÄS § 60 lg 3). Juhul kui registripidaja otsustab ÄS § 60 lg 3 alusel äriühingu registrist kustutada, tuleb lähtuda ka ÄS § 59 lg-s 4 sätestatust, mille kohaselt tuleb kustutamiseks saada nõusolek Maksu- ja Tolliametilt. Nõusoleku saamiseks esitab registripidaja kirjaliku taotluse Maksu- ja Tolliametile. Maksu- ja Tolliamet ei või nõusolekust keelduda, kui tal ei ole nõudeid äriühingu vastu. Kui nõusolekut ei ole saadud 10 tööpäeva jooksul pärast taotluse saatmist, loetakse Maksu- ja Tolliamet registrist kustutamisega nõus olevaks. ÄS § 59 lg-st 4 tuleneb ka see, et Maksu- ja Tolliametilt ei pea nõusolekut küsima üksnes siis, kui Maksu- ja Tolliamet oli see, kes esitas avalduse äriühingu kustutamiseks. Seega, kui registripidaja otsustab omal algatusel kustutada registrist äriühing põhjusel, et äriühing on jätnud esitamata majandusaasta aruande, tuleb saada nõusolek Maksu- ja Tolliametilt. Selline lahendus on vajalik selleks, et vältida tulevikus täiendava likvideerimise läbiviimist ja sellega seonduvat halduskoormust. Juhul kui Maksu- ja Tolliamet annab eitava vastuse, siis selline äriühing võib jääda aastateks registrisse.

⁴⁹ RKTkm 3-2-1-148-06, p 12.

⁵⁰ Pärimisseadus. – RT I, 10.03.2016, 16.

ÄS § 60 lg 1 kohustab registripidajat tegema hoiatusmääruse, st kui äriühing ei ole esitanud majandusaasta aruannet, siis peab registripidaja kohustama seda äriühingut majandusaasta aruande esitama. ÄS § 60 lg-s 2 on sätestatud registripidaja õigus avaldada vastav teade Ametlikes Teadaannetes. See tähendab seda, et registripidajal on diskretsiooniõigus selles osas, kas vastav teade esitada või mitte. Juhul kui registripidaja ei ole seda teinud, siis ei saa vastavat äriühingut registrist ära kustutada. Isegi kui registripidaja on nimetatud teate Ametlikes Teadaannetes avaldanud ning täidetud on ÄS § 60 lg-s 3 toodud eeldused, on seadusandja jätnud äriregistrile diskretsiooniõiguse otsustada, kas vastav äriühing kustutada või mitte. Kohtu registriosakonna kodukorra⁵¹ § 214 lg 2 ls 2 sätestab, et kui ettevõtja ei ole hoiatuses sätestatud tähtaja jooksul nõutavat majandusaasta aruannet esitanud, kohaldatakse ÄS §-des 60 ja 71 ettenähtud abinõusid. Seega ei kohusta ka kodukord registripidajat äriühingut kustutama. Seega on registripidaja kohustatud kaaluma, kas majandusaasta aruande esitamata jätnud äriühing kustutada registrist või mitte. Riigikohtu praktikast tuleneb, et kui äriühing on enne tema kustutamise otsustamist siiski esitanud puuduoleva majandusaasta aruande, siis ei ole proportsionaalne äriühingu kustutamine registrist ÄS §-s 60 toodud alusel, see on – majandusaasta aruande esitamata jätmise tõttu. Äriühingu lõpetamine on äärmuslik abinõu.⁵²

Kuigi ÄS § 60 lg 2 näeb ette võlausaldajate teavitamist Ametlike Teadaannete kaudu, leiab magistritöö autor, et võlausaldajate kaitset saab tõhustada, kui registripidaja kontrolliks omal algatusel, ega majandusaasta aruande esitamata jätnud äriühing ei ole pool mõnes kohtumenetluses. Registripidajal on kohtute infosüsteemi (KIS) kaudu ligipääs sellisele infole ning selle kontrollimine käib kiiresti. Selline eraldi sätestatud kontrollikohustus välistaks juhtumid, kus registrist kustutatakse selline äriühing, mis on käimasolevas kohtumenetluses pool. TsMS § 428 lg 1 p 5 kohaselt lõpetab kohus menetluse sisulist otsust tegemata, kui asjas pooleks olev juriidiline isik on lõppenud õigusjärgluseta. Justiitsministeerium on nentunud, et ÄS § 60 rakendamisel kontrollib registripidaja osaliselt kohtumenetluses osalemist.⁵³ Selline kontrollimine on väga mõistlik, kuid see peaks olema reegel. Selline reegel aitaks välistada või vähemalt vähendada kohtumenetluse poole kustutamisest tulenevat täiendava likvideerimise või kustutamisjärgse esmakordse likvideerimise läbiviimise vajadust.

Kui äriühingu registrist kustutamise kõik eeldused ÄS § 60 mõttes on täidetud, tuleb äriühingu kustutamine äriregistrisse kanda. ÄS § 33 lg 4 ls 1 kohaselt teeb registripidaja kande hiljemalt

⁵¹ Kohtu registriosakonna kodukord. JMm 19.12.2012 nr 60. – RT I, 11.02.2016, 9.

⁵² RKTkm 3-2-1-153-12, p 10.

⁵³ Justiitsministeerium. Ühinguõiguse revisjoni lähteülesanne. Tallinn: 2016, lk 173. – www.just.ee/sites/www.just.ee/files/uhinguoiguse_revisjoni_lahteulesanne_loplik_10.5.2016.pdf (15.04.2017).

viiendal tööpäeval pärast kandemääruse allakirjutamist. Riigikohus on leidnud, et ÄS § 60 lg 3 s 3 sätestatud tähtaja (kuus kuud) möödumine ei too kaasa sellekohase kande tegemist ÄS § 33 lg 4 järgi ning äriühingu lõppemist. Viidatud sätte suhtes on erinorm ÄS § 60 lg 3¹.⁵⁴ Juhul kui registripidaja otsustab äriühingu registrist kustutada, siis teeb registripidaja selle kohta kohtumääruse (ÄS § 60 lg 3¹). Äriühingu registrist kustutamise määrus tuleb puudutatud äriühingule kätte toimetada. Alates sellest hetkest, kui puudutatud äriühing on määruse kätte saanud, on äriühingul 30 päeva aega esitada määruse peale määruskaebus. Juhul kui äriühing esitab määruskaebuse, siis tehakse tema registrist kustutamise kanne alles siis, kui määruskaebust ei rahuldata ja selle menetlus on lõppenud jõustunud lahendiga. Juhul kui äriühing ei vaidlusta 30 päeva jooksul tema kustutamise määrust, siis registripidaja kustutab äriühingu. Kustutamise kandega lõpeb äriühingu õigusvõime (TsÜS § 45 lg 2 ja ÄS § 2 lg 3).

Ühendkuningriigis on registripidajal samuti õigus alata äriühingu registrist kustutamine, kuid seal on see oluliselt teistmoodi reguleeritud. Registripidajal (Companies House) on õigus alata äriühingu registrist kustutamise menetlus, kui tal on piisav alus arvata, et äriühing ei tegutse (CA § 1000). Piisav alus on näiteks asjaolu, et äriühing ei ole registripidajale saatnud dokumente, mida ta oleks pidanud saatma.⁵⁵ Eesti ja Ühendkuningriigi õigus erinevad märkimisväärselt tähtaegade küsimuses. Kui Ühendkuningriigis on registripidajal tekkinud kahtlus, et äriühing ei tegutse, pärib ta sellekohast infot äriühingult. Registripidaja saadab äriühingule teate, milles palub oma päringule vastust 14 päeva jooksul. Kui registripidaja ei saa vastust, saadab ta korduva teate, millele on äriühingul 14 päeva aega vastata. Juhul kui äriühing ei vasta kummalegi teatele või saadab vastuse, milles kinnitab tegevuse lõpetamist, avaldab registripidaja Gazette'is sellekohase teate. Teates hoiatab registripidaja, et vastav äriühing kustutatakse kahe kuu jooksul alates teate avaldamisest, juhul kui sama äriühing ei esita mõjuvat põhjust äriregistrist mitte kustutamiseks. Kui kahe kuu möödudes ei ole registripidajale esitatud mõjuvat põhjust mitte kustutamiseks, on registripidajal õigus äriühing kustutada. Juhul kui registripidaja otsustab äriühingu kustutada, avaldab ta sellekohase teate Gazette'is. Selle teate avaldamisest loetakse äriühing lõpetatuks. Seega kulub Ühendkuningriigis sellise eelduslikult mittetoimiva äriühingu kustutamiseks minimaalselt kolm kuud.

⁵⁴ RKTkm 3-2-1-153-12, p 9.

⁵⁵ Companies House. Strike off, dissolution and restoration. 2016. – www.gov.uk/government/publications/company-strike-off-dissolution-and-restoration/strike-off-dissolution-and-restoration#companies-no-longer-carrying-on-business-or-in-operation (20.04.2017); Eesti ühinguõiguses on puudused äriühingu juhatuse koosseisus sundlõpetamise, mitte registrist kustutamise alus.

Magistritöö autori hinnangul on Eesti regulatsiooni kõige suurem puudus menetlusele kuluv aeg. Esiteks peab registripidaja enne hoiatusmääruse tegemist ootama pool aastat alates tähtajast, mil tuli majandusaasta aruanne esitada. Hoiatusmäärusega antakse äriühingule vähemalt pooleaastane tähtaeg majandusaasta aruanne esitada või põhistada mõjuvat põhjust, miks seda ei tehta. Kui äriühing kumbagi ei tee, avaldab registripidaja Ametlikes Teadaannetes sellekohase teate ning kutsub üles taotlema likvideerimise läbiviimist. Juhul kui keegi ei taotle likvideerimist, alles siis võib registripidaja äriühingu registrist kustutada. Seega on majandusaasta aruande esitamise tähtajast möödas juba vähemalt pooleteise aasta pikkune aeg. Lisandub ka see aeg, mis kulub alates hoiatusmääruse tegemise õigusest hoiatusmääruse reaalse tegemiseni. Magistritöö autorile teadaolevalt võib praktikas hoiatusmääruse tegemine võtta mõne kuu. Lisaks kõigele loetletule tuleb arvestada ka ajaga, mis kulub määruste kättetoimetamiseks. Eelnevat arvesse võttes leiab käesoleva töö autor, et Ühendkuningriigi regulatsioon on ratsionaalsem, sest seal kulub mittetoimiva äriühingu registrist kustutamine kordades kiiremini. Siinkohal töötab Eesti regulatsioon regulatsiooni enda eesmärgi vastu.

1.2.2. Registrist kustutamine pärast likvideerimist

Äriseadustik sätestab lisaks majandusaasta aruande esitamata jätmisele ka teise aluse, mille korral on registripidajal õigus äriühing registrist kustutada. See alus on likvideerimise lõpulejõudmisel kustutamise avalduse esitamata jätmine. Õiguskirjanduses on selgitatud, et likvideerimismenetluse viimane etapp on äriühingu registrist kustutamise avalduse esitamine. Kustutamise avaldus esitatakse registripidajale pärast likvideerimise läbiviimist, kuid mitte varem kui kuue kuu möödumisel likvideerimisteate avaldamisest ning kolme kuu möödumisel ajast, mil osanikele või aktsionäridele teatati lõppbilansi ja vara jaotusplaani osanikele või aktsionäridele tutvumiseks esitamisest.⁵⁶

ÄS § 59 lg 2 näeb ette, et kui äriühingu likvideerimise lõpulejõudmisel ei esitata avaldust tema kustutamiseks registrist, on registripidajal õigus äriühing registrist kustutada. See tähendab sellist olukorda, kus äriühing on viinud läbi likvideerimismenetluse, aga selle lõppedes on äriühingu likvideerijatel jäänud registripidajale esitamata avaldus äriühingu kustutamiseks. Õiguskirjanduses on leitud, et ÄS § 59 lg 2 otstarve on anda registripidajale võimalus kustutada registrist äriühingud, mille likvideerimine on lõpule jõudnud ehk võlausaldajate nõuded on rahuldatud ja ühingu vara müüdud ja jagatud, kuid mille äriregistrist kustutamise avaldus on

⁵⁶ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 321.

likvideerijate poolt jäänud esitamata.⁵⁷ Magistritöö autor nõustub õiguskirjanduses leituga, kuid lisab, et ÄS § 59 lg 2 alusel toimuv äriühingu kustutamine on sama otstarbega nagu majandusaasta aruande esitamata jätmise tõttu kustutamine: kustutada äriregistrist need äriühingud, mis tegelikult enam ei tegutse.

Tekstiliselt on ÄS § 59 lg 2 lihtne norm, kuid tegelikkuses võib normi rakendamine osutuda problemaatiliseks. Põhieeldus normi kohaldamiseks on äriühingu likvideerimise lõpuleviimine. Esimene probleem seisneb selles, millal võiks registripidajal tekkida kahtlus, et likvideerimisel oleva äriühingu likvideerimine on lõpule viidud. See saab olla kas mingil põhjusel registripidajani jõudnud info või eelkõige asjaolu, et likvideerimise alguses on möödunud arvestatav aeg, näiteks mitu aastat. Sellisel juhul on põhjendatud arvata, et äriühingu likvideerimine peaks olema lõpule jõudnud.

Teine probleem, mis on ÄS § 59 lg 2 rakendamisega seotud, on küsimus sellest, kuidas selgitada pärast kahtluse tekkimist välja, et likvideerimine on tegelikult lõpule jõudnud. Käesoleva töö autor leiab, et sellises olukorras peab registripidaja algatama järelevalvemenetluse, mille käigus teeb ta järelepärimise äriühingu likvideerijatele. ÄS § 61 lg 1 kohaselt, kui registripidajal on andmeid tehtud kande ebaõigsuse kohta või kande puudumise kohta, võib ta teha vastavaid järelepärimisi. Antud juhul seisneks kande ebaõigsus selles, et puudu on äriühingu kustutamise kanne. Järelepärimise tegemiseks tuleb järelepärimine äriühingule kätte toimetada, mis võib osutuda problemaatiliseks, kuna eelduslikult on äriühingu likvideerimine juba lõpule viidud. See tähendab ka seda, et elektronposti aadressid võivad olla kinni pandud, kontorit ega töötajaid enam ei ole, äriühing registrikaardile kantud aadressil enam ei tegutse. Sellisel juhul jääb üle ainult likvideerijale kättetoimetamine. Juhul kui järelepärimine õnnestub kätte toimetada, ei tähenda see, et sellele vastatakse. Sellisel juhul on õige juhinduda ÄS § 61 lg 2 ls-st 2: kui kahe nädala jooksul teatamisest ei ole kande tegemisele või parandamisele vastu vaieldud, teeb või parandab registripidaja kande ise. Seega, kui soovitakse vaielda vastu planeeritavale kustutamise kande, tuleb seda aktiivselt teha. Passiivseks jäämist loetakse sellises olukorras nõustumiseks.

ÄS § 59 lg-ga 2 sarnane norm on sätestatud ka Ühendkuningriigi ühinguõiguses. CA § 1001 annab sealsele äriregistri pidajale õiguse äriühing kustutada, kui likvideerimine on lõpule viidud, kuid registripidajale ei ole sellest teada antud. Companies Act 2006 järgi tuleb sellisest kustutamise kavatsusest likvideerijale või äriühingule teada anda (vastav hoiatus tuleb kätte

⁵⁷ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 328.

toimetada). Likvideerijal ja äriühingul on hoiatusele reageerimiseks kaks kuud. Lisaks sellele avaldab registripidaja Gazette'is teate selle kohta, et kui ei esitata mõjuvat põhjust äriühingu mittekustutamiseks, kustutatakse äriühing registrist kahe kuu möödudes teate avaldamisest. Juhul kui mõjuvat põhjust ei esitata ja registripidaja otsustab äriühingu kustutada, avaldab ta sellekohase teate Gazette'is, äriühing loetakse lõpetatuks alates teate avaldamisest.

CA § 1001 annab äriühingu kustutamiseks ka teise aluse, mida Eesti õigus ei sätesta. Nimelt võib Ühendkuningriigi registripidaja äriühingu kustutada ka sellisel juhul, kui likvideerimine on pooleli, kuid likvideerija on jäänud passiivseks. Kustutamise reeglid on samad nagu siis, kui likvideerimise lõppedes pole sellest registripidajale teada antud. Tõenäoliselt on ka Ühendkuningriigis vastava regulatsiooni keskne küsimus see, millal on alust arvata, et likvideerimine on lõpule jõudnud või likvideerija on jäänud passiivseks.

Ühendkuningriigi regulatsiooni eelis on see, et kuna likvideerija asemel võib hoiatuse toimetada kätte ka äriühingule, siis ei kulu selleks aega, sest kättetoimetamine toimub halduskorras ning sellises olukorras on Ühendkuningriigis äriühingule kättetoimetamise reeglid palju lihtsamad kui Eestis⁵⁸. Seetõttu on eelduslikult enam mittetoimiva äriühingu registrist kustutamine lihtsam. Samas aitab Eesti kättetoimetamise institutsioon paremini tagada seda, et likvideerija saaks ka päriselt sellisest kavatsusest teada ning tal oleks seetõttu võimalik sellele ka vastu vaielda. See aitab paremini välistada ennatlikku kustutamist, kui likvideerimine ei ole tegelikult veel lõpule jõudnud. Teisest küljest, kui kättetoimetamine ei anna tulemust, siis eelduslikult mittetoimiva äriühingu kustutamine võtab seetõttu rohkem aega.

⁵⁸ Kättetoimetamise probleeme on käsitletud käesoleva töö peatükis 2.2.

2. ÄRIÜHINGUTE SUNDLÕPETAMISE JA KUSTUTAMISEGA SEOTUD MENETLUSLIKUD KÜSIMUSED

2.1. Registripidaja pädevus

ÄS § 22 lg 1 kohaselt on äriregistri pidaja alates 2015. aastast Tartu Maakohtu registriosakond.⁵⁹ Registrimenetlus on tsiviilkohtumenetluse osa, mis on kujundatud hagita menetlusena ja allub hagita menetluse läbiviimise üldistele reeglitele. Registrimenetlus jaguneb kandemenetluseks ja muuks registrimenetluseks, eelkõige järelevalvemenetluseks.⁶⁰ Kandeid äriregistrisse ning äriregistri pidamise alaseid määruseid, sh trahvimääruseid, teeb kohtunik või kohtunikuabi (TsMS § 595 lg 1). Kohtunikuabi on kohtuametnik, kes on oma ülesannete täitmisel sõltumatu (kohtute seaduse⁶¹ § 114 lg-d 1 ja 2).

Tähelepanu tuleb pöörata sellele, et registrimenetluse näol on tegemist nii-öelda dokumendimenetlusega.⁶² Registriasju vaadatakse reeglina läbi ja lahendatakse ilma kohtuistungit pidamata (TsMS § 477 lg 2). ÄS § 33 lg 6 kohaselt ei ole registripidajal õigust keelduda kande tegemisest, kui kõik seaduses nõutavad dokumendid on esitatud ja vastavad seaduse nõuetele. Registripidaja ei tee kannet registrisse, kui avaldus või sellele lisatud dokumendid ei vasta seadusele või on esitatud enne seaduses lubatud või pärast seaduses ettenähtud tähtaega (ÄS § 33 lg 5).

Riigikohus on selgitanud, et nendest sätetest järeldeb, et registripidaja saab kontrollida esmajoonel seadusega nõutavate dokumentide olemasolu ja vastavust seaduse nõuetele. Registripidajal on õigus nõuda lisadokumente üksnes siis, kui need on vajalikud kande aluseks olevate asjaolude väljaselgitamiseks (ÄS § 32 lg 1 viimane lause). Seadus nõuab registripidajalt talle esitatavate dokumentide seadusega sätestatud vormi- ja sisunõuete järgimise kontrollimist, kuid registripidaja õigus kontrollida temale esitatud dokumentide sisulist kehtivust on piiratud. Sisulise kontrolli piiratud iseloom tuleneb ÄS § 33 lg-st 6, millest tulenevalt saab registripidaja

⁵⁹ Enne 2015. aastat tegutses äriregister samuti kohtute juures, kuid oli jaotatud nelja piirkonna vahel. Äriregister oli Eestis kohtulik ka kuni 1927. aastani. Aastatel 1927–1940 oli registripidaja kaubandus-tööstuskoda. Vaata: P. Kama. Äriregister. – Juridica 1995/IV, lk 138.

⁶⁰ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 59.

⁶¹ Kohtute seadus. – RT I, 28.12.2016, 18.

⁶² RKTKm 3-2-1-139-08.

kontrollida ainult esitatud dokumentide seaduse nõuetele vastavust. Riigikohus selgitas lahendis, et registripidajal on siiski õigus hinnata talle esitatud dokumenti ja keelduda kande tegemisest, kui esitatud dokument on selgelt heade kommete vastane või avaliku korraga vastuolus ning seega TsÜS § 86 alusel tühine. Registripidaja võib kontrollida talle esitatud dokumenti ja keelduda kande tegemisest ka siis, kui esitatud dokument on vastuolus seadusest tuleneva keeluga TsÜS § 87 alusel. Samuti võib registripidaja keelduda kande tegemisest siis, kui talle esitatud dokumendiga rikutakse kolmandate isikute, näiteks äriühingu võlausaldajate seadusega kaitstud õigusi. Sellistel juhtudel on kande tegemisest keeldumine põhjendatud äriregistri kui avaliku registri õigsuse eelduse ja usaldatavuse tagamise vajadusega.⁶³

Kuigi registripidaja esmane ülesanne on viia läbi kandemenetlust, on olulisel kohal ka äriregistrisse kantud äriühingute üle peetav järelevalve. Äriseadustikus on mitu alust, kus teatud puuduste esinemisel on registripidajal õigus nõuda nende puuduste likvideerimist ning nende mittelikvideerimisel õigus otsustada äriühingu sundlõpetamine. Näiteks on sellised koosseisud puudused äriühingu põhikirjas (ÄS § 59 lg 5), puudused äriühingu juhatuse koosseisus (ÄS § 59 lg 6), majandusaasta aruande esitamata jätmine (ÄS § 60). Majandusaasta aruande esitamata jätmine on nii sundlõpetamise kui ka registrist kustutamise alus. 15.01.2018 jõustuv äriseadustiku muudatus lisab sundlõpetamise alusena ka välismaal asuva juhatuse korral kontaktisiku määramata jätmise (ÄS § 59 lg 7).

Kui lugeda nimetatud sundlõpetamise koosseise, siis võib esmapilgul jääda ekslik mulje, et tegemist on üldise sundlõpetamisega võrreldes lihtsustatud menetlusega. Näiteks on ÄS § 59 lg 5 viimane lause järgmine: „Kui äriühing määratud tähtaja jooksul puudusi ei kõrvalda, võib registripidaja otsustada äriühingu sundlõpetamise.“ Tegemist on siiski tavalise sundlõpetamisega, mille määrab kohtunik. TsMS § 595 lg 2 p 5 kohaselt peab kohtnikuabi andma määruse tegemise pädevale kohtunikule, kui otsustatakse juriidilise isiku sundlõpetamine. Nende sundlõpetamise koosseisude idee seisneb selles, et kohtnikuabid püüavad esmalt äriühingu puudused likvideerida, tehes hoiatus- ja trahvimäärusi, kuid kui see ei aita, siis äriühingu sundlõpetamine on lihtsalt kohtnikuabi initsiatiiv, mille siiski peab otsustama kohtunik. Küll aga on tervenisti kohtnikuabi pädevuses äriühingu kustutamine registrist, kui äriühing on jätnud majandusaasta aruande esitamata, ei ole reageerinud registripidaja määrustele ning keegi pole taotlenud äriühingu likvideerimist. Sellisel juhul ei ole tegemist sundlõpetamisega.

⁶³ RKTKm 3-2-1-139-08, p 8.

Juhul kui kohus algatab sundlõpetamise, peab olema tagatud ärakuulamisõigus. TsMS § 629 lg 2 kohaselt kuulab kohus enne sundlõpetamist võimaluse korral ära juriidilise isiku juhtorganite liikmed. Sellist võimalust ei ole eelkõige siis, kui sundlõpetamise alus seisneb selles, et äriühingul puudub juhatus. Juhul kui on võimalik juhtorganite liikmed ära kuulata, siis peab kohus selleks korraldama kohtuistungi (TsMS § 477 lg 2 teine pool).

Praktikas on tekkinud probleeme äriühingu registrist kustutamise kande tegemise ajaga. Selline probleem saab kehtivas õiguses ilmnedagi eelkõige majandusaasta aruande esitamata jätmise tõttu äriühingu kustutamisega, st kui äriühing kustutatakse registrist ilma likvideerimiseta. Riigikohus on selgitanud, et kui registrist kustutamise kandeotsus täidetakse enne kandeotsuse vaidlustamise tähtaja möödumist ehk enne otsuse formaalset jõustumist ÄS § 33 lg 4 järgi, tekib olukord, kus äriühing kaotab otsuse viivitamatu täitmise tõttu enda registrist kustutamise oma õigusvõime, sh tsiviilmenetlusõigusvõime, ega oma õigust otsuse peale kaevata. Sellises olukorras tuleb äriseadustiku sätteid, mis võimaldavad äriregistrist kustutatud äriühingul kaevata enda registrist kustutamise peale, lugeda erisätteks ÄS § 2 lg 3 ja TsÜS § 45 lg 2 suhtes, st ka registrist kustutatud äriühingul on õigus kaevata enda registrist kustutamise peale ning tal säilib selles osas tsiviilmenetlusõigusvõime ja -teovõime.⁶⁴ Sellise olukorra vältimiseks on ÄS § 60 lg-s 3¹ nähtud ette, et majandusaasta aruande esitamata jätmise alusel koostatud kohtumäärus äriühingu registrist kustutamiseks toimetatakse äriühingule kätte. Äriühingu registrist kustutamise kannet ei tehta enne, kui on möödunud kohtumääruse või kandemääruse vaidlustamiseks ettenähtud tähtaeg (30 päeva alates kättetoimetamisest) või vaidlustamise korral on kohtumenetlus lõppenud.

2.2. Menetlusdokumentide kättetoimetamine

Kõik hoiatusmäärused, trahvimäärused ja sundlõpetamise määrused tuleb äriühingule kätte toimetada. Menetlusdokumentide kättetoimetamist reguleerib tsiviilkohtumenetluse seadustiku 6. osa (TsMS §-d 306–327). TsMS § 306 lg 1 ls 1 avab kättetoimetamise otstarbe: menetlusdokumendi kättetoimetamine on dokumendi üleandmine saajale selliselt, et saajal oleks võimalik dokumendiga oma õiguse teostamiseks ja kaitsmiseks õigeaegselt tutvuda. Menetlusdokumendi üleandmine peab kättetoimetamise puhul toimuma seaduses sätestatud vormis ning olema ettenähtud vormis dokumenteeritud (TsMS § 306 lg 2).

⁶⁴ RKTko 3-2-1-96-05, p 12.

Tsiviilkohtumenetluse seadustik kehtestab kättetoimetamiseks mitu viisi. Need on näiteks menetlusedokumendi elektrooniline kättetoimetamine (TsMS § 311¹), kättetoimetamine tähtitud kirjaga (TsMS § 313), kättetoimetamine lihtkirjana või faksi teel (TsMS § 314), kättetoimetamine kohtutäituri vms vahendusel (TsMS § 315). Samuti on võimalik menetlusedokumendi avalik kättetoimetamine (TsMS § 317). Juriidilise isiku puhul toimetatakse menetlusedokument kätte eelkõige juriidilise isiku seaduslikule esindajale (TsMS § 318 lg 2).

Juriidilisele isikule kättetoimetamise puhul on seaduses sätestatud täiendavad kättetoimetamise võimalused. TsMS § 323 kohaselt loetakse dokument kättetoimetatuks ka juhul, kui dokument toimetatakse kätte äriruumis püsivalt viibivale töötajale või muu sellesarnase lepingu alusel talle püsivalt teenuseid osutavale isikule. Sellisel juhul saab menetlusedokumenti lugeda kättetoimetatuks eeldusel, et koht, kus dokument üle anti, on juriidilise isiku äriruum.⁶⁵ Teine võimalus on kättetoimetamine volitatud isikule. TsMS § 319 lg 2 näeb ette, et eraõiguslikule juriidilisele isikule ja välismaa äriühingu filiaalile loetakse menetlusedokument kätte toimetatuks ka juhul, kui see on kätte toimetatud äriregistrisse või mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrisse kantud menetlusedokumentide vastuvõtmiseks volitatud isikule. Sisuliselt on tegemist kättetoimetamisega kontaktisikule.

Riigikohtu endine esimees Märt Rask on Riigikogule 2011. aastal peetud ettekandes leidnud, et menetlusosalistele dokumentide kättetoimetamine on üks kahest peamisest raskusest, mis tingib kohtumenetluse venimise.⁶⁶ Riigikohtu analüütikud on märkinud järgmist: „Avaliku kättetoimetamise (TsMS § 317) eelduse täidetaks lugemise standard on kohtupraktikas kujundatud küllalt kõrgena, mis tähendab, et enne seda, kui dokumendi saab lugeda kättetoimetatuks avaldamisega Ametlikes Teadaannetes, tuleb kohtutel ja kättetoimetamist korraldavatel isikutel teha ära suur hulk eri toiminguid, mis kõik võtavad palju aega. TsMS sätestab märkimisväärse hulga kättetoimetamise viise ja selle surrogaate ja praktika kohaselt peab kohus olema teinud maksimaalseid jõupingutusi, et kostjat ka tegelikult tabada.“⁶⁷

⁶⁵ RKTkm 3-2-2-6-10, p 7.

⁶⁶ M. Rask. Ülevaade kohtukorralduse, õigusemõistmise ja seaduste ühetaolise kohaldamise kohta. Ettekanne Riigikogu 2011. aasta kevadistungjärgul, p 9. – www.riigikohus.ee/vfs/1114/1_Riigikohtu%20esimehe%20ettekanne%20riigikogule_09.pdf (02.04.2017).

⁶⁷ M. Vutt, M. Lillsaar. Mõistlik menetlusaeg tsiviilkohtumenetluses. Kohtupraktika analüüs. Tartu: Riigikohus, õigusteabe osakond 2011, lk 14. – www.riigikohus.ee/vfs/1122/Moistlik_Menetlusaeg_Tsiviilkohtumenetluses.pdf (26.04.2017).

Vabariigi Valitsus algatas 02.04.2012 riigilõivuseaduse, tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 206 SE. Eelnõu seletuskirjas on märgitud, et menetlusedokumentide kättetoimetamine on kohtumenetluse olulisim kitsaskoht, mida proovitakse eelnõuga tõhustada.⁶⁸ Eelnõu võeti vastu ning seadusemuudatused jõustusid 01.01.2013. Muudatusega langetati juriidilisele isikule avalikult kättetoimetamise standardit. Muudatuse kohaselt on juriidilisele isikule avalikult kättetoimetamine lubatud, kui elektrooniline kättetoimetamine ja juriidilise isiku kohta peetavasse registrisse kantud aadressile tähitud kirjaga kättetoimetamine ei ole tulemust andnud. Kehtivas õiguses väljendub see TsMS § 317 lg-s 1¹. Seletuskirjast ei tulene, mida on peetud silmas postiaadressi all, kuid sätte eesmärgist (lihtsustada kättetoimetamist) tulenevalt on selle all peetud silmas eelkõige ühingu aadressi (ÄS § 64 p 2). Seda toetab ka asjaolu, et seadusemuudatus jõustus juba 01.01.2013, kuid tänase päevani ei kanta äriregistrisse juhatuse aadressi. 15.01.2018 jõustub äriseadustiku muudatus, mille kohaselt tuleb välismaal asuva juhatuse puhul kanda registrikaardile ka sellise juhatuse aadress, kuid see ei tohiks muuta TsMS § 317 lg-s 1¹ toodud postiaadressi tähendust.

Juhul kui eelnevalt loetletud vahendid ei too soovitud tulemust ehk juriidilisele isikule ei ole õnnestunud menetlusedokumendi kätte toimetada, jääb viimase võimalusena alles avalikult kättetoimetamine. Selleks et äriühingule kättetoimetamine avalikult oleks lubatud, peab TsMS § 317 lg 1¹ järgi olema täidetud kaks tingimust: elektrooniline kättetoimetamine (TsMS § 311¹) ja juriidilise isiku kohta peetavasse registrisse kantud postiaadressil tähitud kirjaga kättetoimetamine (TsMS § 313) ei ole tulemust andnud. Sellisel juhul võib menetlusedokumendi äriühingule kätte toimetada avalikult. Silmas tuleb pidada seda, et kui juriidiline isik on esitanud registripidajale ÄS § 63¹ lg-s 1 sätestatud isiku Eesti aadressi (alates 15.01.2018 kontaktisiku institutsioon), tuleb enne menetlusedokumendi avalikult kättetoimetamist üritada dokumendi kätte toimetada ka sellel aadressil (TsMS § 317 lg 1¹ viimane lause). Avalikult kättetoimetamine on eelkõige dokumendi väljavõtte avaldamine Ametlikes Teadaannetes (TsMS § 317 lg 3). Dokument loetakse avalikult kättetoimetatuks 15 päeva möödumisel väljavõtte väljaandes Ametlikud Teadaanded ilmumise päevast (TsMS § 317 lg 5 ls 1).

Riigikohus ei ole veel teinud ühtegi lahendit TsMS § 317 lg-s 1¹ sätestatud juriidiliste isikute puhul madalama kättetoimetamise standardi kohta, kuid käesoleva töö autor seab sellise kättetoimetamise standardi põhiseaduspärasuse kahtluse alla. Kättetoimetamise instituut teenib

⁶⁸ Riigilõivuseaduse muutmise ning sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 206 SE seletuskiri, lk 23. – www.riigikogu.ee/download/68b0a8d9-eaf8-41f3-b2d3-232458aabad3 (11.04.2017).

Eesti Vabariigi põhiseaduse⁶⁹ §-s 15 sätestatud üldist põhiõigust tõhusale õiguskaitsele ja ausale õigusemõistmisele.⁷⁰ Selline madal kättetoimetamise standard on eriti problemaatiline sundlõpetamise asjades, sest Riigikohtu tõlgenduse⁷¹ järgi on sundlõpetamise näol tegemist äärmusliku vahendiga. Magistritöö autor leiab, et sundlõpetamise puhul peab kättetoimetamise standard olema just kõrge.

Avalikult kättetoimetamise kõrgem standard on sätestatud TsMS § 317 lg-s 1. Selle kohaselt võib menetluskohalise kätte toimetada avalikult, kui on täidetud üks kolmest eeldusest:

- menetlusosalise aadress ei ole kantud registrisse või kui isik ei ela registris märgitud aadressil ning isiku aadress või viibimiskoht ei ole kohtule muul viisil teada ja kui dokumenti ei saa kätte toimetada isiku esindajale ega dokumendi kättesaamiseks volitatud isikule või muul käesolevas osas sätestatud viisil;
- välisriigis ei ole eeldatavasti võimalik dokumenti nõuetekohaselt kätte toimetada;
- dokumenti ei õnnestu kätte toimetada seetõttu, et kättetoimetamise kohaks on eksterriitoriaalse isiku eluruum.

Juriidiliste isikute puhul tuleks kõne alla just esimene punkt, st tuleb proovida toimetada kätte ka isiku esindajale. See tagaks selle, et näiteks juhatuse liige oleks reaalselt teadlik äriühingu kohta tehtavast määrusest ja seega ka võimalikest tagajärgedest. Selline kõrgem standard võib osutuda väga problemaatiliseks seoses 15.01.2018 jõustuva äriseadustiku muudatusega, mille kohaselt võib juhatuse asuda ka välismaal. Sellisel juhul peab äriühingul olema Eestis määratud kontaktisik, kuid miski ei garanteeri seda, et äriühingul see kontaktisik ka päriselt olemas on. Võib ju juhtuda, et kontaktisikuks määratud isikuga on leping lõppenud ja uut kontaktisikut ei ole määratud. Samuti võib juhtuda, et Eestis asunud juhatuse kolib välismaale ning ei määra endale kontaktisikut.⁷² Juhul kui kontaktisikut Eestis ei ole ning juhatuse asub välismaal, tuleks kõrgema standardi järgi proovida neile dokument kätte toimetada. See võib aga osutuda väga keeruliseks ning seetõttu kogu menetluse käigu halvata.

⁶⁹ Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 15.05.2015, 2.

⁷⁰ M. Ernits. EVPSK § 15 kamm 2.4. – Ü. Madise jt (toimetuskolleegium). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. Tallinn: Juura 2012.

⁷¹ RKTKm 3-2-1-153-12, p 10.

⁷² Samasuguse probleemi esinemise võimalust on nenditud ühinguõiguse kodifitseerimise lähteülesandes. Vaata: Justiitsministeerium. Ühinguõiguse kodifitseerimise lähteülesande projekt. Tallinn: 2014, lk 83. – www.just.ee/sites/www.just.ee/files/uhinguoiguse_kodifitseerimise_lahteulesande_projekt_0.pdf (15.03.2017).

Kui äriühingu juhatus asub mõnes Euroopa Liidu liikmesriigis, siis lihtsustab määruse kättetoimetamist dokumentide kättetoimetamise määrus II (1393/2007)⁷³. Küll aga tuleb tähele panna, et nimetatud Euroopa Liidu määrust ei saa kohaldada, kui äriühingu välisriigis asuva juhatuse aadress ei ole teada (art 1 lg 2). Väljaspool Euroopa Liitu asuva juhatuse puhul võib määruse kättetoimetamist lihtsustada Haagi 1965. aasta dokumentide kättetoimetamise konventsioon⁷⁴, mis kehtib 26.04.2017 seisuga 72⁷⁵ riigi suhtes. Ka Haagi 1965. aasta konventsiooni art 1 kohaselt ei rakendata konventsiooni, kui pole teada selle isiku aadress, kellele dokument tuleb kätte toimetada. Eelkõige tekib praktiline probleem selliste äriühingute puhul, kelle juhatus asub kolmandas riigis, kellega Eestil ei ole dokumentide kättetoimetamise hõlbustamiseks kehtivat rahvusvahelist lepingut. Eriti terav on kättetoimetamise probleem sellisel juhul, kui registripidajal ei ole teada välismaal asuva juhatuse aadress, sellisel juhul ei saa rakendada ka dokumentide kättetoimetamise määrust II (1393/2007) ega Haagi 1965. aasta dokumentide kättetoimetamise konventsiooni. Sellises olukorras võib dokumentide kättetoimetamine osutuda sisuliselt võimatuks ning äriseadustiku nõuetele mittevastav äriühing, kellega reaalselt ühendust pole võimalik saada, võib jääda äriregistrisse pikaks ajaks. Sellisel juhul võib kohut aidata TsMS § 602 ls 3, mille kohaselt on kohtul sellises olukorras, kus juhtorgani liikmed ei ole välismaal oleku tõttu kättesaadavad, õigus määrata juriidilisele isikule asendusliikme. Magistritöö autor kordab, et selline probleemide grupp ilmneb juhul, kui Riigikohus tunnistab põhiseadusvastaseks TsMS § 317 lg-s 1¹ toodud kättetoimetamise madala standardi. Viidatud normi alusel pole kehtiva õiguse järgi avalikuks kättetoimetamiseks vaja, et eelnevalt oleks proovitud menetlusedokument mõnele juhatuse liikmele kätte toimetada.

Ebaselge on ka olukord, millal võib sundlõpetamise menetluses tugineda TsMS § 314¹ lg-s 1 sätestatud kättetoimetamise fiktsioonile. See fiktsioon näeb ette, et kui isikule on juba eelnevalt menetlusedokument kätte toimetatud, siis edaspidine kättetoimetamine võib toimuda madalama standardi järgi. See on lubatud eelkõige põhjendusel, et kuna isikule on menetlusedokument eelnevalt juba kätte toimetatud, siis on ta menetluse algatamisest ja selle võimalikest tagajärgedest teadlik. Kui tegemist on sundlõpetamisega, siis sellele eelnevad registripidaja poolt saadetud hoiatusmäärused. Ühest küljest on loogiline, et eelnevalt kättetoimetatud

⁷³ Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 1393/2007, 13. november 2007, kohtu- ja kohtuväliste dokumentide liikmesriikides kättetoimetamise kohta tsiviil- ja kaubandusajades („dokumentide kättetoimetamine”), millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu määrus (EÜ) nr 1348/2000. – ELT L 324, lk 79–120.

⁷⁴ Tsiviil- ja kaubandusajade kohtu- ja kohtuväliste dokumentide välisriikides kätteandmise konventsioon. – RT II 1996, 1, 1.

⁷⁵ Hague Conference on Private International Law. Convention of 15 November 1965 on the Service Abroad of Judicial and Extrajudicial Documents in Civil or Commercial Matters. Members' list. – www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=17 (26.04.2017).

dokumendiks TsMS § 314¹ lg-s 1 sätestatud kättetoimetamise fiktsiooni mõttes on registripidaja tehtud esimene hoiatusmäärus, millega ta kohustab äriühingut näiteks likvideerima puuduse juhatuse koosseisus ning hoiatab selle tegematajätmisel sundlõpetamisega. Sellisel juhul on isikule toimetatud kätte dokument, millega ta saab tegelikult teada, et registripidaja on tema suhtes algatanud järelevalvemenetluse, mis võib lõppeda sundlõpetamisega. Kui siinkohal jaatada kättetoimetamise fiktsiooni võimalikkust, siis see tähendaks seda, et kohtunik saab sundlõpetamise määruse TsMS § 314¹ lg 1 alusel saatmisega kättetoimetatuks lugeda. Siiski tuleks sellisel juhul lähtuda Riigikohtu tõlgendusest, mille kohaselt ei tohiks TsMS § 314¹ lg 1 rakendamine olla esmane, vaid erandlik menetlusedokumentide kättetoimetamise viis, st enne seda peaks kohus üritama menetlusedokumenti saajale muid viise kasutades tegelikult üle anda.⁷⁶ Teisest küljest on hoiatusmääruse tegemine sisuliselt tähtaja andmine puuduse kõrvaldamiseks ning sellega ei ole sundlõpetamise menetlust alustatud. Sundlõpetatava äriühingu huve kaitseb kindlasti paremini see, kui sundlõpetamise määrus toimetatakse kätte kõrgema standardi järgi.

Kuna registrimenetlus käib hagita menetluse reeglite järgi, mis omakorda käib hagimenetluse reeglite järgi, siis kõik hagimenetluse kättetoimetamise standardid kohalduvad ka registrimenetlusele. Näiteks käib registripidaja tehtavate hoiatusmääruste jms kättetoimetamine hagimenetluse reeglite järgi. Registrimenetlus, mis oma olemuselt on dokumendimenetlus, peaks olema lihtsam. Seadusandja peaks mõtlema, kas registrimenetluses peavad kehtima hagimenetluse kättetoimetamise reeglid või peaks kehtivat regulatsiooni muutma. Näiteks võiks kaaluda sellise regulatsiooni kehtestamist, kus kättetoimetamise standard registrimenetluses on nagu haldusmenetluses, kuid sundlõpetamine kui hagita asi alluks jätkuvalt tsiviilkohtumenetluse seadustikus sätestatud kättetoimetamise standarditele. Selline regulatsioon tähendaks ka seda, et sundlõpetamisele või registrist kustutamisele eelnev registripidaja tegevus võtaks vähem aega ning probleemne äriühing saaks registrist kiiremini eemaldatud.

Teine võimalik variant oleks kehtestada maksekäsu kiirmenetlusega sarnane menetlus. Sellisel juhul täidaksid registripidaja hoiatusmäärused makseettepaneku rolli ning sundlõpetamise määrus või registrist kustutamise määrus oleks nagu maksekäsk. Maksekäsu kättetoimetamine saaks toimuda TsMS § 314¹ lg 3 p 2 alusel kohtule teadaolevat menetlusosalise aadressi või muu sidevahendi andmeid kasutades. Riigikohus on selgitanud, et viide muu sidevahendi andmetele tähendab seda, et võimalik on kasutada kõiki tsiviilkohtumenetluses tavapäraselt

⁷⁶ RKTkm 3-2-1-189-15, p 13.

lubatavaid viise ja vahendeid dokumentide kättetoimetamiseks.⁷⁷ Maksekäsu peale on võlgnikul võimalik esitada määruskaebus. Määruskaebus võib tugineda kolmele alusele. Esiteks, makseettepanek toimetati võlgnikule kätte muul viisil kui isiklikult allkirja vastu üleandmisega või elektrooniliselt ja võlgniku süüta ei toimetatud seda kätte õigel ajal ning seetõttu ei olnud võlgnikul võimalik esitada õigeaks ajaks vastuväidet (kättetoimetamine toimus madalama standardi järgi). Teiseks, võlgnik ei saanud vastuväidet makseettepanekule esitada temast sõltumatu mõjuva põhjuse tõttu. Kolmandaks, maksekäsu kiirmenetluse eeldused ei olnud täidetud või rikuti muul olulisel viisil maksekäsu kiirmenetluse tingimusi või nõue, mille sissenõudmiseks maksekäsu kiirmenetlus läbi viidi, on selgelt põhjendamatu. Maksekäsu kiirmenetlusega sarnane regulatsioon oleks sundlõpetamise ja registrist kustutamise puhul võimalik siis, kui põhjendatud määruskaebuse järel taastataks endine olukord ehk kustutatud äriühing ennistatakse automaatselt registrisse. Samuti peaks sellisel juhul olema võimalik registrisse ennistatud äriühingu tegevuse jätkamine.

Ühendkuningriigi õiguses on registripidaja poolt äriühingule menetlusedokumentide kättetoimetamine väga lihtsalt reguleeritud. CA § 86 kohaselt peab kõigil Ühendkuningriigis registreeritud äriühingutel olema ametlik aadress (ingl *registered office*), mis peab asuma Ühendkuningriigis. Ühendkuningriigis on äriühingu ametlik aadress see, kuhu saadavad nii registripidaja Companies House kui ka maksuamet kõik menetlusedokumendid. Kõik menetlusedokumendid, mis saadetakse aadressil, mis on registris märgitud kui äriühingu ametlik aadress, loetakse kättetoimetatuks. Posti kontrollimine on äriühingu vastutusel ning äriühing peab tagama, et ta saab nimetatud ametlikult aadressilt kõik dokumendid kätte.⁷⁸ Selline madal standard tuleneb sellest, et kui Eestis peetakse äriregistrit kohtu juures, siis Ühendkuningriigis on sealne äriregistri ekvivalent osa haldusvõimust ja seega toimub kättetoimetamine halduskorras.⁷⁹

Sarnane lihtsustatud regulatsioon toimib Eestis haldusmenetluses. Haldusmenetluse seaduse⁸⁰ § 26 lg 3 kohaselt loetakse dokument menetlusosalisele kättetoimetatuks, kui see on kohale toimetatud menetlusosalise elu- või asukoha aadressil või kui see on menetlusosalisele postiasutuses allkirja vastu üle antud. Riigikohus on haldusasjas nr 3-3-1-100-10 märkinud järgmist: „Riigikohus on korduvalt selgitanud, et juriidiline isik peab oma registrijärgsel

⁷⁷ RKTkm 3-2-1-189-15, p 14.

⁷⁸ J. Corchak. What is a company's registered office address? 2015. – www.informdirect.co.uk/company-records/registered-office-address-what-is-it (25.03.2017).

⁷⁹ K. Saare jt. Ühinguõigus I. Kapitaliühingud. Tallinn: Juura 2015, lk 49.

⁸⁰ Haldusmenetluse seadus. – RT I, 25.10.2016, 5.

aadressil pidevalt hoolitsema posti vastuvõtmise eest juhatuse liikme või muu volitatud isiku poolt. Jättes posti vastuvõtmise korraldamata, võtab juriidiline isik endale riski, et olulised teated, sh maksuhalduri haldusaktid, ei jõua temani ... Seega peab juriidiline isik tagama registrile tema aadressi kohta esitatud andmete õigsuse ja ta vastutab ise ebaõigete andmete esitamise tagajärgede eest. Maksumaksjast juriidiline isik peab hoolitsema posti vastuvõtmise eest oma registrijärgsel aadressil ...⁸¹ Haldusmenetluse kättetoimetamise korra eelis on selle lihtsus ja kiirus. Samas on küsitav, kuivõrd tagab selline kättetoimetamine reaalselt dokumendiga tutvumise võimaluse ja seega kehtiva õiguse järgi ka õiguste kaitse.

Spetsiifiline kättetoimetamise probleem on seotud äriühinguga, millel puudub juhatus. ÄS § 59 lg 6 kohaselt, kui äriühingu juhatuse koosseis ei vasta seaduse või põhikirja nõuetele, määrab registripidaja äriühingule juhatuse koosseisu seaduse või põhikirja nõuetega vastavusse viimiseks tähtaja, mis ei tohi olla lühem kui kuus kuud. Kui äriühing määratud tähtaja jooksul seda ei tee, võib registripidaja otsustada äriühingu sundlõpetamise. Siin tekib küsimus, kellele kättetoimetamine toimuma peaks, kui äriühingul ei ole ühtegi juhatuse liiget. Magistritöö autor leiab, et sellisel juhul tuleb proovida kätte toimetada osanikule või aktsionärile. Kui aga näiteks ainuosanik või ainuaktsionär on surnud ning pole selge, kes on pärija, võib aidata TsMS § 602 ls-s 3 sätestatud kohtu õigus määrata äriühingule juhtorgani asendusliige. Juhul kui kohus leiab isiku, kes on nõus saama sellise äriühingu asendusliikmeks, oleks tema funktsioon olla äriühingule menetlusedokumentide kättetoimetamise vahend. Samas ei saaks ta puudust juhatuse koosseisus likvideerida ning seetõttu on sellises olukorras asendusliikme määramise mõttekus küsitav.

2.3. Trahvi määramine

ÄS § 71 lg 1 näeb ette, et seaduses ettenähtud andmete esitamata jätmise või valeandmete esitamise korral võib registripidaja ettevõtjat ja kõiki andmete esitamiseks kohustatud isikuid trahvida tsiviilkohtumenetluse seadustikus ettenähtud korras, sõltumata sellest, kas need andmed kuuluvad registrisse kandmisele või mitte. ÄS § 71 lg-s 2 täpsustatakse, et kui seaduses ettenähtud andmeid ei esitata registripidajale seaduses ettenähtud tähtaja jooksul, võib registripidaja trahvida ilma tsiviilkohtumenetluse seadustikus nimetatud hoiatusemäärust tegemata. Trahvi miinimummäär on 200 eurot (ÄS § 71 lg 2¹). Trahvi määramine registriasjas toimub hagita menetluses (TsMS § 475 lg 1 p 10). Trahvi määramisega seonduv probleem

⁸¹ RKHKm 3-3-1-100-10, p 16.

seisneb eelkõige selles, et äriseadustik lubab trahvida ilma hoiatusmäärust tegemata, kuid tsiviilkohtumenetluse reeglid on tänaseks muutunud ning ilmneb vastuolu äriseadustikus ja tsiviilkohtumenetluse seadustikus toodud regulatsioonide vahel.

Tallinna Ringkonnakohus on 2006. aasta lahendis selgitanud, et ÄS § 71 lg-s 2 sätestatud õigus eelneva hoiatusmääruseta trahvida on TsMS § 46 lg-s 2 toodud erand (*kui seaduses ei ole sätestatud teisiti*) ning seega puudub vastuolu nimetatud normide vahel.⁸² Riigikohus jättis ringkonnakohtu lahendi peale esitatud määruskaebuse läbi vaatamata, sest selle peale ei saanud Riigikohtusse kaevata. Riigikohus ei võtnud trahvi suhtes seisukohta, mistõttu ei ole võimalik järeldada, et Riigikohus nõustus ringkonnakohtu seisukohaga.⁸³ Enne 01.01.2009 jõustunud seadusemuudatust oli TsMS § 46 lg 2 sõnastatud järgmiselt: „Isikule võib trahvi määrata üksnes siis, kui talle on tehtud trahvihoiatus, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti.“ 01.01.2009 jõustus tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seonduvate seaduste muutmise seadus⁸⁴, millega asendati TsMS § 46 lg-s 2 sõnad *kui seaduses ei ole sätestatud teisiti* sõnadega *välja arvatud juhul, kui eelnev hoiatamine ei ole võimalik või mõistlik*. Eelnõu seletuskirjast⁸⁵ tuleneb ainult see, et muudatuse otstarve on anda kohtutele õigus erandlikul juhtumil määrata isikule menetlustrahv ilma teda eelnevalt hoiatamata.

Kehtiv TsMS § 46 lg 2 ei näe enam ette erandit, et trahvi määramisele ei pea eelnema hoiatus, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti, mistõttu saab trahvi määrata praegu ilma hoiatuseta ainult siis, kui eelnev hoiatamine ei ole võimalik või mõistlik. TsMS § 46 lg 2 suhtes on erinorm TsMS § 601 lg 1, mis sätestab trahvi määramise registriasjades. TsMS § 601 lg 1 kohaselt, kui kohtul on põhistatud andmeid selle kohta, et registrisse on kantud valeandmeid või et andmed, mis seaduse kohaselt tuleb kohustuslikult registrisse kanda, on esitamata jäetud, teeb kohus määruse, millega kohustab andmete esitamiseks kohustatud isikuid trahvi ähvardusel esitama õigeid andmeid või esitama määruse kohta vastuväite. Sama lõike teise lause kohaselt võib kohus trahvi määrata ka muul seaduses sätestatud juhul.

Õiguskirjanduses on selgitatud, et TsMS § 601 lg 1 kuulub kohaldamisele siis, kui on jäetud esitamata andmed, mis tuleb kohustuslikult registrisse kanda. Kuna majandusaasta aruannet ei kanta äriregistrisse, tuleb majandusaasta aruande esitamata jätmise eest trahvimist pidada TsMS § 601 lg 1 ls-s 2 sätestatud trahvimiseks *muul seaduses sätestatud juhul*. Vastav muu säte on

⁸² TlnRnK 28.12.2006, 2-06-34295, p 5.

⁸³ RKTKm 3-2-1-23-07.

⁸⁴ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seonduvate seaduste muutmise seadus. – RT I 2008, 59, 330.

⁸⁵ Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seonduvate seaduste muutmise seaduse eelnõu 194 SE seletuskiri. – www.riigikogu.ee/download/595f70c1-c6eb-e669-8206-4a2d4bcc7c4e (29.04.2017).

ÄS § 71 lg 1.⁸⁶ Magistritöö autor leiab, et sellisel juhul kohaldub ikkagi TsMS § 601 lg 1 ls-s 1 toodud põhimõte, et enne trahvi määramist tuleb isikut hoiatada.

Kohtu registriosakond lähtub registripidamisel ja kannete tegemisel lisaks seadusele kohtu registriosakonna kodukorrast. Kodukorras on sätestatud ka see, kuidas peab registripidaja toimima majandusaasta aruande esitamata jätmise tõttu äriühingule trahvi määramisel. Kohtu registriosakonna kodukorra § 214 lg 2 ls 2 järgi otsustab registripidaja trahvi määramise pärast seda, kui äriühing ei ole hoiatuses sätestatud tähtaja jooksul nõutavat majandusaasta aruannet esitanud. Seega registripidaja ei lähtu majandusaasta aruande esitamata jätnud äriühingu trahvimisel ÄS § 71 lg-st 2, vaid tsiviilkohtumenetluse seadustikus toodud reeglitest, sest trahvi määramisele eelneb registripidaja hoiatus. Kuna registripidaja saadab hoiatuse majandusaasta aruande esitamise kohustust rikkunud äriühingule alles kuue kuu möödudes päevast, mil tuli aruanne esitada, ja registripidaja peab hoiatusega määrama vähemalt kuue kuu pikkuse tähtaja, siis praktikas asub registripidaja äriühingut trahvima alles vähemalt ühe aasta möödumisel päevast, mil äriühing pidi majandusaasta aruande esitama. Selline täpsustus kohtu registriosakonna kodukorras on põhjendatud, sest trahv saab kohustuse tagamise vahendina arvesse tulla siis, kui leebemad mõjutusvahendid (hoiatus) ei ole aidanud.

Teine probleem seoses trahvimääruse tegemisega on küsimus sellest, mis ajani võib trahvimäärust teha. Nimelt ei selgu ei äriseadustikust ega kohtu registriosakonna kodukorrast, kas registripidaja võib trahvimääruse koostada ka siis, kui ta on Ametlikes Teadaannetes juba avaldanud hoiatuse äriühingu kustutamise kohta ja kutsunud võlausaldajaid üles taotlema likvideerimise läbiviimist (ÄS § 60 lg 2). Magistritöö autori hinnangul ei ole põhjendatud äriühingu trahvimine staadiumis, kus registripidaja on Ametlikes Teadaannetes teate avaldanud. Sellise teate avaldamisel on registripidaja juba sisuliselt loobunud mõttest, et äriühing võib puuduoleva majandusaasta aruande esitada. Seetõttu ei oleks trahvimääruse koostamine sellises staadiumis ka proportsionaalne ning ei täidaks enam kohustuse tagamise eesmärki.

⁸⁶ M. Vutt. Äriregistri ning mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri praktika. Kohtupraktika analüüs. Tartu: Riigikohus, õigusteabe osakond 2008, lk 3. – www.riigikohus.ee/vfs/778/AriregistriPraktika.pdf (29.04.2017).

3. ÄRIÜHINGUTE TÄIENDAV JA KUSTUTAMISJÄRGNE ESMAKORDNE LIKVIDEERIMINE

3.1. Täiendava likvideerimise ja kustutamisjärgse esmakordse likvideerimise olemus

Reeglina toimub juriidilise isiku lõpetamisel tema likvideerimine (TsÜS § 41 lg 1 ls 1). Likvideerimine toimub nii vabatahtliku kui ka sundlõpetamise korral, kui seadusest ei tulene teisiti. Nagu õiguskirjanduses on selgitatud, siis juriidilise isiku vabatahtliku lõpetamise aluse jõustumisel ei järgne juriidilise isiku likvideerimist seaduses sätestatud erandjuhtudel: juriidilise isiku lõppemisel ühinemise või jagunemise käigus, samuti juhul, kui üldkoosolek otsustab juriidilise isiku tegevuse jätkamise.⁸⁷ Juhul kui üldkoosolek otsustab juriidilise isiku tegevuse jätkamise, siis kokkuvõttes juriidiline isik ei lõpetata, täiendavat likvideerimist läbi ei viida ning juriidiline isik jätkab oma tegevust.

Äriühingu likvideerimist ei toimu ka siis, kui registripidaja kustutab äriühingu äriregistrist seetõttu, et äriühing ei ole esitanud kuue kuu jooksul seaduses sätestatud tähtaja möödumisest alates nõutavat majandusaasta aruannet, ei ole reageerinud registripidaja poolt tehtud täiendavale kustutamise hoiatusele ning võlausaldajad ei ole registripidaja üleskutsele vaatamata esitanud taotlust viia läbi äriühingu likvideerimist (ÄS § 60 lg-d 1–3). Registripidajal on õigus äriühing registrist kustutada ka sellisel juhul, kui äriühingu likvideerimise lõpulejõudmisel ei esitata avaldust tema kustutamiseks registrist (ÄS § 59 lg 2). Sellisel juhul on aga äriühingu likvideerimine varasemalt läbi viidud ning registripidaja kustutab sellise äriühingu.

Pärast likvideerimise lõpetamist esitavad likvideerijad avalduse osaühingu kustutamiseks äriregistrist. Avalduses peavad kõik likvideerijad kinnitama, et lõppbilanssi ega vara jaotusplaani ei ole kohtus vaidlustatud või on hagi läbi vaatamata või rahuldamata jäetud või on menetlus asjas lõpetatud ning et osaühingu võlausaldajate nõuded on rahuldatud või selleks vajalik vara on hoiustatud, samuti et osaühing ei osale poolena üheski käimasolevas

⁸⁷ K. Saare. TsÜSK § 39 komm 3.1; K. Saare. TsÜSK § 41 komm 3.1.

kohtumenetluses (ÄS § 218 lg 1). Aktsiaseltsi puhul on regulatsioon samasugune (ÄS § 381 lg 1). Kui likvideerijad esitavad registripidajale nõuetele vastava avalduse äriühingu kustutamiseks registrist, siis registripidaja kustutab äriühingu. Registripidajal ei ole õigust kontrollida likvideerimise läbiviimise õigsust. Nagu Riigikohus on selgitanud, saab registripidaja kontrollida talle esitatavate dokumentide seadusega sätestatud vormi- ja sisunõuete järgimist, kuid registripidaja õigus kontrollida temale esitatud dokumentide sisulist kehtivust on piiratud.⁸⁸ Selline tõlgendus on dokumendimenetluse puhul ainuõige, kuid kätkeb endas ohtu, et likvideerija kinnitus ei pruugi olla õige ning likvideerimine võib olla viidud läbi puudustega. Näiteks jätavad likvideerijad oma kohustused võlausaldajate ees täitmata, kuid kinnitavad kohtule, et kõik nõuded on rahuldatud. Võimalik on ka olukord, kus äriühingu raamatupidamises on viga ning alles pärast kustutamist ilmneb, et äriühingul oli vara, mis jäi likvideerimise käigus jaotamata. Nagu käesolevas peatükis hiljem selgub, siis on praktikas probleeme ka sellega, et likvideeritud või ilma likvideerimiseta kustutatud äriühing oli tegelikult osaline käimasolevas menetluses.

Selliste juhtumite puhuks, kus likvideerimine on viidud läbi puudustega ning seega ei ole likvideerimine oma eesmärgi täielikult täitnud, on ühinguõiguses täiendava likvideerimise instituut (ÄS § 218 lg-d 2–3 osaühingu kohta, § 381 lg-d 2–3 aktsiaseltsi kohta). Sellises olukorras aga, kus äriühing on kustutatud äriregistrist ilma likvideerimist läbi viimata ehk likvideerimist ei ole üldse toimunud (ÄS § 60 juhtum), on seadusandja näinud ette eraldi regulatsiooni (ÄS § 60 lg 5). Käesolevas töös on *täiendava likvideerimise* all silmas peetud ÄS § 218 ja 381 juhtumeid, kui ei ole öeldud teisiti. ÄS § 60 lg-s 5 toodud institutsiooni on käesolevas töös selguse huvides nimetatud *kustutamisjärgseks esmakordseks likvideerimiseks*.

Täiendava likvideerimise ja kustutamisjärgse esmakordse likvideerimise olemuslik vahe on see, et täiendava likvideerimise korral toimub pärast äriühingu registrisse ennistamist täiendav, teistkordne likvideerimine. Kustutamisjärgse esmakordse likvideerimise puhul ei ole registrist kustutamisele likvideerimist eelnenud ning äriühingu ennistamisel toimub äriühingu esmakordne likvideerimine. Mõlemaid juhtumeid käsitlevate normide sõnastusest tuleneb, et registrisse ennistamine likvideerimismenetluse läbiviimiseks on vajalik eelkõige siis, kui ühingul on jaotamata vara. Sellise likvideerimise eesmärk on nii-öelda ripakile jäänud vara jaotamine. Riigikohus on äriühingu registrisse ennistamise kohta märkinud, et sellisel juhul

⁸⁸ RKTKm 3-2-1-139-08, p 8.

ennistub tagasiulatuvalt ka tema õigusvõime, mistõttu ei loeta äriühingu õigusvõimet katkenuks ning tekkinud õigusi ega kohustusi vahepealse registrist kustutamisega lõppenuks.⁸⁹

Täiendava likvideerimise ja kustutamisjärgse esmakordse likvideerimise avalduste lahendamise toimub hagita menetluses, kuna mõlema sisu on juriidilise isiku likvideerija määramine. Juriidilise isiku likvideerija määramine on TsMS § 475 lg 1 p 11 järgi hagita asi. Kui kohus on nimetanud hagita menetluses likvideerija, teostab kohus tema üle järelevalvet. Kohus võib selleks muu hulgas anda likvideerijale ülesannete täitmise korraldusi ja nõuda temalt aruannet ülesannete täitmise kohta. Likvideerija võib küsida kohtult ülesannete täitmise kohta selgitusi. Pärast ülesannete täitmist tuleb kohtule esitada selle kohta aruanne, kui kohus ei määra teisiti (TsMS § 477² lg 1). Kui kohtu määratud likvideerija ei täida oma ülesandeid nõuetekohaselt või ei järgi kohtu antud korraldusi, võib kohus teda trahvida ja ta ametist vabastada (TsMS § 477² lg 2). Näiteks: „... kohustab kohus likvideerijat andma kohtule aru likvideerija ülesannete ja kohustuste täitmise kohta ning esitama kohtule likvideerija aruanne iga kahe kuu järel alates käesoleva kohtumääruse jõustumisest. Aruandes tuleb muuhulgas kirjeldada likvideerimismenetluses läbiviidud toiminguid, anda hinnang XXXOÜ maksevõime kohta ning tuua välja muud olulised asjaolud, millel on likvideerimismenetluse seisukohast tähtsust.“⁹⁰

Ühendkuningriigis käib äriühingu täiendav likvideerimine samuti äriühingu registrisse ennistamise kaudu. Companies Act 2006 sätestab kaks ühingu ennistamise võimalust: administratiivne ennistamine (ingl *administrative restoration*) ja kohtulik ennistamine (ingl *court order restoration*). Põhimõtteline erinevus Ühendkuningriigis ja Eestis toimuva registrisse ennistamise vahel on see, et kui Eestis saab äriühingu registrisse ennistada üksnes täiendava likvideerimise läbiviimiseks, siis Ühendkuningriigis on äriühingu ennistamine tema tegevuse jätkamiseks võimalik, st registrisse ennistamisele ei pea järgnema likvideerimist. Ühendkuningriigi õiguspraktikud on leidnud, et administratiivset ennistamist kasutatakse eeskätt selleks, et taastada äriühing äritegevuse jätkamiseks ja saada riigilt enne registrist kustutamist äriühingule kuuluv vara tagasi äriühingu nimele.⁹¹

Administratiivne ennistamine on võimalik siis, kui registrist kustutamine ei olnud äriühingu tahe, näiteks kustutati äriühing seetõttu, et oli alust arvata, et ta ei tegutse enam (CA § 1000). CA § 1025 lg 2 kohaselt saab administratiivset ennistamist nõuda ainult siis, kui äriühing oli

⁸⁹ RKTko 3-2-1-132-06, p 31.

⁹⁰ HMKm 08.11.2013, 2-13-52617, p 5.

⁹¹ B. Hannigan, pp 691–694.

registrist kustutamise ajal tegelikult tegev, st äriühingu kustutamine registripidaja algatusel oli ekslik. Kohtulikku ennistamist saab nõuda juhtudel, kui äriühing kustutati registripidaja algatusel, äriühing taotles enda kustutamist registrist või äriühing kustutati likvideerimise lõppedes (CA § 1029 lg 1). Administratiivne ennistamine käib registripidaja kaudu. Kui Eestis asub registripidaja kohtu juures, siis Ühendkuningriigis on tegemist eraldiseisva haldusorganiga (Companies House). Kohtuliku ennistamise otsustab Ühendkuningriigis, nagu nimetuski ütleb, kohus.

3.2. Avalduse esitamiseks õigustatud isikud

Kui pärast osaühingu või aktsiaseltsi registrist kustutamist ilmneb, et osaühingul või aktsiaseltsil jäi jaotamata vara ja vajalikud on täiendavad likvideerimisabinõud, võib kohus huvitatud isiku nõudel otsustada täiendava likvideerimise ja ennistada vanade likvideerijate õigused või määrata uued likvideerijad (ÄS § 218 lg 2 ja § 381 lg 2). Nende normide järgi võib täiendava likvideerimise läbiviimist nõuda huvitatud isik, kuid ei ole täpsustatud, kes on täiendava likvideerimise nõude esitamiseks õigustatud huvitatud isik. ÄS § 218 lg 3 ja § 381 lg 3 sätestavad tingimused, millal võib täiendava likvideerimise läbiviimist nõuda osaühingu või aktsiaseltsi võlausaldaja. Seega on üks huvitatud isikutest, kes võib esitada kohtule täiendava likvideerimise nõude, registrist kustutatud äriühingu võlausaldaja. ÄS § 60 lg 5 sõnastus on veelgi lakoonilisem. Selle esimese lause järgi, kui pärast äriühingu registrist kustutamist ilmneb, et äriühingul oli vara ja vajalikud on likvideerimisabinõud, võib registripidaja otsustada likvideerimise. ÄS § 60 lg 5 ls 2 sätestab lisatingimuse, kui tegemist on võlausaldajaga. Sellest tuleneb, et lisaks võlausaldajale on veel keegi, kes võib ÄS § 60 lg 5 alusel äriühingu likvideerimist nõuda. Võlausaldajaga seotud probleemide ring on lai, mistõttu on võlausaldajat huvitatud isikuna käsitletud eraldi alapeatükkides.

Kuna täiendava likvideerimise ja kustutamisejärgse esmakordse likvideerimise sisu on väga sarnane, sest mõlemal juhul ennistatakse äriühing registrisse ning viiakse läbi likvideerimine, siis on põhjendatud huvitatud isikute mõiste sisu ka mõlemale juhtumile laiendada. Äriseadustik peale võlausaldaja rohkem sõnaselgelt huvitatud isikuid ei nimeta ning see loetelu on jäetud kohtupraktika kujundada.

Harju Maakohus on menetlenud asja, kus osaühing kustutati registrist likvideerija kandeavalduse alusel, st läbi oli viidud likvideerimine ning ühing kustutati seejärel registrist. Äriregistrist kustutatud osaühingu arvelduskontole kanti järgmisel aastal raha 2000 eurot. ÄS

§ 218 lg 2 kohaselt peab osaühingul, mille täiendavat likvideerimist taotletakse, olema jäänud jaotamata vara. Kuna registrist kustutatud äriühingu arvele oli kantud raha 2000 eurot, siis olid normi kohaldamise eeldused täidetud. Kohus leidis oma lahendis, et täiendava likvideerimise avalduse esitaja on huvitatud isik ÄS § 218 lg 2 kohaselt, kuna avaldaja oli kustutatud osaühingu juhatuse liige.⁹² Seega võib öelda, et huvitatud isik on ka osaühingu juhatuse liige, kes oli juhatuse liige sel ajal, kui registrisse tehti kanne likvideerimise ja likvideerija kohta. Analoogia alusel võib huvitatud isikute ringi arvata ka aktsiaseltsi juhatuse liikme, kes oli juhatuse liige ajal, kui registrisse tehti kanne äriühingu likvideerimise ja likvideerija kohta. Juhul kui äriühing kustutatakse registrist ilma likvideerimist läbi viimata, siis huvitatud isik on see juhatuse liige, kes oli juhatuse liige äriühingu registrist kustutamise ajal. Kohtulahendist tuleneb ka see, et sellise avaldaja puhul piisab sellest, kui tõendatud on asjaolu, et ühingul jäi jaotamata vara. Viidatud kaasuses oli osaühingu arvelduskontole jäänud 2000 eurot. Seega, kui täiendava likvideerimise läbiviimist taotleb osaühingu juhatuse liige, on tegemist ÄS § 218 lg-s 2 sätestatud koosseisu, mitte kolmandas lõikes sätestatud koosseisuga. Aktsiaseltsi puhul on põhimõtte sama. Juhatuse liikme puhul piisab ainult sellest, kui jaotamata jäi vara. Selline lahendus on mõistlik ja lihtne, sest vara olemasolu tõendamine ei ole üldjuhul keeruline.

Harju Maakohus on menetlenud tsiviilasja, kus osaühing kustutati registrist, kuid osaühingu kasuks oli seatud mitu hüpoteeki, lisaks oli äriühingu arvelduskontole jäänud raha. Seega olid täidetud § 218 lg 2 tingimused, nende hulgas tingimus, et ühingul oli jäänud jaotamata vara. Avaldaja oli registrist kustutatud osaühingu ainuosanik.⁹³ Seega on kohtupraktika järgi üks huvitatud isikutest ka kustutatud osaühingu ainuosanik. Analoogselt saab lugeda huvitatud isikuks ka aktsiaseltsi ainuaktsionäri.

Kuskil ei ole sätestatud, kui suur peab olema osanikust või aktsionärist avaldaja või avaldajate osaluse suurus. Õiguskirjanduses eristatakse osanike ning aktsionäride vähemusõigusi ja igauheõigusi.⁹⁴ Käesoleva töö autori hinnangul ei saa selle küsimuse juures kohaldada ÄS § 206 lg 3 ls 1 ega ÄS § 369 lg 3 ls 1. Mõlemad normid puudutavad küll likvideerijate määramise nõudmist osanike ja aktsionäride poolt ning seavad miinimumnõudeks 1/10 esindatuse osakapitalist või aktsiakapitalist, kuid tegemist on vähemusõigusega. Täiendava likvideerimise taotlemine ei ole oma olemuselt vähemusõigus. Käesoleva töö autor leiab, et täiendava likvideerimise läbiviimist saab nõuda kustutatud äriühingu iga osanik või aktsionär, sõltumata

⁹² HMKm 08.11.2013, 2-13-52617.

⁹³ HMKm 22.01.2014, 2-13-55735.

⁹⁴ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 256 jj.

osaluse suurusest. Osanike või aktsionäride poolt oma õiguse kuritarvitamise välistab ÄS § 60 lg-s 5, § 218 lg-s 3 ja § 381 lg-s 3 toodud nõue, mille kohaselt peab täiendava likvideerimise avalduse rahuldamiseks olema kustutatud äriühingul vara, mis on jäänud jaotamata.

See, et ka osanikud ja aktsionärid saavad esitada äriühingu täiendava likvideerimise avalduse, on õige. Äriühing teenib eelkõige selle osanike või aktsionäride huve. Oleks ebamõistlik jätta osanikud ja aktsionärid sõltuma ainult juhatusest. Halvimal juhul võib juhatuse liige keelduda täiendava likvideerimise avalduse esitamisest ja osanikud või aktsionärid ei saaks midagi ette võtta. Osanike ja aktsionäride seesugune täielik sõltumine juhatuse liikmetest oleks meelevaldne ning ei tagaks kuidagi nende õigusi.

Praktikas on probleeme tekitanud olukord, kus kustutatud äriühingu likvideerimise avalduse on esitanud isik, kes oli äriühingu registrist kustutamise ajal tema juhatuse liige ning samal ajal ka äriühingu võlausaldaja. Tsiviilasjas 2-15-15635⁹⁵ käis vaidlus äriregistrist 2011. aastal kustutatud äriühingu likvideerimise läbiviimise kohta. Äriühing kustutati registrist ÄS § 60 lg 3 alusel, sest äriühing oli jätnud esitamata majandusaasta aruanded. Äriühing kustutati ilma likvideerimist läbi viimata, sest äriühingu võlausaldajad ei taotlenud likvideerimist. Avaldaja oli juhatuse liige kuni äriühingu kustutamiseni, samal ajal oli avaldaja ka äriühingu võlausaldaja. Maakohus jättis avalduse rahuldamata põhjusel, et ÄS § 60 lg 5 ls 2 näeb ette, et majandusaasta aruande esitamata jätmise tõttu äriregistrist kustutatud äriühingu likvideerimise võib võlausaldaja nõudel ette võtta üksnes siis, kui registripidaja ennistab võlausaldaja jaoks likvideerimise taotlemise tähtaja tsiviilkohtumenetluse seadustikus sätestatud korras. Maakohus leidis, et tähtaega ei ole võimalik ennistada, sest tähtaja lõppemisest oli möödunud kuus kuud ning avaldusest ei nähtunud ühtegi erandlikku asjaolu, mis võiks välistada TsMS § 67 lg 2 mõttes kuue kuu pikkuse tähtaja kohaldamise. Maakohtu väide tähtaja ennistamise kohta oli iseenesest õige, kuid maakohus poleks pidanud üldse selle küsimuseni jõudma.

Avaldaja esitas määruskaebuse ning ringkonnakohus parandas maakohtu vea. Ringkonnakohus leidis, et sellises kahes rollis avaldaja puhul on põhjendatud käsitleda avaldust äriühingu enda avaldusena likvideerimismenetluse läbiviimiseks ÄS § 60 lg 5 ls 1 mõttes, sest registrist ilma likvideerimismenetluseta kustutatud äriühingul ei ole teisi võimalikke esindajaid peale endise (registrist kustutamise seisuga) juhatuse liikme. ÄS § 60 lg 5 ls-s 2 sätestatud tähtaja ennistamise nõue kehtib ainult juhul, kui avalduse esitab võlausaldaja. Samuti olid täidetud ülejäänud eeldused kustutatud äriühingu ennistamiseks ja likvideerimise läbiviimiseks ÄS § 60

⁹⁵ TrtRnKm 19.12.2016, 2-15-15635.

lg 5 ls 1 mõttes: vara olemasolu ning likvideerimisabinõude vajalikkus. Ringkonnakohtu lahend on loogiline ning kooskõlas ÄS § 60 lg 5 mõttega. Juhul kui sellist korraga kahes rollis olevat avaldajat lugeda eelkõige võlausaldajaks, siis jääks likvideerimine ning selle kaudu ka vara lõplik realiseerimine läbi viimata pelgalt asjaolu tõttu, et äriühingu kustutamise aja juhatuse liige oli samal ajal ka võlausaldaja. See muudaks võimatuks eeskätt ühe juhatuse liikmega kustutatud äriühingute likvideerimise ÄS § 60 lg 5 mõttes. Kuigi kohtulahend puudutab kustutamisjärgse esmakordse likvideerimise (ÄS § 60 lg 5 juhtum) läbiviimist, ei esine alust jätta probleemi lahendus analoogia korras üle kandmata täiendava likvideerimise eelduste sisustamisele (ÄS § 218 lg 2 ja § 381 lg 2). Seega on ka täiendava likvideerimise juhtudel isik, kes on korraga nii kustutatud äriühingu võlausaldaja kui ka viimane juhatuse liige, täiendava likvideerimise taotlemisel eelkõige juhatuse liikme rollis, st prevaleerib juhatuse liikme roll. Sellisel juhul ei kohaldu talle võlausaldajale sätestatud täiendavad tingimused.

Seadus ei ütle midagi selle kohta, kas ka nõukogu liige võib täiendava likvideerimise läbiviimist taotleda. Nõukogu peamine funktsioon on järelevalve teostamine juhatuse tegevuse üle.⁹⁶ Nõukogu ei ole seotud äriühingu igapäevase juhtimisega. Kui viiakse läbi äriühingu täiendav likvideerimine, siis likvideerimise käigus jaotatav vara nõukogu liikmete jaoks samuti tähendust ei oma. Kuigi need asjaolud viitavad rohkem sellele, et nõukogu liikmel pigem ei ole õigust täiendava likvideerimise läbiviimist nõuda, pole see siiski välistatud.

Kohtupraktikas on huvitatud isikuks loetud ka asjaõigusega koormatud kinnisasja omanikke. Tsiviilasjas 2-13-49594 soovisid Eesti Vabariik Kultuuriministeeriumi kaudu ja AS Tallinna Soojus seada Kultuuriministeeriumile kuuluvale kinnisasjale kasutusõiguse AS Tallinna Soojuse kasuks. Kinnistusraamatus oli hoonestusõiguse kanne mittetulundusühingu (edaspidi MTÜ) kasuks, kuid MTÜ oli sundlõpetatud ning mittetulundusühingute ja sihtasutuste registrist kustutatud. Kohtunikuabi jättis kinnistamisavalduse rahuldamata, sest kustutatud MTÜ kasuks seatud hoonestusõiguse eemaldamiseks ei esitatud kohtule kustutatud MTÜ nõusolekut, st puudus kandest puudutatud isiku nõusolek kinnistusraamatuseaduse⁹⁷ § 65 lg 3 ja § 63¹ lg 1 mõttes. Kultuuriministeerium ja AS Tallinna Soojus esitasid määruskaebuse ning leidsid, et kuna tegemist on lõppenud ühinguga, siis pole vaja ja ei saagi nõusolekut küsida. Ringkonnakohus leidis, et kohtunikuabi tehtud kandemäärus oli õige, ning jättis määruskaebuse rahuldamata.⁹⁸ Kohus viitas oma lahendis mittetulundusühingute seaduse § 52 lg-le 2, mille

⁹⁶ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 369.

⁹⁷ Kinnistusraamatuseadus. – RT I, 28.06.2016, 8.

⁹⁸ TlnRnKm 02.12.2013, 2-13-49594.

sisu on analoogne ÄS § 218 lg-le 2 ja § 381 lg-le 2. Magistritöö autori arvates lahendasid kohtunikuabi ja ringkonnakohus probleemi õigesti. Esiteks on täidetud eespool viidatud paragrahvide lõike 2 tingimus, et kustutatud ühingul jäi jaotamata vara. Ühingu kasuks seatud hoonestusõigus on vara TsÜS § 66 mõttes, sest tegemist on juriidilisele isikule kuuluva õigusega (kinnistusraamatusse kantud asjaõigus). Teiseks, kuna tegemist on õigusega, millel võib olla rahaline väärtus, ei ole õige, kui asjaõigusega koormatud kinnisasja omanik saaks lasta õiguse lihtsalt kustutada. Selleks on vaja kasutada täiendava likvideerimise instituuti ning esitada kohtule avaldus ühingu täiendava likvideerimise läbiviimiseks. Registrimenetlust ega kinnistamismenetlust reguleerivad sätted ei näe ette erandeid, kui puudutatud isikuks olev juriidiline isik on lõppenud.

Sarnast teist isikut huvitatud isikuna on tunnustanud Tartu Ringkonnakohus tsiviilasjas, kus äriregistrist kustutatud osaühingu kasuks oli seatud hüpoteek. Maakohus oli eelnevalt leidnud, et tulenevalt hüpoteegipidaja lõppemisest on hüpoteegipidaja nõusoleku saamine hüpoteegi kustutamiseks võimatu. Ringkonnakohus sellise järeldusega ei nõustunud ning märkis, et tegemist on ÄS § 218 lg-s 2 kirjeldatud olukorraga, kus pärast osaühingu registrist kustutamist ilmneb, et osaühingul jäi jaotamata vara ning vajalikud on täiendavad likvideerimisabinõud. Vaidlus ei olnud kinnistusraamatusse kantud andmete õigsuse, vaid asjaõiguse olemasolu üle. Ringkonnakohus selgitas, et nõuet tuvastada hüpoteegi lõppemine ei saa esitada registrimenetluses ning hüpoteegipidajaks oleva äriühingu kustutamine registrist ei too automaatselt kaasa äriühingule kuuluvate asjaõiguste lõppemist. Asjaõigusseadus⁹⁹ (edaspidi AÕS) näeb ette ainult ühe piiratud asjaõiguse – kasutusvalduse – lõppemise kasutusvaldajast juriidilise isiku lõppemisega (AÕS § 211 lg 1). Hüpoteegi lõppemist hüpoteegipidajast juriidilise isiku lõppemisega asjaõigusseadus ette ei näe. Ringkonnakohus lisas ka seda, et avaldaja – osaühing, kelle kinnisasja oli hüpoteegiga koormatud – võib huvitatud isikuna nõuda, et kohus otsustaks osaühingu täiendava likvideerimise. Kui täiendava likvideerimise nõue rahuldatakse, on avaldajal võimalik lõpetada hüpoteek kokkuleppel hüpoteegipidajaga või nõuda hüpoteegipidaja nõusolekut AÕS § 349 lg 1 alusel hagimenetluses kohtus.¹⁰⁰ Magistritöö autor nõustub ringkonnakohtu järeldustega. Hüpoteek on vara ning äriühingu, kelle kasuks hüpoteek on seatud, lõppemine ei saa tuua endaga kaasa selle vara meelevaldset kadumist. See ei oleks kooskõlas ka asjaõiguste *numerus clausus*-e põhimõttega. Võimalik on olukord, kus registrist kustutatud äriühing taastataksegi hüpoteegiga tagatud nõude realiseerimiseks. Kui

⁹⁹ Asjaõigusseadus. – RT I, 25.01.2017, 4.

¹⁰⁰ TrtRnKm 18.02.2014, 2-14-1003, p 10.

hüpoteegi saaks sellises olukorras ilma täiendava likvideerimise läbiviimiseta lihtsalt ära kustutada, kahjustaks see äriühingu ning lõppkokkuvõttes tema osanike ja aktsionäride huve.

Magistritöö autori hinnangul on kohtupraktika õigesti leidnud, et registrist kustutatud äriühingu täiendavat likvideerimist võib nõuda ka see isik, kellele kuuluvat kinnisasja on asjaõigusega koormatud äriregistrist kustutatud ühingu kasuks. Asjaõigusseaduses ei ole sätestatud, et piiratud asjaõiguse võib kustutada seetõttu, et juriidiline isik, kelle kasuks on see seatud, on lõppenud, v.a kasutusvalduse (AÕS § 211 lg 1). Samas on mõisteta, et asjaõigusega koormatud kinnisasja omanik on huvitatud selle nii-öelda kadumisest, sest see piirab kinnisasja majanduskäivet. Seega on sellisel juhul õige, et koormatud kinnisasja omanik saab nõuda täiendava likvideerimise läbiviimist, et kinnisasja koormav asjaõigus saaks kustutatud, samal ajal arvestades erinevate osapoolte seadusega kaitstud huve.

Kuigi magistritöö autorile teadaolevalt ei ole praktikas tõusetunud küsimust selle kohta, kas kustutatud äriühing ise saab esitada täiendava likvideerimise avalduse, tuleb selguse huvides sellel teemal peatuda. Õiguskirjanduses on selgitatud, et TsÜS § 45 lg 2 ja ÄS § 2 lg 3 järgi lõpeb äriühingu õigusvõime tema kustutamisega äriregistrist, st äriühing lakkab olemast registrist kustutamisega.¹⁰¹ Kustutatud äriühingul pole õigusvõimet ning seega ei saa nõuda iseenda täiendava likvideerimise läbiviimist. Küll aga on Riigikohus piiratud ulatuses tunnustanud registrist kustutatud äriühingu õigust vaidlustada enda registrist kustutamist ning leidnud, et kustutatud äriühingul säilib selles osas tsiviilkohtumenetlusõigusvõime ja -teovõime. Registrist kustutatud äriühingul on õigus vaidlustada kustutamiskande aluseks olnud kohtulahendit, mis ei olnud kustutamise ajaks jõustunud.¹⁰²

Nagu eespool on selgitatud, siis Ühendkuningriigis sätestab Companies Act 2006 kaks äriühingu ennistamise võimalust: administratiivne ennistamine ja kohtulik ennistamine. Administratiivne ennistamine on võimalik siis, kui registrist kustutamine ei olnud ühingu tahe (äriühing kustutati registripidaja algatusel). CA § 1024 lg 3 kohaselt saab administratiivset ennistamist taotleda ainult ühingu endine juhatuse liige, samuti endine osanik või aktsionär. Companies Act 2006 ei sea osanikele ega aktsionäridele osaluse miinimumnõuet, st iga endine osanik ja aktsionär saab administratiivset ennistamist nõuda. See on ka loogiline, sest nagu eespool märgitud, ei ole tegemist vähemusõigusega. Õiguskirjanduses on selgitatud, et kui

¹⁰¹ K. Saare. TsÜSK § 39 komm 3.1.

¹⁰² RKTkm 3-2-1-125-13, p 22; RKTkm 3-2-1-137-12, p 15; RKTko 3-2-1-96-05, p 12.

äriühing lõpetati ühingu enda tahte kohaselt, siis ei ole võimalik nõuda administratiivset ennistamist. Sellisel juhul peavad juhatuse liige, osanik või aktsionär pöörduma kohtusse.¹⁰³

Companies Act 2006 sätestab Eesti regulatsiooniga võrreldes põhjaliku loetelu huvitatud isikutest, kes võivad kohtu kaudu nõuda registrist kustutatud äriühingu ennistamist (kohtulik ennistamine). CA § 1029 lg 2 järgi võivad kohtule äriühingu ennistamise avalduse esitada järgmised isikud:

- juhatuse liige,
- osanik või aktsionär,
- minister (ingl *the Secretary of State*),
- iga isik, kellel on huvi kinnisasja vastu, millele on seatud kustutatud ühingu kasuks piiratud asjaõigus,
- iga isik, kes oleks olnud ühinguga lepingulises suhtes, kui ühingu poleks äriregistrist kustutatud,
- iga isik, kellel on võimalik nõue ühingu vastu,
- kustutatud äriühingu töötajate huvides tegutseva pensionifondi haldaja või valitseja,
- iga isik, kes oli ühingu likvideerimise või äriregistrist kustutamise ajal ühingu võlausaldaja,
- ühingu iga endine likvideerija,
- muu huvitatud isik.

Äriühingu kohtuliku ennistamise korral on Companies Act 2006-s sätestatud huvitatud isikute lahtine loetelu. Loetelu tuleb lugeda lahtiseks, sest viimasena on avalduse esitamiseks õigustatud isikuna märgitud „muu huvitatud isik“. Kuigi tegemist on lahtise loeteluga, on Ühendkuningriigi seadusandja kirjutanud seadusesse siiski pika loetelu huvitatud isikutest. Võib arvata, et loetelu on jäetud lahtiseks igaks juhuks, juhul kui seadusandjal jäi mõni huvitatud isik märkimata. Loetelu on küll lahtiseks jäetud, kuid samal ajal on see piisavalt informatiivne. Samuti ei ole Ühendkuningriigis nähtud ette erisusi, kui äriühingu ennistamist nõuab võlausaldaja.

Eesti seadusandja sätestatud väga napp nii-öelda näidisloetelu huvitatud isikutest (ainult võlausaldaja) lubab arvata, et seadusandja ei teadnud isegi päris täpselt täiendava likvideerimise regulatsiooni vastu võttes, kes võivad need huvitatud isikud olla. Nimetatud loetelu avamine on

¹⁰³ B. Hannigan, pp 691–694.

jäetud täielikult kohtupraktika kujundada. Magistritöö autor leiab, et nüüd, kus äriseadustiku jõustumisest on möödunud üle 20 aasta, võlausaldaja kohta käiva täpsustava sätte (ÄS § 218 lg 3 ja § 381 lg 3) jõustumisest on möödunud üle kümne aasta¹⁰⁴ ning kogunenud on piisaval määral kohtupraktikat, tuleks ka seaduse tasandil täpsustada, kes on avalduse esitamiseks õigustatud isikud. See looks selgema õigusliku olukorra ega sunniks iga uue subjekti puhul kohtupraktikat analüüsima või kohtupraktika puudumisel „katsetama“. Eesti seadusandja võiks võtta eeskuju Ühendkuningriigi seadusandjast ning Companies Act 2006-s sätestatud regulatsioonist, kus on sätestatud pikem loetelu, kuid mis on igaks juhuks lahtiseks jäetud. See oleks mõistlik, sest selline regulatsioon oleks praegusest märksa informatiivsem. Selline seaduse tasandil regulatsioon parandaks õigusselgust selles osas, kes on need isikud, kes võivad registrist kustutatud äriühingu likvideerimist nõuda.

3.3. Võlausaldaja avaldajana täiendavas likvideerimises

3.3.1. Äriühingu kustutamine kohtuvaidluse kestel

Äriseadustik sätestab täiendava likvideerimise avalduse esitamiseks õigustatud isikuna kustutatud osaühingu või aktsiaseltsi võlausaldaja (ÄS § 218 lg 3 ja § 381 lg 3). Käesolevas alapeatükis on käsitletud võlausaldajat üksnes täiendavas likvideerimises, mitte aga kustutamisejärgses esmakordses likvideerimises (ÄS § 60 lg-s 5 sätestatud juhtum).

Täiendavas likvideerimises on võlausaldaja puhul eristatud kaht koosseisu, mis tingivad täiendava likvideerimise avalduse rahuldamiseks erinevad eeldused. Esimene koosseis on olukord, kus äriühingul oli tema registrist kustutamise ajal käimas kohtumenetlus võlausaldajaga. Teine koosseis on juhtum, kus registrist kustutatud äriühing ei olnud kustutamise ajal ühegi käimasoleva kohtumenetluse pool. Käesolevas alapeatükis on käsitletud esimest koosseisu. TsMS § 205 lg 1 kohaselt on poolte all silmas peetud hagejat ja kostjat. Seega peab käimasoleva kohtumenetluse näol olema tegemist hagimenetlusega, kus kustutatud äriühing oli eelkõige kostja¹⁰⁵ ning võlausaldaja oli hageja. Silmas ei ole peetud hagita menetlust, samuti hagimenetluses kolmandaks isikuks olemist.

¹⁰⁴ Äriseadustik jõustus 01.09.1995. ÄS § 218 lg 3 ja § 381 lg 3 jõustusid 01.01.2006.

¹⁰⁵ Praktikas on esinenud juhtumeid, kus registrist kustutatud äriühing oli kustutamise ajal käimasolevas kohtumenetluses hageja. Sellisel juhul ei tõusetu küsimust võlausaldaja õigusest nõuda täiendava likvideerimise läbiviimist, vaid tegemist on olukorraga, kus saab rääkida kustutatud äriühingu juhatuse liikme, osaniku või aktsionäri võimalikust õigusest nõuda täiendava likvideerimise läbiviimist. Seepärast on käesolevas alapeatükis lähtutud sellisest olukorrast, kus kustutatud äriühing oli käimasolevas kohtumenetluses kostja.

Kui võlausaldajal oli äriühingu registrist kustutamise ajal äriühinguga käimas kohtumenetlus, peab võlausaldaja kohtule esitavas täiendava likvideerimise avalduses põhistama, et osaühingut või aktsiaseltsi ei oleks võinud vaidluse tõttu nõude üle registrist kustutada (ÄS § 218 lg 3 ja § 381 lg 3). Äriseadustik sätestab, et likvideerimise lõppedes esitavad likvideerijad avalduse äriühingu kustutamiseks äriregistrist. Avalduses peavad kõik likvideerijad kinnitama, et osaühing või aktsiaselts ei osale poolena üheski käimasolevas kohtumenetluses (ÄS § 218 lg 1 ja § 381 lg 1). Kui äriühingu likvideerijad kinnitasid, et äriühing ei osalenud poolena üheski käimasolevas kohtumenetluses, kuid tegelikult äriühing siiski oli registrist kustutamise ajal käimasoleva kohtumenetluse pool, on ÄS § 218 lg-s 3 ja § 381 lg-s 3 sätestatud eeldus täidetud. Seadusest tuleneb, et võlausaldaja peab kustutatud äriühingu täiendavat likvideerimist taotledes tõendama, et kustutatud äriühing oli käimasolevas kohtumenetluses üks pooltest. Tuleb rõhutada, et kindlasti ei too likvideerijate ebaaus kinnitus kaasa äriühingu registrist kustutamise tühisust.

Õiguskirjanduses on avaldatud seisukohta, et täiendav likvideerimine on likvideerimise seaduslikkuse garantii.¹⁰⁶ Lisaks on kohtupraktikas leitud, et ÄS § 218 lg 3 eesmärk on vältida osaühingu registrist kustutamisega poolelioleva kohtumenetluse nurjamist.¹⁰⁷ Kuna ÄS § 381 lg 3 on sisult põhimõtteliselt sama nagu ÄS § 218 lg 3, saab öelda, et ka ÄS § 381 lg 3 eesmärk on vältida aktsiaseltsi registrist kustutamisega poolelioleva kohtumenetluse nurjamist.

TsMS § 428 lg 1 p 5 järgi lõpetab kohus menetluse otsust tegemata, kui asjas pooleks olev juriidiline isik on lõppenud õigusjärglaseta. TsÜS § 45 lg 2 kohaselt lõpeb eraõiguslik juriidiline isik registrist kustutamisega. Nii osaühing kui ka aktsiaselts on TsÜS § 25 lg 1 ls 2 järgi eraõiguslikud juriidilised isikud. Seega, kui kohtuasjas pooleks olev osaühing või aktsiaselts on registrist kustutatud, lõpetab kohus asjas menetluse otsust tegemata. See pole võlausaldajale soodne lahendus, sest TsMS § 432 ls 1 järgi ei saa hageja sellisel juhul pöörduda kohtusse uuesti sama hagiga, kuna asjas on menetlus lõpetatud. Järelikult, kui kohtuasjas osalev osaühing või aktsiaselts on äriregistrist kustutatud ja kohus lõpetab TsMS § 428 lg 1 p 5 järgi menetluse, ei saa võlausaldaja ka täiendava likvideerimise korral sama hagiga taastatud ühingu vastu kohtusse pöörduda.

Sellises olukorras, kus kohus on menetluse lõpetanud äriühingu registrist kustutamise tõttu (TsMS § 428 lg 1 p 5), on võlausaldajal võimalus pöörduda Riigikohtusse, esitades

¹⁰⁶ M. Vutt. Osaühingu ja aktsiaseltsi lõpetamine. – Juridica 1995/IV, lk 159–160.

¹⁰⁷ TlnRnKm 05.12.2013, 2-13-46958, p 25.

teistmisavalduse. Asjakohane teistmise alus on TsMS § 702 lg 2 p 6, mille järgi on teistmise alus muuhulgas see, et jõustunud kohtulahend põhineb varem tehtud kohtulahendil, mis on tühistatud või muudetud. Sellist teistmise konstruktsiooni on selgitanud Riigikohus lahendis nr 3-2-2-1-05¹⁰⁸. Selles tsiviilasjas lõpetas ringkonnakohus asja menetluse TsMS § 428 lg 1 p 5¹⁰⁹ alusel seetõttu, et kostja (äriühing) oli lõppenud õigusjärgluseta ja 19.01.2004 kandeotsuse (kustutamiskanne) alusel äriregistrist kustutatud. Seejärel esitas võlausaldaja kohtule täiendava likvideerimise avalduse. Linnakohtu 14.03.2005 otsusega ennistati kustutatud äriühingu (kostja) endiste likvideerijate õigused. Seejärel esitas võlausaldaja Riigikohtule teistmisavalduse, milles palus ringkonnakohtu määruse asja lõpetamise kohta tühistada.

Riigikohtu tsiviilkolleegium selgitas, et olukord, kus ennistatakse kostja likvideerijate õigused ja tehakse kanne täiendava likvideerimise kohta, tähendab sisuliselt seda, et eelnev kostja registrist kustutamise kanne on tühistatud. Sellisele mõttekäigule tuginedes leidis Riigikohus, et ringkonnakohtu jõustunud kohtumäärus, millega lõpetati asja menetlus, tuleb uuesti läbi vaadata. Teistmise alusena märkis Riigikohus TsMS § 702 lg 2 p 6¹¹⁰ – kohtulahend põhineb varem tehtud kohtulahendil, mis on tühistatud.¹¹¹

Kui võlgnikust osaühing või aktsiaselts kohtumenetluse kestel lõpeb, lõpetab kohus eelduslikult kohtumenetluse TsMS § 428 lg 1 p 5 alusel. Selleks et võlausaldaja saaks oma nõudega seoses kohtust sisulise lahendi, peab võlausaldaja kõigepealt esitama maakohtusse avalduse kustutatud äriühingu (endise kostja) täiendava likvideerimise läbiviimiseks ÄS § 218 lg 3 (kui kustutati osaühing) või ÄS § 381 lg 3 (kui kustutati aktsiaselts) alusel. Võlausaldaja peab täiendava likvideerimise avalduses põhistama, et kustutatud äriühingut ei oleks võinud vaidluse tõttu nõude üle registrist kustutada. Sisuliselt peab võlausaldaja lihtsalt tõendama, et kustutatud äriühing oli käimasolevas kohtumenetluses üks pooltest. Pärast seda, kui maakohus on täiendava likvideerimise läbiviimise avalduse rahuldanud, peab võlausaldaja esitama Riigikohtule teistmisavalduse TsMS § 702 lg 2 p 6 alusel, milles peab paluma TsMS § 428 lg 1 p 5 (juriidiline isik on lõppenud õigusjärgluseta) alusel lõpetatud kohtuasja uuesti läbivaatamist, sest täiendava likvideerimise rahuldamise kohtulahendiga on kohtumenetluse lõpetamise määrus (TsMS § 428 lg 1 p 5) tühistatud. Kui esialgne kohtumenetlus on TsMS § 428 lg 1 p 5 alusel lõpetatud, siis kirjeldatud konstruktsioon on kehtiva õiguse pinnalt ainus

¹⁰⁸ RKTKm 3-2-2-1-05, p-d 6–8.

¹⁰⁹ Tsiviilasja läbivaatamise ajal (19.09.2005) vastas sellele § 217 p 7.

¹¹⁰ Tsiviilasja läbivaatamise ajal (19.09.2005) vastas sellele § 366 lg 2 p 4.

¹¹¹ RKTKm 3-2-2-1-05, p-d 6–8.

võimalus võlausaldaja jaoks oma nõue äriühingu vastu maksma panna. Seega on täiendav likvideerimine üks lüli mitmest, selleks et võlausaldaja nõue saaks kohtus sisulise lahendi. Selline lahendus on ajakulukas ning nõuab kõigi nende avalduste esitamise puhul ka lisatööd, mistõttu on selline lahendus kohmakas.

Siiski on võlausaldajal kohtumenetluse kestel, kui kostja on juba registrist kustutatud, kuid kohus pole veel jõudnud kohtumenetlust TsMS § 428 lg 1 p 5 alusel lõpetada, võimalus vältida teistmise avalduse esitamise vajalikkust. Riigikohus on menetlenud tsiviilasja, kus ringkonnakohus tühistas maakohtu otsuse ja lõpetas asjas menetluse põhjendusel, et kohtumenetluses kostjaks olnud ja apellatsioonkaebuse esitanud osäühing oli registrist kustutatud pärast apellatsioonkaebuse esitamist. Hageja oli taotlenud ringkonnakohtult asja menetluse peatamist, sest ta oli esitanud maakohtule pärast kostja lõppemisest teadasaamist taotluse kostja täiendava likvideerimise läbiviimiseks ning likvideerijate määramiseks. Ringkonnakohus leidis, et selline asjaolu ei ole kohtumenetluse peatamise alus. Probleem jõudis hageja erikaebuse kaudu Riigikohtuni, kes lahendas asja magistritöö autori hinnangul õigesti, tühistades ringkonnakohtu otsuse, kuna viimane oli põhjendamatult jätnud hageja esitatud menetluse peatamise taotluse rahuldamata. Riigikohus viitas tsiviilkohtumenetluse seadustiku sättele¹¹², mis kohustas kohut asjas menetlust peatama, kui asja läbivaatamine on võimatu enne teise asja lahendamist, mis on läbivaatamisel tsiviil-, kriminaal- või haldusmenetluses. Võimatuse all tuleb mõista eelkõige olukorda, kus teises asjas tehtavast kohtulahendist oleneb arutatava asja tulemus. Lisaks, kui hageja selline taotlus täiendava likvideerimismenetluse läbiviimiseks rahuldatakse, on võimalik kohtumenetluse jätkamine.¹¹³ Seega, kui kohtumenetluse kestel kostja äriühing lõppeb, on võlausaldajal vaja oma õiguste kaitseks viivitamatult esitada maakohtule kostja täiendava likvideerimise avaldus. Lisaks tuleb kohtuasja menetlevale kohtule viivitamatult esitada taotlus menetluse peatamiseks TsMS § 356 lg 1 alusel. Selliselt saab võlausaldaja vältida vajadust esitada Riigikohtule teistmisavalduse.

Magistritöö autori arvates on praegune õiguslik lahendus kohmakas ja liiga keeruline. Teistmisavalduse esitamise vajadust aitab vältida võlausaldaja kiire reageerimine kostja registrist kustutamisele. Samas ei ole see kindel variant, sest esiteks ei pruugi hageja üldse enne kohtuasja lõpetamise määrust (TsMS § 428 lg 1 p 5) teada saada, et kostja on vahepeal kustutatud. Isegi kui kostja saab sellest teada, ei pruugi ta jõuda enne menetluse lõpetamise

¹¹² Tsiviilasja läbivaatamise ajal (14.03.2005) kehtinud TsMS § 213 lg 1 p 3. Praegu vastab sellele sättele TsMS § 356.

¹¹³ RKTkm 3-2-1-23-05, p-d 7 ja 8.

määrust esitada avalduse kostja täiendava likvideerimise läbiviimiseks ja seejärel avalduse menetluse peatamiseks. Seega võib väga lihtsalt juhtuda, et võlausaldaja peab ikkagi esitama teistmisavalduse Riigikohtule. Selline mitme avalduse esitamine kulutab tarbetult nii avaldaja kui ka kohtute aega.

Magistritöö autori hinnangul peab seadusandja praegust kohmakat ja ressursikulukat olukorda muutma. ÄS § 218 lg-s 3 ja § 381 lg-s 3 sätestatud likvideerijate kohustus kinnitada, et äriühing ei osale poolena üheski käimasolevas kohtumenetluses, ei kaitse võlausaldajaid piisavalt. Likvideerijate ebaausus võib vallandada avalduste esitamise jada, mis tõstab nii võlausaldajate kui ka kohtute koormust. Võlausaldajate ebapiisavat kaitset tõendavad ka käesolevas alapeatükis analüüsitud kohtuasjad. Kohtutel on kohtute infosüsteemi (KIS) kaudu ligipääs infole, kes on kohtumenetluse pooled. Seega tundub tänases arenenud infotehnoloogia keskkonnas pelgalt likvideerijate kinnitustele tuginemine vale. Seda eriti kohtupraktika valguses, millest nähtub, et likvideerijate kinnitus kohtumenetluse kohta ei ole alati usaldusväärne.

Teine probleemne olukord on see, kui äriühing kustutatakse registrist majandusaasta aruande esitamata jätmise tõttu ÄS § 60 lg 3 alusel. Sellisel juhul ei toimu likvideerimist, välja arvatud kui võlausaldaja märkab Ametlikes Teadaannetes registripidaja hoiatust ja üleskutset taotleda likvideerimise läbiviimist. Seadusandja peaks lisaks likvideerijate kinnitusele sätestama registripidaja kohustuse kontrollida kohtute infosüsteemist (KIS), kas likvideeritav või äriregistrist ilma likvideerimiseta kustutatav äriühing on mõnes kohtuasjas pool või mitte. Kui selline äriühing on mõnes kohtuasjas pool, ei tohiks kohus äriühingu registrist kustutada. Juhul kui on tegemist äriühingu kustutamisega majandusaasta aruande esitamata jätmise tõttu (ÄS § 60 lg 3), siis oleks mõistlik, kui registripidaja ei avalda vastavad hoiatused ja üleskutsed ainult Ametlikes Teadaannetes, vaid saadab vastava info ka nendele isikutele, kellega seoses on kustutatav äriühing kohtumenetluse pool. Kõige parem oleks, kui sellises olukorras ei oleks äriühingu kustutamine üldse lubatud. Selline kontrollimine aitaks võlausaldajaid senisest paremini kaitsta, sest siis poleks vajadust esitada kohtutele erinevaid avaldusi. See säästaks märgatavalt nii võlausaldajate kui ka kohtute aega, mis praegu kulub avalduste esitamisele võlausaldajate poolt ja nende menetlemisele kohtute poolt. Täiendav likvideerimine peaks teenima olukorda, kus erandkorras on juhtunud mingi viga ning vaja on reageerida.

3.3.2. Äriühingu kustutamine olukorras, kus kohtuvaidlust ei käinud

3.3.2.1. Avalduse esitamise eeldused

Käesolevas alapeatükis on käsitletud võlausaldajat üksnes täiendavas likvideerimises, mitte kustutamisjärgses esmakordses likvideerimises (ÄS § 60 lg-s 5 sätestatud juhtum). Nagu eespool öeldud, siis täiendavas likvideerimises on võlausaldaja puhul eristatud kaht koosseisu, mis tingivad täiendava likvideerimise avalduse rahuldamiseks erinevad eeldused. Esimene koosseis on olukord, kus äriühingul oli tema registrist kustutamise ajal käimas kohtumenetlus võlausaldajaga. Teine koosseis on juhtum, kus registrist kustutatud äriühing ei olnud kustutamise ajal ühegi käimasoleva kohtumenetluse pool. Käesolevas alapeatükis on käsitletud teist koosseisu.

Kui likvideerijate taotlusel registrist kustutatud äriühingul ei olnud registrist kustutamise ajal käimasolevat kohtumenetlust, peab sellises olukorras täiendava likvideerimise avalduse rahuldamiseks kohtu poolt olema samal ajal täidetud mitu tingimust (ÄS § 218 lg 3 ja § 381 lg 3). Võlausaldaja peab täiendava likvideerimise avalduses põhistama, et:

- võlausaldaja nõue jäi likvideerimismenetluses rahuldamata,
- võlausaldajal ei ole võimalik nõuet muul viisil rahuldada,
- likvideerimise ennistamise korral on võimalik võlausaldaja nõue rahuldada,
- võlausaldaja ei jätnud mõjuva põhjuseta õigel ajal esitamata oma nõude likvideerijatele.

3.3.2.2. Nõue on jäänud rahuldamata

Riigikohtu praktika järgi saab kohus võlausaldaja nõudel likvideerimise pärast äriühingu registrist kustutamist taastada ja uuesti likvideerija määrata üksnes sellisel juhul, kui võlausaldaja esitab kohtule tõendid, mis võimaldavad eeldada, et võlausaldajal on kustutatud äriühingu vastu nõue.¹¹⁴ Seega on võlausaldaja kustutatud äriühingu täiendavat likvideerimist taotledes kohustatud tõendama kohtule, et tal on kustutatud äriühingu vastu olemas mingisugune nõue, mis on jäänud rahuldamata. Olukorra illustreerimiseks võib tuua järgmise näite: kahe äriühingu vahel on sõlmitud müügileping, mille alusel on müüja (võlausaldaja) andnud ostjale asja omandi juba üle, kuid ostja (kustutatud äriühing) on jätnud selle eest tasumata. Seadust tõlgendades ja Riigikohtu seisukohale tuginedes on eeldus täidetud siis, kui

¹¹⁴ RKTko 3-2-1-29-05, p 13.

võlausaldaja tõendab pooltevahelise kokkuleppe olemasolu ning fakti, et kustutatud äriühing on jätnud sellest tuleneva kohustuse täitmata, st võlausaldajal on kustutatud äriühingu vastu nõue. Kui tegemist on aga lepinguvälise võlasuhtega, peab võlausaldaja tõendama, et tal on kustutatud äriühingu vastu lepinguvälisest võlasuhtest tulenev nõue, nt alusetust rikastumisest või käsundita asjaajamisest tulenev nõue või õigusvastase kahju hüvitamise nõue.

Eelnevat tõlgendust aitab sisustada Tallinna Ringkonnakohtu lahend, milles kohus leidis, et täiendava likvideerimise avalduse rahuldamine eeldab andmeid võimaliku nõude kohta. Kohus lisas, et kuigi likvideerija määramisel ei saa hagita menetluse iseloomu arvestades tuvastada nõude olemasolu või selle puudumist, on nõude kohta käivad andmed vajalikud, et kontrollida täiendava likvideerimismenetluse läbiviimise eeldusi.¹¹⁵ Järelikult peab täiendava likvideerimise avalduse esitaja (võlausaldaja) esitama oma nõude kohta piisavalt tõendeid, st avalduse esitaja peab lisama oma nõuet kinnitavaid tõendeid. Vastasel juhul jääb võlausaldaja esitatud täiendava likvideerimise avaldus rahuldamata. Magistritöö autori arvates on selline tõendamiskohustus mõistlik. Kui kohus ei kontrolliks võimaliku nõude olemasolu, siis võib täiendava likvideerimise määramine osutuda ebaotstarbekaks. Seda sellisel juhul, kui tegelikult ei oleks võlausaldajal kustutatud äriühingu vastu nõuet. Kui kohus ei tuvastaks võimaliku nõude olemasolu, siis võib juhtuda, et määratakse kustutatud äriühingu täiendav likvideerimine ilmaasjata.

3.3.2.3. Nõuet ei ole võimalik muul viisil rahuldada

Äriseadustiku järgi võib võlausaldaja nõudel osaühingu või aktsiaseltsi täiendavat likvideerimist pärast osaühingu või aktsiaseltsi kustutamist registrist viia läbi üksnes juhul, kui võlausaldaja põhistab muuhulgas, et tal ei ole võimalik oma nõuet muul viisil rahuldada (ÄS § 218 lg 3 ja § 381 lg 3). Äriseadustikus ei ole täpsemalt selgitatud, missugused on need juhtumid, kus võlausaldajal on võimalik oma nõue muul viisil rahuldada.

Üks sellistest olukordadest, kus võlausaldajal on võimalik oma nõue muul viisil rahuldada, on kustutatud äriühingu likvideerija deliktiõiguslik vastutus. Tsiviilasjas nr 2-07-50753 tuvastati, et likvideeritud osaühingu likvideerija oli jätnud täitmata likvideerijale seatud kohustused TsÜS § 41 lg-te 3 ja 4 ning ÄS § 180 lg 5¹ koosmõjus.¹¹⁶ Õiguskirjanduses on selgitatud, et juriidilise isiku üldmenetluse korras likvideerimise peamine eesmärk on võlausaldajate huvide kaitse.

¹¹⁵ TlnRnKm 22.06.2006, 2-05-16335, p-d 9 ja 11.

¹¹⁶ TlnRnKo 10.11.2008, 2-07-50753.

Likvideerimise esmane eesmärk on tagada, et juriidilise isiku kõigi võlausaldajate nõuded saaksid rahuldatud.¹¹⁷ ÄS § 180 lg 5¹ kohaselt peab juhatuse esitama kohtule viivitamatult osaühingu pankrotiavalduse, kui osaühing on maksejõuetu ning maksejõuetus ei ole osaühingu majanduslikust olukorrast tulenevalt ajutine. Samasugune kohustus on ka aktsiaseltsi juhatusel (ÄS § 306 lg 3¹). Kui osaühingu mitteajutine maksejõuetus ilmneb likvideerimise käigus, on pankrotiavalduse esitamise ülesanne likvideerijatel. Ka TsÜS § 36 kohustab juhatust või likvideerijaid esitama pankrotiavalduse õigel ajal. Pankrotiavalduse esitamata jätmine on käsitletav seadusest tuleneva kohustuse rikkumisena, mis on õigusvastane võlaõigusseaduse¹¹⁸ (edaspidi VÕS) § 1045 lg 1 p 7 ja § 127 lg 2 mõttes. TsÜS §-s 36 sätestatud kohustuse eesmärk on tagada juriidilise isiku võlausaldajate kaitse ning võrdne kohtlemine juriidilise isiku püsiva maksejõuetuse korral.¹¹⁹

Viidatud tsiviilasjas nr 2-07-50753 tekkis võlausaldaja ja osaühingu likvideerija (likvideerija oli enne likvideerimist osaühingu juhatuse liige) vahel lepinguväline võlasuhe seadusest tuleneva kohustuse mittetäitmisest (VÕS § 1045 lg 1 p 7). Likvideerija rikkus kohustust esitada pankrotiavaldus.¹²⁰ Pankrotiavalduse esitamise kohustuse täitmata jätmine on õigusvastane tegu deliktiõiguse mõistes.¹²¹ Deliktiõigusliku kahju hüvitamise kohustuse tuvastamise kolmas tasand on süütasand, st tuleb tuvastada rikkuja süü.¹²² Viidatud kohtuasjas oli osaühingu likvideerija varasemalt olnud osaühingu juhatuse liige. Seega ei tekkinud küsimust, kas likvideerija teadis võlausaldaja nõuetest või mitte.¹²³ Sellise seadusest tuleneva kohustuse rikkumise korral vastutab likvideerija otse äriühingu võlausaldaja ees.¹²⁴ Ringkonnakohus on ka varasemas lahendis leidnud, et võlausaldaja võib esitada oma nõude äriühingu juhtorgani liikme vastu juhul, kui viimane ei teavitanud võlausaldajat sundlõpetamisest hea usu põhimõtte vastaselt mõistlikul viisil, mistõttu ei saa võlausaldaja oma nõuet äriühingu vara arvel rahuldada.¹²⁵

Tsiviilasjas nr 3-2-2-1-05¹²⁶ tuvastas Riigikohus, et aktsiaseltsi likvideerimine oli viidud läbi rikkumistega, sest likvideerijad polnud avaldaja nõuet arvestanud ning palusid registripidajal kustutada äriühing registrist poolelioleva kohtuvaidluse ajal. Riigikohus märkis, et kui

¹¹⁷ P. Varul jt. Tsiviilõiguse üldosa, lk 297.

¹¹⁸ Võlaõigusseadus. – RT I, 31.12.2016, 7.

¹¹⁹ K. Saare. TsÜSK § 36 komm-d 1 ja 3.4.

¹²⁰ TlnRnKo 10.11.2008, 2-07-50753.

¹²¹ T. Tampuu. Lepinguvälised võlasuhted. Tallinn: Juura 2012, lk 173.

¹²² T. Tampuu, lk 230–231.

¹²³ TlnRnKo 10.11.2008, 2-07-50753.

¹²⁴ T. Tampuu, lk 173.

¹²⁵ TlnRnKm 22.06.2006, 2-05-16335, p 12.

¹²⁶ RRTKm 3-2-2-1-05.

likvideerijad on rikkunud likvideeritava juriidilise isiku võlausaldajate suhtes oma ametikohustusi, võib see olla alus võlausaldajate nõuetele likvideerijate vastu. Kuigi viidatud kaasuses oli võlausaldajal võimalik nõue rahuldada likvideerijate vastu pöördudes (st muul viisil), siis ikkagi rahuldati võlausaldaja nõue täiendava likvideerimise läbiviimiseks. Seda põhjusel, et tegemist oli äriühingu lõpetamisega kohtumenetluse kestel, millisel juhul ei ole võlausaldajal vaja tõendada ÄS § 218 lg-s 3 ja § 381 lg-s 3 sätestatud nõudega seotud lisaeldusi. Kohtuasjas piisas sellest, et tõendati, et äriühingut ei oleks võinud vaidluse tõttu nõude üle registrist kustutada. See tsiviilasi näitab taas kord, et selliseid menetlusi aitaks vältida registripidaja kohustus kontrollida enne äriühingu kustutamiskande tegemist, kas äriühing on mõnes käimasolevas kohtumenetluses pool või mitte.

Riigikohus on asunud seisukohale, et kohustuse täitmine, mis seisneb raha maksmises võlausaldajale, on võimalik ka ilma võlgnikust juriidilise isikuta.¹²⁷ Viidatud tsiviilasjas oli võlgniku kohustus tagatud panga poolt garantii korras. Garantiikohustust ei muuda asjaolu, et võlgnik lõpeb pärast garantiivastutuse tekkimist.¹²⁸ Seega on sellises olukorras võlausaldajal võimalik nõuda garantii andjalt garantii alusel raha väljamaksmist ning võlausaldaja jaoks ei ole vahet, kas võlgniku kohustuse täidab võlgnik isiklikult või garantii alusel näiteks pank. Kirjeldatud on juhtum, kus võlausaldajal on võimalik oma nõue registrist kustutatud äriühingu vastu muul viisil rahuldada ning sellises olukorras ei ole põhjendatud täiendava likvideerimise läbiviimine. Küll aga tekib pangal nõue võlgniku (kustutatud äriühing) vastu ning sellises olukorras on täiendava likvideerimise läbiviimine põhjendatud.

Ebaselgeks jääb, kuidas täpselt kontrollitakse, kas nõuet ei ole võimalik muul viisil rahuldada. Tõenäoliselt on üks võimalik olukordadest see, kus võlausaldaja ise toob täiendava likvideerimise avalduses välja asjaolud, mis lubavad kohtul järeldada, et likvideerija on oma kohustusi rikkunud, on rikkumises süüdi ning võlausaldajal on nõue likvideerija vastu. Kui võlausaldaja ei taha esitada oma nõude likvideerija vastu, vaid just kustutatud äriühingu kui juriidilise isiku vastu, tuleb hoolega mõelda läbi, kuidas koostada kohtule esitatav täiendava likvideerimise avaldus. Sellisel juhul võib kustutatud äriühing kui puudutatud isik täiendava likvideerimise avalduse menetlemise ajal näidata ära, et likvideerija on oma kohustusi süüliselt rikkunud, on rikkumises süüdi ning võlausaldajal on olemas nõue likvideerija vastu. Tekib ka

¹²⁷ RKTko 3-2-1-119-04, p 21.

¹²⁸ RKTko 3-2-1-78-00.

küsimus, kui põhjalikult peab kohus täiendava likvideerimise avalduse menetlemisel vaagima, kas avaldajal on võimalik oma nõue muul viisil rahuldada.

Eelneva valguses jääb ebaselgeks ka see, mida tähendab nõude rahuldamise võimalikkus sisuliselt. Esiteks, see võib tähendada seda, et võlausaldajal on võimalik nõue kellegi teise, näiteks likvideeriya vastu. Samas, kui pärast täiendava likvideerimise avalduse rahuldamata jätmist esitab võlausaldaja nõude näiteks likvideeriya vastu, siis võib kohus jätta selle nõude rahuldamata. Isegi kui kohus rahuldaks võlausaldaja nõude näiteks likvideeriya vastu, siis see ei tähendaks veel seda, et võlausaldaja saaks oma raha kätte, sest likvideerijal kui füüsilisel isikul ei pruugi märkimisväärselt vara olla. Kuna täiendava likvideerimise üks eeldustest ÄS § 218 lg 3 ja § 381 lg 3 kohaselt on ka see, et kustutatud äriühingul peab olema vara, siis sellise juhtumi korral võib võlausaldaja olla huvitatud oma nõude pööramisest just kustutatud äriühingu kui antud olukorras maksejõulise isiku vastu. Oleks väga tervitatav, kui seadusandja täpsustaks, mida tähendab see, et nõuet ei ole võimalik muul viisil rahuldada. Tervitatav oleks ka sellekohane Riigikohtu praktika, mis selgitaks ÄS § 218 lg 3 ja § 381 lg 3 kohaldamise eeldusi. Praegune regulatsioon on ebaselge.

Käesoleva töö autori hinnangul peaks olukorras, kus äriühingu likvideeriya võib tekitatud kahju eest isiklikult vastutada, olema võlausaldajal siiski võimalus taotleda täiendava likvideerimise läbiviimist. Hüpotetiline nõue ei tohiks jätta võlausaldajat ilma võimalusest taotleda täiendava likvideerimise läbiviimist. Primaarne peaks siiski olema nõue just äriühingu vastu. Juhul kui võimalik nõue likvideeriya vastu välistaks täiendava likvideerimise taotlemise õiguse, saaks seda kuritarvitada. Halvemal juhul määrataks likvideerijaks teadvalt keegi, kellelt lõppkokkuvõttes ei ole võimalik realselt mingit raha kätte saada. Sellise kuritarvitamise vältimiseks ning võlausaldaja õiguste kaitseks pahatahtliku kustutamise eest peaks võlausaldajal olema võimalik nõuda kustutatud äriühingu täiendavat likvideerimist, hoolimata võimalikust nõudest likvideeriya vastu. Seda muidugi tingimusel, et kustutatud äriühingul on vara, mis on jäänud jaotamata.

3.3.2.4. Nõude rahuldamise võimalikkus

Äriregistrist kustutatud äriühingu täiendavat likvideerimist taotlev võlausaldaja peab muuhulgas tõendama, et kustutatud äriühingu likvideerimise ennistamise korral on võimalik võlausaldaja nõue rahuldada (ÄS § 218 lg 3 ja § 381 lg 3). Seega tuleb täiendava likvideerimise avalduses näidata ära, et kustutatud äriühingul on vara. Ringkonnakohtus on menetletud osaühingu täiendava likvideerimise asja, kus vaieldi selle üle, kas võlausaldaja on tõendanud

registrist kustutatud osaühingu vara olemasolu. Võlausaldaja tugines kustutatud osaühingu viimasele, 2000. aasta majandusaasta aruandele. Asja materjalides olid ka kohtutäituri 2002. aasta aktid, milles oli märgitud, et kustutatud osaühingul polnud mingit vara. Esimese astme kohus märkis, et objektiivsed tõendid äriregistrist kustutatud osaühingul vara olemasolu kohta puudusid. Võlausaldaja esitas apellatsioonkaebuse ning väitis, et osaühingu varatus ei olnud tõendatud, sest keegi polnud vara olemasolu kontrollinud. Võlausaldaja oli seisukohal, et eeldust võib tõendada ka negatiivselt: pole tõendeid, et vara ei ole. Selliselt tahtis võlausaldaja tõendamiskoormise teistpidi tõsta ning leidis, et kustutatud äriühing pidi tõendama, et tal vara ei ole. Ringkonnakohus sellega ei nõustunud ning viitas kohtutäituri koostatud sissenõudmise võimatuse aktidele, millest nähtus, et kustutatud osaühingul puudusid vara ja rahalised vahendid. Ringkonnakohus heitis võlausaldajale ette, et see polnud sellise vara olemasolu tõendanud.¹²⁹

Magistritöö autori arvates lahendasid kohtud asja õigesti. TsMS § 230 lg 1 ls 1 ja § 477 lg 1 koosmõjus tuleb tõendada neid asjaolusid, millele tuginevad isiku nõuded. ÄS § 218 lg 3 ja § 318 lg 3 kohaselt peab võlausaldaja põhistama, et likvideerimise ennistamise korral on võimalik tema nõue rahuldada. Seega on igati õige kohtute järeldus, et võlausaldaja peab tõendama vara positiivselt. Ebareeglipärane tõendamiskoormis tuleks kõne alla siis, kui seaduses oleks see sõnaselgelt sätestatud või oleks sätestatud mõni eeldus. Täiendava likvideerimise puhul ei ole ühtki sellist eeldust sätestatud, sh pole sätestatud, et eeldatakse kustutatud äriühingu vara olemasolu. Selline eeldus oleks absurdne. Täiendavat likvideerimist on mõttekas viia läbi siis, kui registrist kustutatud äriühingul on mingisugune vara, millest on võimalik võlausaldajate nõudeid rahuldada, näiteks kinnisasi, arvelduskontole jäänud raha või mõni muu õigus. Vastasel juhul ei oleks võlausaldajale täiendavast likvideerimisest kasu, sest nõue jääks sisuliselt ikkagi rahuldamata. Võlausaldaja, kes taotleb kustutatud äriühingu täiendavat likvideerimist, peab tõendama võimaluse, et kustutatud äriühingul oli täiendava likvideerimise taotluse esitamise ajal olemas vara. Sellise eelduse olemasolu on vajalik, vältimaks sisutühjade täiendavate likvideerimiste läbiviimist ning kokkuvõttes riigi ja osapoolte ressursside raiskamist.

Tsiviilasjas nr 2-06-6458 on ringkonnakohus märkinud, et täiendava likvideerimismenetluse kohta otsustuse tegemisel ei pea kohus määratlema ega saagi määratleda, milliste konkreetsete vahendite arvel võlausaldaja nõue kustutatud äriühingu vastu rahuldatakse. Täiendava likvideerimise jooksul võib ilmneda, et nõude rahuldamiseks ühingu varast ei jätku või ühingul

¹²⁹ TlnRnKo 24.07.2006, 2-04-1625.

vara üldsegi puudub. Sellisel juhul peavad likvideerijad ÄS § 210 (osaühing) või § 373 (aktsiaselts) järgi esitama pankrotiavalduse. Pankrotimenetluse käigus selgitatakse muu hulgas välja vara tagasivõitmise ja tagasinõudmise võimalus.¹³⁰ Tsiviilasjas nr 2-13-1285 taotles võlausaldaja registrist kustutatud osaühingu täiendavat likvideerimist. Võlausaldaja tugines nõude rahuldamise võimalikkuse eelduse puhul sellele, et tema arvates saaks ta puudutatud isikult tagasi võita tehinguid. Võlausaldaja tugines muuhulgas asjaolule, et kustutatud äriühingule kuulunud kaks sõidukit vahetasid omanikku, kuid võõrandamise eest rahasummade laekumisi arveldusarve väljavõttelt ei nähtunud. Esimese astme kohus heitis võlausaldajale ette, et see polnud veenvalt selgitanud, et kustutatud äriühingul on vara. Kohus märkis, et kuna puudutatud isik oli kustutatud, siis tuli eeldada, et kustutatud äriühingu vara oli jaotatud. Maakohus lisas, et täiendava likvideerimismenetluse läbiviimise avalduse läbivaatamisel ei tuvastata võlausaldaja nõude olemasolu või selle puudumist, kuid avaldaja peab veenvalt selgitama, et juhul kui tehing tagasi võidetakse, on võimalik kustutatud äriühingult tehingu alusel saadu tagasi saada. Maakohus jättiski võlausaldaja täiendava likvideerimise avalduse vara olemasolu tõendamata pärast rahuldamata.¹³¹

Võlausaldaja esitas maakohtu otsuse peale määruskaebuse. Võlausaldaja nentis, et tõenäoliselt on põhjendatud kohtu eeldus selle kohta, et likvideeritud ja kustutatud äriühingu vara oli avalduse esitamise ajaks juba jagatud, kuid kohus ei saa täiendava likvideerimismenetluse avaldust läbi vaadates eeldada, et avaldajale on teada, kuidas ja kuhu on vara kustutatud äriühingust edasi liikunud, kas kõik varaga tehtud tehingud on olnud õiguspärased ning kas ja kuidas jagati ühingu vara. Apellant leidis, et täiendava likvideerimismenetluse läbiviimise avalduse rahuldamata jätmisega rikutaks ulatuslikult pankrotimenetluse põhimõtteid ning kahjustataks võlausaldajate huve, kuivõrd eriõigusjärglase vastu ei ole võimalik esitada tagasivõitmise hagi, kuna äriühing, mille raamatupidamisest vajalikke andmeid oleks võimalik saada, on vahepealsel ajal likvideeritud ja äriregistrist kustutatud.¹³²

Ringkonnakohus nõustus määruskaebuses esitatud väidetega, tühistas maakohtu määruse ning saatis asja tagasi maakohtule. Ringkonnakohtu arvates oli vajaliku veenvusega põhistatud ÄS § 218 lg 3 kohaldamise eelduste asjaolusid. Ringkonnakohtu seisukoha järgi piisab nõude rahuldamise võimalikkuse puhul sellest, et esitatud andmete põhjal on võimalik tuvastada aluseid tagasivõitmiseks. Samuti ei saa täiendava likvideerimise avalduse läbivaatamisel

¹³⁰ TlnRnKm 17.01.2007, 2-06-6458, p 21.

¹³¹ TlnRnKm 05.07.2013, 2-13-1285.

¹³² TlnRnKm 05.07.2013, 2-13-1285.

välistada olukorda, et kustutatud äriühingul on varalisi õigusi kolmandate isikute suhtes, mida likvideerija saab realiseerida.¹³³

Magistritöö autori arvates ei ole mõeldav, et võlausaldaja, kes taotleb täiendavat likvideerimist, peab täpselt tõendama, millise vara arvel tema nõue rahuldatakse. Selline kohustus puudub ka nii-öelda tavalises tsiviilkohtumenetluses. Samuti on põhjendamatu nõue, et võlausaldaja tõendaks, et kustutatud äriühingul on kindlasti mingi vara olemas. Õnneks toetab kohtupraktika üldjuhul, nagu eespool viidatud lahenditest tuleneb, nõude rahuldamise *võimaluse* olemasolu. Kohtule esitatavad tõendid ei pea näitama, et võlausaldaja saab oma nõude kindlasti realiseeritud, kuid võlausaldaja peab tõendama, et selline mõistlik võimalus on olemas. Üldjuhul on täielik info kustutatud äriühingu vara, õiguste ja kohustuste kohta kajastatud tema raamatupidamises. Sellele infole aga võlausaldaja tõenäoliselt ligi ei pääse. Seega on põhjendatud seisukoht, et võlausaldaja peab näitama ära, et tal on *võimalus* täiendada likvideerimise läbiviimisel oma nõue rahuldada.

Samas ei tohi nõuet, et võlausaldajal on võimalus täiendada likvideerimise läbiviimisel oma nõue rahuldada, liiga kergekäeliselt tõlgendada. Selline probleem tõusetub näiteks juhul, kui võlausaldaja vihjab kustutatud äriühingu võimalikule varale selle kaudu, et kustutatud äriühingul võib olla nõue juhatuse liikme vastu. ÄS § 187 lg 1 ja § 315 lg 1 kohaselt peab juhatuse liige täitma oma kohustusi korraliku ettevõtja hoolsusega. Juhatuse liikmed, kes on oma kohustuste rikkumisega tekitanud juhitavalt äriühingule kahju, vastutavad tekitatud kahju hüvitamise eest solidaarselt. Õiguskirjanduses on selgitatud, et see tähendab juhatuse liikme vastutust ühingu ees.¹³⁴ ÄS § 187 lg 4 ja § 315 lg 4 alusel saab juhatuse liikme tekitatud kahju hüvitamist osäühingule või aktsiaseltsile nõuda ka äriühingu võlausaldaja. Võlausaldaja väide täiendada likvideerimise avalduses võib olla see, et kustutatud äriühingu vara on kahju hüvitamise nõue juhatuse liikme vastu. Käesoleva töö autor leiab, et selline väide täidab vara olemasolu võimalikkuse nõude sellisel juhul, kui on piisava selgusega näidatud, kust tuleb kustutatud äriühingu võimalik nõue juhatuse liikme vastu, missugused on kahju hüvitamise koosseisu asjaolud, sh mis kohustust rikuti ja missugune on põhjuslik seos. Kindlasti ei saa rahulduda võlausaldaja üldsõnalise väitega. Näiteks ei saa magistritöö autori hinnangul piisavaks lugeda väidet, et kuna kustutatud äriühingul läks viimasel ajal halvasti, siis järelikult tehti juhtimises suuri vigu.

¹³³ TlnRnKm 05.07.2013, 2-13-1285.

¹³⁴ K. Saare jt. Ühinguõigus I, lk 158 jj.

Kuna täiendava likvideerimise puhul on tegemist hagita menetlusega, siis tähendab see muuhulgas kohtupoolset uurimiskohustust (TsMS § 5 lg 3 ja § 477 lg 7).¹³⁵ Ilmekas näide kohtu poolt uurimiskohustuse täitmise kohta on Tartu Ringkonnakohtu 19.12.2016 lahend tsiviilasjas nr 2-15-15635¹³⁶. Selles asjas oli tegemist küll ÄS § 60 lg 5 alusel äriühingu ennistamisega äriregistrisse tema esmakordse likvideerimise läbiviimiseks, kuid kohtulahendis kajastatu on ülekantav ka täiendava likvideerimise juhtumitele ÄS §-de 218 ja 381 mõttes. Registrist kustutatud osaühingu registrisse ennistamise ja likvideerimise avaldusest ilmnes, et kustutatud osaühingul oli vara (kontod pangas). Uurimiskohustusest lähtudes esitas ringkonnakohus pangale täiendavad päringud, milles tulemusena selgus, et kuigi kustutatud osaühingu arvelduskontod suleti 20.09.2015 ja kontode seis oli null, siis oli pank teostanud kustutatud äriühingu arvelduskontolt ülekande nn vahekontole summas 5683,09 eurot. Panga selgituse kohaselt oli äriühingu taastamise korral võimalik raha vahekontolt jälle äriühingule tagasi kanda. Seega leidsid kinnitust avaldaja väited, et osaühingul jäi registrist kustutamisel järele vara. Ringkonnakohus leidis, et pangakontol olnud rahasumma suurus 5683,09 eurot on selline, mis tingib vajaduse likvideerimismenetluse läbiviimiseks.

3.3.2.5. Õigeaegsuse nõue

ÄS § 218 lg 3 viimase lause ja § 381 lg 3 viimase lause kohaselt ei rahuldata võlausaldaja taotlust täiendavaks likvideerimiseks muu hulgas siis, kui ta jättis mõjuva põhjusega oma nõude likvideerijatele õigeaegselt esitamata. Äriseadustik sätestab mitu olukorda, kus võlausaldajatele antakse märku, et äriühing lõpetatakse. Osaühingu või aktsiaseltsi lõpetamisel toimub selle likvideerimine (likvideerimismenetlus), kui seaduses ei ole sätestatud teisiti (ÄS § 205 ja § 368). Äriseadustiku ja tsiviilseadustiku üldosa seaduse järgi toimub äriühingu lõpetamisel reeglina selle likvideerimine, sh sundlõpetamise korral. ÄS § 209 lg 1 ja § 372 lg 2 kohaselt lõpetavad likvideerijad osaühingu või aktsiaseltsi tegevuse, nõuavad sisse võlad, müüvad vara ja rahuldavad võlausaldajate nõuded. Tuleb panna tähele, et ÄS § 218 lg 3 viimane lause ja § 381 lg 3 viimane lause kohalduvad siis, kui toimunud on likvideerimine, sest ainult sellises olukorras on võimalik *likvideerijatele* oma nõue esitada. Seega kohaldub selline õigeaegsuse nõue ainult siis, kui on läbi viidud likvideerimismenetlus.¹³⁷

¹³⁵ RKTKm 3-2-1-65-13, p 14.

¹³⁶ TrtRnKm 19.12.2016, 2-15-15635.

¹³⁷ Sama seisukohta toetab ka kohtupraktika, vaata: TlnRkKm 28.04.2015, 2-14-53987, p 19.

Seadusandja on sätestanud võlausaldajate kaitseks nende teavitamise kohustuse. ÄS § 212 ja § 375 järgi peavad likvideerijad viivitamatult avaldama Ametlikes Teadaannetes teate äriühingu likvideerimismenetlusest, milles tuleb märkida, et võlausaldajad esitaksid oma nõuded nelja kuu jooksul alates teate avaldamisest. Seega on võlausaldajatele seatud selge tähtaeg oma nõuete esitamiseks. Lisaks on likvideerijad kohustatud teada olevatele võlausaldajatele saatma likvideerimisteate (ÄS § 212 lg 2 ja § 375 lg 2). Riigikohus on öelnud, et võlausaldajaid tuleb teavitada sundlõpetamisest hea usu põhimõtte kohasel mõistlikul viisil.¹³⁸

Likvideerimismenetlus on viidud läbi nõuetekohaselt, kui muuhulgas on sellest teatatud likvideerijatele teada olevatele võlausaldajatele ja registrist kustutamisele on eelnenud Ametlikes Teadaannetes avaldatud üleskutse võlausaldajatele esitada oma nõudeid (ÄS §-d 212 ja 375). Kui likvideerija on võlausaldajale likvideerimisest teatanud, kuid võlausaldaja ei ole sellele reageerinud ning on jätnud oma nõude esitamata, siis ei ole võimalik võlausaldaja esitatud täiendava likvideerimise avaldust rahuldada. Selline regulatsioon on mõistlik, sest see motiveerib võlausaldajaid oma nõuetest õigel ajal teatama. Probleemne on olukord, kui likvideerija on võlausaldajale jätnud nõuetekohaselt teatamata, kuid registrist kustutamisele on eelnenud Ametlikes Teadaannetes avaldatud üleskutse. Kui leida, et võlausaldajat on ikkagi teavitatud, sest vastav üleskutse avaldati Ametlikes Teadaannetes, siis kaotab oma eesmärgi likvideerijate kohustus võlausaldajaid eraldi teavitada. Teine äärmus on see, kui Ametlikes Teadaannetes avaldamisele tähendust mitte omistada. Kolmas võimalus on midagi vahepealset. Siinkohal on teretulnud kohtupraktika, mis aitaks selget piiri tõmmata.

Kohus ei rahulda täiendava likvideerimise avaldust ka siis, kui teada olevatele võlausaldajatele jäeti likvideerimismenetlusest teatamata, kuid on tõendatud, et võlausaldaja oli likvideerimismenetlusest muul viisil teadlik. Seda probleemi on kohtud käsitlenud tsiviilasjas nr 2-04-1625¹³⁹. Osäühingu likvideerimise eel avaldati likvideerimisteade Ametlikes Teadaannetes. Võlausaldaja (hageja) palus ennistada likvideerija määramise avalduse esitamise tähtaeg põhjendusega, et juhatuse liige ei teavitanud teda kui võlausaldajat osäühingu sundlõpetamisest. Kustutatud osäühingu juhatuse liige teadis võlausaldaja nõudest. Kohtutäituri oktoobris 2002 koostatud sissenõudmise võimatuse aktidest, millele oli alla kirjutanud ka võlausaldaja, nähtus, et osäühing oli registrist kustutatud. Võlausaldaja esitas avalduse likvideerija määramiseks 18.11.2004, st kaks aastat hiljem. Seega ei pöördunud

¹³⁸ RKTko 3-2-1-29-05, p 14.

¹³⁹ TlnRnKo 24.07.2006, 2-04-1625.

võlausaldaja nelja kuu jooksul sundlõpetamise teate avaldamisest ei registripidaja ega kohtu poole, kuigi oli teadlik sellest, et osaühing oli registrist kustutatud. Kuigi kustutatud äriühingu liige oli rikkunud oma kohustust teatada likvideerimisest võlausaldajale, ei pidanud kohtud seda argumenti asjakohaseks. Likvideerimisavalduse esitamine sõltus avaldajast ja osaühingu juhatuse liikme tegevus ei takistanud võlausaldajal avaldust esitada kohe pärast osaühingu registrist kustutamisest teadasaamisest 2002. aasta oktoobris. Seega ei saa võlausaldaja tugineda pelgalt asjaolule, et likvideerimisel ühing on jätnud talle likvideerimisest teatamata. Kui võlausaldaja teab, et ühingu likvideeritakse, peab ta võlgnikule oma nõudest teatama. Kui võlausaldaja viivitab ja laseb seaduses sätestatud tähtaja mööda, jääb ta nõue rahuldamata, sest on jätnud mõjuva põhjuse oma nõude likvideerijatele õigel ajal esitamata (ÄS § 218 lg 3 viimane lause ja § 381 lg 3 viimane lause). Kahjuks aga ei selgu kohtupraktikast, mis saab siis, kui teade avaldati Ametlikes Teadaannetes ning likvideeriya ei andnud võlausaldajale teada, kuid võlausaldaja ei saanud ka muud moodi likvideerimisest teada.

Kui võlausaldajale on saanud teatavaks asjaolu, et tema võlgnikust äriühing on likvideerimisel, siis enese huvides on mõistlik seda infot kontrollida. Kui selgub, et võlgnikust äriühing on tõepoolest likvideerimisel, kuigi võlgnik ei ole sellekohast teadet võlausaldajale edastanud, on mõistlik hilisemate vaidluste vältimiseks oma nõue likvideerijatele kohe esitada. Halvemal juhul jääb hiljem täiendava likvideerimise avaldus rahuldamata ning võlausaldaja kaotab võimaluse oma õigusi teostada.

Ühendkuningriigis võib administratiivset ennistamist taotleda kuue aasta jooksul alates päevast, mil mittetoimiv äriühing registrist kustutati (CA § 1024 lg 4). Kohtuliku ennistamise korral on tähtaeg reeglina samuti kuus aastat alates kustutamisest (CA § 1030 lg 4). Juhul kui administratiivse ennistamise avaldus esitatakse kuueaastase tähtaja sees, kuid eitav vastus saadakse siis, kui äriühingu kustutamisest on möödas juba üle kuue aasta, siis on õigus 28 päeva jooksul alates eitava vastuse saamisest esitada kohtuliku ennistamise avaldus. Kohtuliku ennistamise avalduse esitamise tähtaeg puudub, kui äriühingu ennistamise eesmärk on nõuda kustutatud äriühingult tervisekahjustuse tekitamisest tingitud kahju hüvitamist. Ühendkuningriigis ei mõjuta võlausaldaja õigust nõuda äriühingu ennistamist see, kui aktiivne oli võlausaldaja enne äriühingu kustutamist. See tuleneb sellest, et äriühingu kustutamine registrist on väga lihtne. Selline regulatsioon kaitseb väga hästi võlausaldajate huve. Eesti regulatsioon sunnib võlausaldajat olema aktiivne ning kui võlausaldaja on hiljaks jäänud, siis ta kaotab õiguse täiendavat likvideerimist nõuda. Arvestades sellega, missugune on

võlausaldajate kaitse äriühingu likvideerimisel, peaks nende õigused olema Eestis kehtiva õigusega tagatud.

3.4. Võlausaldaja avaldajana kustutamisjärgses esmakordses likvideerimises

Registripidajal on õigus äriühing majandusaasta aruande esitamata jätmisel registrist kustutada (ÄS § 60). Kui äriühing ei ole esitanud registripidajale majandusaasta aruannet ega esitanud ja põhistanud registripidajale mõjuvat põhjust, mis takistab tal aruannet esitamast, ning äriühingu võlausaldajad ei ole taotlenud äriühingu likvideerimist, võib registripidaja äriühingu kustutada (ÄS § 60 lg 3). Nagu seadusest tuleneb, siis sellisel juhul ei toimu äriühingu likvideerimist. Kui aga äriühingu võlausaldaja või äriühing esitab seaduses sätestatud tähtaja jooksul äriühingu likvideerimise taotluse, otsustab registripidaja äriühingu sundlõpetamise ning viiakse läbi äriühingu likvideerimine (ÄS § 60 lg 4). Käesolevas alapeatükis on käsitletud juhtumit, kus ei esitatud likvideerimise avaldust ning äriühing kustutati registrist ilma likvideerimist läbi viimata.

ÄS § 60 lg 5 ls 2 kohaselt võib äriühingu võlausaldaja nõudel likvideerimise pärast äriühingu registrist kustutamist ette võtta üksnes juhul, kui registripidaja ennistab võlausaldaja jaoks likvideerimise taotlemise tähtaja tsiviilkohtumenetluse seadustikus sätestatud korras. Seega on võlausaldajal ÄS § 60 lg 3 alusel majandusaasta aruande esitamata jätmise tõttu registrist kustutatud äriühingu likvideerimise taotlemise tingimus see, et registripidaja ennistab võlausaldaja jaoks likvideerimise taotlemise tähtaja tsiviilkohtumenetluse seadustikus sätestatud korras. Ka TsMS § 66 järgi, kui menetlustoiming jääb õigel ajal tegemata, ei ole menetlusosalisel õigust menetlustoimingut hiljem teha, kui kohus seaduses sätestatud tähtaega ei ennista. ÄS § 60 lg 5 ls 2 mõttes on menetlustoimingu õigel ajal tegemata jätmine see, kui võlausaldaja ei reageeri registripidaja poolt Ametlikes Teadaannetes avaldatud üleskutsele esitada äriühingu likvideerimise taotlus. Selleks on võlausaldajal aega kuus kuud (ÄS § 60 lg 2).

TsMS § 67 lg 1 kohaselt ennistab kohus tähtaja menetlusosalise avalduse alusel, kui menetlusosaline ei saanud tähtaega järgida mõjuval põhjusel ja tähtaja möödalaskmine ei võimalda enam menetlustoimingut teha või põhjustab talle muu negatiivse tagajärje. Seega peab võlausaldaja tähtaja ennistamiseks esitama registripidajale mõjuva põhjuse, miks ta ei taotlenud äriühingu likvideerimist. Silmas tuleb pidada seda, et tähtaja ennistamise avalduse esitamiseks on sätestatud lühike tähtaeg. TsMS § 67 lg 2 kohaselt võib tähtaja ennistamist

taotleda 14 päeva jooksul, alates päevast, millal § 67 lg-s 1 nimetatud takistus ära langes, aga mitte hiljem kui kuue kuu jooksul alates möödalastud tähtaja lõppemisest. Nagu eelnevalt märgitud, siis registripidaja avaldab Ametlikes Teadaannetes teate, milles muuhulgas kutsub võlausaldajaid taotlema äriühingu likvideerimismenetluse läbiviimist (ÄS § 60 lg 2). Seadus sätestab likvideerimismenetluse läbiviimiseks tähtaja kuus kuud. Seega saab võlausaldaja nõuda äriühingu kustutamisejärgse esmakordse likvideerimise läbiviimist hiljemalt kuue kuu jooksul pärast Ametlikes Teadaannetes avaldatud üleskutse (ÄS § 60 lg 2) kuue kuu pikkuse tähtaja lõppemist. Pärast tähtaja möödumist kaotab võlausaldaja õiguse nõuda majandusaasta aruande esitamata jätmise tõttu äriregistrist kustutatud äriühingu likvideerimise (kustutamisejärgne esmakordne likvideerimine) läbiviimist.

Juhul kui võlausaldajal on mõjuv põhjus ning ta mahub ajalistesse raamidesse, siis peab võlausaldaja pidama silmas seda, et samal ajal koos tähtaja ennistamise avaldusega peab ta taotlema äriühingu likvideerimise läbiviimist (TsMS § 68 lg 2). Võlausaldajal ei ole võimalik esmalt taotleda tähtaja ennistamist ning alles rahuldava vastuse saamisel teha menetlustoiming, mille tegemise tähtaja ta mööda lasi. Kohus ei menetle tähtaja ennistamise avaldust ilma möödalastud tähtajaga menetlustoimingu tegemiseta. Tähtaja ennistamise avalduse lahendab kohus määrusega (TsMS § 68 lg 3). Juhul kui võlausaldaja esitatud tähtaja ennistamise avaldust ei rahuldata, võib võlausaldaja esitada määruskaebuse. TsMS § 68 lg 4 kohaselt ei saa maakohtu määruse peale esitatud määruskaebuse kohta tehtud ringkonnakohtu määruse peale Riigikohtule edasi kaevata.

Riigikohus on leidnud, et mõjuv põhjus TsMS § 67 lg 1 tähenduses tähendab seda, et tähtaja möödalaskmiseks peab olema objektiivne põhjus. Selline põhjus on sündmus, mille tekkimist ja kulgemist isik ise vahetult mõjutada ei saa.¹⁴⁰ Käesoleva töö autori hinnangul saab ennistamise alus olla eelkõige tehnilist laadi probleem. Näiteks võib juhtuda, et mingi tehnilise vea tõttu ei ole Ametlikes Teadaannetes avaldatud teade avalik, mistõttu võlausaldajatel ei ole võimalik seda näha. Selline põhjus on mõjuv, sest võlausaldajatel ei olegi olnud võimalust äriühingu kustutamise ohust teada saada. Ametlike Teadaannete portaal www.ametlikudteadaanded.ee pakub kasutajatele teenust, mis võimaldab tellida teavitusi teadaannete avaldamise kohta e-posti aadressil¹⁴¹ (Ametlike Teadaannete põhimääruse¹⁴² § 16 lg 2 p 4). Teenus seisneb selles, et e-postile saab tellida näiteks kõikide äriühingute

¹⁴⁰ RKTkm 3-2-1-148-06, p 12.

¹⁴¹ Registrate ja Infosüsteemide Keskus. Minu Ametlike Teadaannete teenuste kasutusjuhend, lk 7–9. – www.ametlikudteadaanded.ee/web/udata/AT_MinuAT_juhend_loplik_21_01_15.pdf (22.04.2017).

¹⁴² Ametlike Teadaannete põhimäärus. JMm 30.03.2015 nr 13. – RT I, 01.04.2015, 9.

kustutamishoiatuse teateid, samuti saab tellida kustutamishoiatuse teateid üksikute äriühingute kohta. Juhul kui tellitud teavitus ei jõua Registrate ja Infosüsteemide Keskusest tuleneval põhjusel võlausaldajani, võib see olla tähtaja ennistamiseks mõjuv põhjus. Mõjuv põhjus võib ilmselt olla ka see, kui teates avaldatud info on vastuoluline või eksitav. Ühendkuningriigi õiguses tähtaja ennistamise probleemi ei teki, sest äriühingu kohtuliku ennistamise tähtaeg on 6 aastat. Tähtaja möödudes minetab isik oma õiguse ennistamist nõuda.

Juhul kui registripidaja ennistab ÄS § 60 lg 5 alusel võlausaldaja jaoks likvideerimise taotlemise tähtaja tsiviilkohtumenetluse seadustikus sätestatud korras, otsustab registripidaja kustutatud äriühingu likvideerimise (kustutamisjärgne esmakordne likvideerimine). Riigikohus on selgitanud, et kui äriühing on ÄS § 60 lg 3 alusel majandusaasta aruande esitamata jätmise tõttu äriregistrist kustutatud ja seejärel ÄS § 60 lg 5 alusel äriregistrisse ennistatud ning algatatud on likvideerimismenetlus, siis likvideerimine toimub sellisel juhul ikkagi sundlõpetamise raames.¹⁴³

Pole selge, miks on seadusandja võlausaldaja jaoks sätestatud tähtaja osas eristanud täiendavat likvideerimist (ÄS § 218 lg 3 ja § 381 lg 3) ja kustutamisjärgset esmakordset likvideerimist (ÄS § 60 lg 5). Kui tegemist on kustutamisjärgse esmakordse likvideerimisega, siis on võlausaldajale seatud ajapiirang seotud tähtaja ennistamisega. Nagu eespool märgitud, on tähtaja ennistamise avalduse esitamiseks aega maksimaalselt kuus kuud alates möödalastud tähtaja lõppemisest. Täiendava likvideerimise puhul aga sellist ajapiirangut ei ole. ÄS § 60 lg 5, § 218 lg 3 ja § 381 lg 3 jõustusid ühel ajal – 01.01.2006. Vabariigi Valitsus algatas 16.12.2004 äriseadustiku muutmise seaduse¹⁴⁴ eelnõu 552 SE. Eelnõu seletuskiri sisaldub algtekstis¹⁴⁵, kuid kahjuks ei ole nimetatud kolme normi lisamise kohta midagi kirjutatud. Ka muudatusettepanekutes¹⁴⁶ ei ole ÄS § 60 lg 5, § 218 lg 3 ja § 381 lg 3 lisamise kohta midagi mainitud. Ainus, kus nimetatud muudatused nähtuvad, on eelnõu lõpptekst¹⁴⁷, kuhu on need normid lisatud, kuid mingit selgitavat teksti nende juures ei ole. Seega kahjuks ei selgu, kas selline eristus on tehtud teadvalt või on tegemist seadusandja praagiga.

¹⁴³ RRTKm 3-2-1-27-08, p 10.

¹⁴⁴ Äriseadustiku muutmise seadus. – RT I 2005, 57, 449.

¹⁴⁵ Äriseadustiku muutmise seaduse eelnõu 552 SE algtekst. – www.riigikogu.ee/download/ea0ae4cd-ee9c-3dbf-bb0a-2c7f925e03c4 (29.03.2017).

¹⁴⁶ Äriseadustiku muutmise seaduse eelnõu 552 SE muudatusettepanekud. – www.riigikogu.ee/download/3654dad4-c04c-35d9-ba92-197420d5c03b (29.03.2017).

¹⁴⁷ Äriseadustiku muutmise seaduse eelnõu 552 SE lõpptekst. – www.riigikogu.ee/download/276d323c-28e7-3d4b-b356-e8e72a8e9e4e (29.03.2017).

Magistritöö autor leiab, et ÄS § 60 lg 5 juhtumite sidumine tähtaja ennistamisega võib teatud juhtudel võlausaldaja jaoks liiga karm olla ning kokkuvõttes mitte tagada võlausaldaja huve. Näiteks võib selline olukord ilmnedas siis, kui kohustuse täitmine on nähtud ette kaugemas tulevikus. Vahepealse aja jooksul avaldab registripidaja Ametlikes Teadaannetes teate äriühingu kustutamise kohta ning kutsub võlausaldajaid üles likvideerimise läbiviimist taotlema. Võlausaldaja aga ei hoia Ametlikel Teadaannetel silma peal, sest võlgniku kohustuse täitmise tähtaeg ei ole veel kätte jõudnud. Lõpuks, kui see tähtaeg on kätte jõudnud, avastab võlausaldaja, et võlgnikust äriühing on registrist kustutatud ning ka tähtaja ennistamiseks ette nähtud aeg on möödunud. Teisest küljest sunnib selline regulatsioon võlausaldajat olema hoolas ning aeg-ajalt jälgida, kas võlgnikuga on kõik korras. Nagu eespool mainitud, on näiteks võimalik tellida Ametlike Teadaannete teavitused konkreetse võlgniku kohta.

KOKKUVÕTE

Magistritöös uuriti registripidaja algatusel äriühingute sundlõpetamise ja registrist kustutamise, samuti äriühingute täiendava ja kustutamisejärgse esmakordse likvideerimise olemust ja tähendust Eesti õiguses. Magistritöö hüpotees oli, et kehtiv õigus on puudulik ning ei täida oma eesmäärke, menetlus on liiga keeruline ja ei kaitse huvigruppe, keda see kaitsma peaks. Hüpoteesi kontrollides jõudis käesoleva töö autor seisukohale, et kehtiv õigus on mõnes uuritud valdkonnas puudulik ning vajab muutmist.

ÄS § 59 lg 6 kohaselt, kui äriühingu juhatuse koosseis ei vasta seaduse või põhikirja nõuetele, määrab registripidaja äriühingule juhatuse koosseisu seaduse või põhikirja nõuetega vastavusse viimiseks vähemalt kuue kuu pikkuse tähtaja. Kui äriühing määratud tähtaja jooksul puudust ei kõrvalda, on registripidajal õigus otsustada äriühingu sundlõpetamine. Ebaselge on, kellele peaks kättetoimetamine toimuma, kui ei ole ühtegi juhatuse liiget. Magistritöö autori hinnangul on üks võimalik variant kättetoimetamine osanikule või aktsionärile. Probleem tekib aga siis, kui registripidajale ei ole nende asukoht teada, eriti kui isik asub välismaal. Viimase variandina võib kõne alla tulla TsMS § 602 ls-s 3 sätestatud kohtu õigus määrata äriühingule juhtorgani asendusliige. Küsitav on, kas kohus leiab isiku, kes on nõus sellise äriühingu juhatuse liikmeks saama. Isegi kui kohus leiaks sellise isiku, siis oleks tema funktsioon lihtsalt olla äriühingule menetlusedokumentide kättetoimetamise vahend. Samas ei saaks ta puudust juhatuse koosseisus likvideerida, mistõttu on sellises olukorras asendusliikme määramise mõttekus küsitav.

Kui TsÜS § 40 lg 1 p 5 näeb sundlõpetamise üldise alusena ette olukorra, kus juriidilise isiku juhatuse või seda asendava organi volitused on lõppenud rohkem kui kaks aastat tagasi ja uut juhatust või seda asendavat organit ei ole valitud, siis äriseadustikus on seda alust laiendatud. ÄS § 59 lg 6 kohaselt, kui äriühingu juhatuse koosseis ei vasta seaduse või põhikirja nõuetele, määrab registripidaja äriühingule juhatuse koosseisu seaduse või põhikirja nõuetega vastavusse viimiseks tähtaja, mis ei tohi olla lühem kui kuus kuud. Kui äriühing määratud tähtaja jooksul seda ei tee, võib registripidaja otsustada äriühingu sundlõpetamise. Sellest tuleneb, et sundlõpetamise võib tingida ka selline juhtum, kus äriühingul on juhatuse küll olemas (vähemalt üks liige), aga esineb puudus juhatuse liikmete arvus. Käesoleva töö autor jagab õiguskirjanduses toodud seisukohta, et kuigi ÄS § 59 lg 6 alusel on registripidajal õigus algatada äriühingu sundlõpetamine ka siis, kui äriühingul on siiski mõni juhatuse liige alles ehk

äriühing ei ole juhatuse puudumise tõttu sisuliselt tegutsemisvõimetu, ei tohiks selline puudus tuua kaasa sundlõpetamist. Sundlõpetamine on ühingu jaoks raskete tagajärgedega äärmuslik abinõu, mida tuleks kasutada eelkõige siis, kui muud abinõud tulemust ei anna. Võlausaldajate jaoks ei ole sisulist vahet, kas lepingupartneril on üks või enam juhatuse liiget. Kui juhatuses on vähemalt üks liige, siis on ühing sisuliselt tegutsemisvõimeline ning temaga saab lepinguid sõlmida. Juhatuse liikmete arv on ühingu siseasi ning eelkõige sisemise struktuuri ja töö korraldamise küsimus. Nimetatud sundlõpetamise alus magistritöö autori arvates üleliigne, ei teeni ühegi huvigrupi kaitse eesmärki ning on sellel alusel sundlõpetatava äriühingu suhtes ebaproportsionaalne meede.

Majandusaasta aruande esitamata jätmine erineb teistest lõppemise alustest selle poolest, et kui sundlõpetamisel on likvideerimine reegel, võib majandusaasta aruande esitamata jätmine päädida kas likvideerimisega (sundlõpetamine) või äriühingu kustutamisega registrist ilma likvideerimiseta. ÄS § 60 lg 1 näeb majandusaasta aruande esitamata jätmise kui sundlõpetamise või registrist kustutamise aluse ette ainult kolme äriühingu suhtes: osäühing, aktsiaselts ja tulundusühistu. Lisaks neile kolmele on äriühingud ka täis- ja usaldusühing (ÄS § 2 lg 1). Äriseadustik ei anna otsest vastust küsimusele, miks selline sundlõpetamise või registrist kustutamise alus ei kehti täisühingute ega usaldusühingute suhtes. Magistritöö autor jõudis seisukohale, et majandusaasta aruande esitamata jätmisest tulenevad tagajärjed (sundlõpetamine või kustutamine) peaksid kehtima ka täis- ja usaldusühingute suhtes, kuna vastasel juhul võivad enam mittetegutsevad täis- ja usaldusühinguid äriregistrisse aastateks jääda. Samuti aitaks see kaitsta võimalikke tulevase võlausaldajaid. Seadusandja peaks ÄS § 60 lg 1 sõnastust muutma ning lisama seal loetletud ühingute hulka ka täis- ja usaldusühingu.

Kuigi ÄS § 60 lg 2 näeb majandusaasta aruande esitamata jätmisel ette registripidaja poolt võlausaldajate teavitamist Ametlike Teadaannete kaudu, leiab magistritöö autor, et võlausaldajate kaitset saab tõhustada, kui registripidaja kontrolliks omal algatusel, ega majandusaasta aruande esitamata jätnud äriühing ei ole pool mõnes kohtumenetluses. Registripidajal on kohtute infosüsteemi (KIS) kaudu ligipääs sellisele infole. Selline eraldi sätestatud kontrollkohustus välistaks juhtumid, kus registrist kustutatakse selline äriühing, mis on käimasolevas kohtumenetluses pool. Teadaolevalt lõpetab kohus menetluse sisulist otsust tegemata, kui asjas pooleks olev juriidiline isik on lõppenud õigusjärgluseta (TsMS § 428 lg 1 p 5). Justiitsministeerium on nentunud, et ÄS § 60 rakendamisel kontrollib registripidaja osaliselt kohtumenetluses osalemist. Käesoleva töö autori hinnangul peaks selline kontroll olema kohustuslik, sest see aitaks välistada või vähemalt vähendada kohtumenetluse poole

kustutamisest tulenevat täiendava likvideerimise või kustutamisjärgse esmakordse likvideerimise läbiviimise vajadust.

Magistritöö autori hinnangul on äriühingute sundlõpetamise ja registrist kustutamise kehtiva regulatsiooni kõige suurem puudus menetlusele kuluv aeg. Kõige teravamalt ilmneb see puudus selliste äriühingute puhul, mis on jätnud esitamata majandusaasta aruande. Esiteks peab registripidaja enne esimese hoiatusmääruse tegemist ootama pool aastat alates tähtajast, mil tuli majandusaasta aruanne esitada. Hoiatusmäärusega antakse äriühingule vähemalt pooleaastane tähtaeg majandusaasta aruanne esitada või põhistada mõjuvat põhjust, miks seda ei tehta. Kui äriühing kumbagi ei tee, avaldab registripidaja Ametlikes Teadaannetes sellekohase teate ning kutsub äriühingut ja võlausaldajaid üles poole aasta jooksul taotlema likvideerimise läbiviimist. Juhul kui keegi ei taotle likvideerimist, alles siis võib registripidaja äriühingu registrist kustutada. Sellega on majandusaasta aruande esitamise tähtajast möödas juba poolteist aastat. Lisandub ka see aeg, mis kulub alates hoiatusmääruse tegemise õigusest hoiatusmääruse reaalse tegemiseni. Magistritöö autorile teadaolevalt võib praktikas hoiatusmääruse tegemine võtta mõne kuu. Lisaks kõigele loetletule tuleb arvestada ka ajaga, mis kulub määruse kättetoimetamiseks. Kehtiva õiguse järgi käib ka registripidaja poolt hoiatusmääruste tegemine hagimenetlusele ettenähtud kättetoimetamise standardite järgi. Majandusaasta aruande esitamata jätmise tõttu äriühingu sundlõpetamise või registrist kustutamise eesmärk on kõrvaldada tsiviilõiguse subjektide seast äriühingud, mis eelduslikult ei tegutse, on varatud ja kellel puuduvad võlausaldajad. Samuti kaitseb see võimalikke tulevasi võlausaldajaid selliste probleemsete äriühingute eest. Magistritöö autor on seisukohal, et Eesti kehtiv õigus töötab regulatsiooni eesmärkidele vastu.

01.01.2013 jõustusid tsiviilkohtumenetluse seadustiku muudatused, millega langetati juriidilisele isikule avalikult kättetoimetamise standardit. TsMS § 317 lg 1¹ kohaselt on juriidilisele isikule avalikult kättetoimetamine lubatud siis, kui elektrooniline kättetoimetamine ja juriidilise isiku kohta peetavasse registrisse kantud aadressile tähitud kirjaga kättetoimetamine ei ole tulemust andnud. Riigikohus ei ole veel teinud ühtegi lahendit TsMS § 317 lg-s 1¹ sätestatud juriidiliste isikute puhul madalama kättetoimetamise standardi kohta, kuid käesoleva töö autor seab sellise kättetoimetamise standardi põhiseaduspärasuse kahtluse alla. Selline madal kättetoimetamise standard on eriti problemaatiline sundlõpetamise asjades, sest Riigikohtu tõlgenduse järgi on sundlõpetamise näol tegemist äärmusliku vahendiga.

Avalikult kättetoimetamise kõrgem standard on sätestatud TsMS § 317 lg-s 1. Juriidiliste isikute puhul tuleks kõne alla esimene punkt, st tuleb proovida toimetada kätte ka isiku

esindajale. See tagaks selle, et näiteks juhatuse liige oleks reaalselt teadlik äriühingu kohta tehtavast määrusest ja seega ka võimalikest tagajärgedest. Selline kõrgem standard võib osutuda väga problemaatiliseks seoses 15.01.2018 jõustuva äriseadustiku muudatusega, mille kohaselt võib juhatus asuda ka välismaal. Sellisel juhul peab äriühingul olema Eestis määratud kontaktisik, kuid miski ei garanteeri seda, et äriühingul see kontaktisik ka päriselt olemas on. Võib juhtuda, et kontaktisikuks määratud isikuga on leping lõppenud ja uut kontaktisikut ei ole määratud. Samuti võib juhtuda, et Eestis asunud juhatus kolib välismaale ning ei määra endale kontaktisikut. Juhul kui kontaktisikut Eestis ei ole ning juhatus asub välismaal, tuleks kõrgema standardi järgi proovida neile dokument kätte toimetada. See võib aga osutuda väga keeruliseks ning seetõttu kogu menetluse käigu halvata.

Kuna registrimenetlus käib hagita menetluse reeglite järgi, mis omakorda käib hagimenetluse reeglite järgi, siis kõik hagimenetluse kättetoimetamise standardid kohalduvad ka registrimenetlusele. Näiteks käib registripidaja tehtavate hoiatusmääruste jms kättetoimetamine hagimenetluse reeglite järgi. Registrimenetlus, mis oma olemuselt on dokumendimenetlus, peaks magistritöö autori hinnangul olema lihtsam. Seadusandja peaks hindama, kas registrimenetluses peavad jätkuvalt kehtima hagimenetluse kättetoimetamise reeglid või peaks kehtivat regulatsiooni muutama. Näiteks võiks kaaluda sellise regulatsiooni kehtestamist, kus kättetoimetamise standard registrimenetluses on nagu haldusmenetluses, kuid sundlõpetamise määruse kättetoimetamine alluks jätkuvalt tsiviilkohtumenetluse seadustikus sätestatud standarditele. See tähendaks ka seda, et sundlõpetamisele või registrist kustutamisele eelnev registripidaja tegevus võtaks vähem aega ning probleemne äriühing saaks kokkuvõttes registrist kiiremini eemaldatud. Selliselt oleks tagatud ka kõigi osapoolte huvide kaitse.

Teine võimalik variant oleks kehtestada maksekäsu kiirmenetlusega sarnane menetlus. Sellisel juhul täidaksid registripidaja hoiatusmäärused makseettepaneku rolli ning sundlõpetamise määrus või registrist kustutamise määrus oleks nagu maksekäsk. Maksekäsu kättetoimetamine saaks toimuda TsMS § 314¹ lg 3 p 2 alusel kohtule teadaolevat menetlusosalise aadressi või muu sidevahendi andmeid kasutades. Maksekäsu peale on võlgnikul võimalik esitada määruskaebus, näiteks kui makseettepanek toimetati võlgnikule kätte muul viisil kui isiklikult allkirja vastu üleandmisega või elektrooniliselt (kättetoimetamine toimus madalama standardi järgi). Maksekäsu kiirmenetlusega sarnane regulatsioon oleks sundlõpetamise ja registrist kustutamise puhul võimalik aga siis, kui põhjendatud määruskaebuse järel taastataks endine olukord ehk kustutatud äriühing ennistatakse automaatselt registrisse. Samuti peaks sellisel juhul olema võimalik registrisse ennistatud äriühingu tegevuse jätkamine.

Magistritööd kirjutades ilmnes erinevate seaduste vastuolu registripidaja poolt trahvi määramise küsimuses. Trahvi määramisega seonduv vastuolu seisneb selles, et äriseadustik lubab trahvida ilma hoiatusmäärust tegemata (ÄS § 71 lg 2), kuid tsiviilkohtumenetluse reeglid seda üldiselt ei luba. Varasemalt kehtis tsiviilkohtumenetluse seadustikus erand, et trahvi määramisele ei pea eelnema hoiatus, kui seaduses ei ole sätestatud teisiti. Kehtiv TsMS § 46 lg 2 ei näe sellist erandit enam ette. Registripidaja lähtub oma praktikas ikkagi tsiviilkohtumenetluse seadustiku standardist. Kohtu registriosakonna kodukorra § 214 lg 2 ls 2 järgi otsustab registripidaja trahvi määramise pärast seda, kui äriühing ei ole hoiatuses sätestatud tähtaja jooksul nõutavat majandusaasta aruannet esitanud. Selline täpsustus kohtu registriosakonna kodukorras on põhjendatud, sest trahv saab kohustuse tagamise vahendina arvesse tulla siis, kui leebemad mõjutusvahendid (hoiatus) ei ole aidanud. Samal põhjusel tuleks ÄS § 71 lg-s 2 toodud regulatsioon ära muuta.

Kehtiva õiguse kohaselt toimub juriidilise isiku lõpetamisel reeglina tema likvideerimine (TsÜS § 41 lg 1 ls 1). Äriühingu likvideerimist ei toimu, kui registripidaja kustutab äriühingu registrist majandusaasta aruande esitamata jätmise tõttu. Selliste juhtumite puhuks, kus likvideerimine on viidud läbi puudustega ning seega ei ole likvideerimine oma eesmärgi täielikult täitnud, on täiendava likvideerimise instituut (ÄS §-d 218 ja 381). Sellisel juhul ennistatakse äriühing registrisse ja viiakse läbi täiendav likvideerimine. Kui äriühing on registrist kustutatud majandusaasta aruande esitamata jätmise tõttu, st eelnevalt pole viidud läbi likvideerimist, on võimalik kustutamisejärgne esmakordne likvideerimine (ÄS § 60 lg 5). Registrisse ennistamine likvideerimismenetluse läbiviimiseks on vajalik, kui ühingul on jaotamata vara. Sellise likvideerimise otstarve on nii-öelda ripakile jäänud vara jaotamine, see toimub registrist kustutatud äriühingu osanike, aktsionäride või võlausaldajate huvide kaitseks.

Kustutatud äriühingu täiendavat või kustutamisejärgset esmakordset likvideerimist võib nõuda huvitatud isik. Äriseadustik nimetab huvitatud isikuna ainult võlausaldaja, kuid normide olemusest ja sõnastusest tuleneb, et võlausaldaja ei ole ainus huvitatud isik. Teisi huvitatud isikuid äriseadustik ei konkretiseeri. Kohtupraktikas tuleneb, et huvitatud isik võib olla isik, kes oli äriühingu juhatuse liige ajal, mil registrisse tehti kanne likvideerimise ja likvideerija kohta. Juhul kui äriühing kustutatakse registrist ilma likvideerimist läbi viimata, siis huvitatud isik on see juhatuse liige, kes oli juhatuse liige äriühingu registrist kustutamise ajal. Kohtupraktika on huvitatud isikuna tunnistanud ka kustutatud osäühingu ainuosanikku. Analoogselt saab lugeda huvitatud isikuks ka aktsiaseltsi ainuaktsionäri. Kohtupraktikast ei selgu, kas osanike või aktsionäride puhul mängib rolli ka osaluse suurus. Käesoleva töö autor leiab, et täiendava

likvideerimise läbiviimist saab nõuda kustutatud äriühingu iga osanik või aktsionär, sõltumata osaluse suurusest. Huvitatud isikuks on loetud ka kustutatud ühingu kasuks asjaõigusega koormatud kinnisasja omanikku. Magistritöö autor teeb seadusandjale ettepaneku võtta eeskuju Ühendkuningriigi seadusandjast ning äriseadustikus sätestada loetelu huvitatud isikutest. Companies Act 2006 sätestab põhjaliku loetelu isikutest, kes võivad äriühingu ennistamist nõuda. Selline täiendus äriseadustikus suurendaks õigusselgust selles osas, kes on need isikud, kes võivad registrist kustutatud äriühingu likvideerimist nõuda. Samuti aitaks see paremini kaitsta huvitatud isikute õigusi, sest nad oleksid informeeritud enda õiguse olemasolust.

Teine olulisem probleem täiendava ja kustutamisejärgse esmakordse likvideerimise puhul on tähtaja küsimus. Kuskilt ei selgu, miks on seadusandja võlausaldaja jaoks sätestatud tähtaja osas eristanud täiendavat likvideerimist (ÄS § 218 lg 3 ja § 381 lg 3) ja kustutamisejärgset esmakordset likvideerimist (ÄS § 60 lg 5). Kui tegemist on kustutamisejärgse esmakordse likvideerimisega, siis on võlausaldajale seatud ajapiirang seotud tähtaja ennistamisega. Tähtaja ennistamise avalduse esitamiseks aega maksimaalselt kuus kuud alates möödalasunud tähtaja lõppemisest. Täiendava likvideerimise puhul sellist ajapiirangut ei ole.

Magistritöö autor leiab, et ÄS § 60 lg 5 juhtumite sidumine tähtaja ennistamisega võib teatud juhtudel võlausaldaja jaoks liiga karm olla ning kokkuvõttes mitte kaitsta võlausaldaja huve. Näiteks võib selline olukord ilmnedagi siis, kui äriühingu poolt kohustuse täitmine on nähtud ette kaugemas tulevikus. Vahepealse aja jooksul avaldab registripidaja Ametlikes Teadaannetes teate äriühingu kustutamise kohta ning kutsub võlausaldajaid üles likvideerimise läbiviimist taotlema. Võlausaldaja aga ei hoia Ametlikel Teadaannetel silma peal, sest võlgniku kohustuse täitmise tähtaeg ei ole veel kätte jõudnud. Lõpuks, kui see tähtaeg on kätte jõudnud, avastab võlausaldaja, et võlgnikust äriühing on registrist kustutatud ning ka tähtaja ennistamiseks ette nähtud aeg on möödunud.

COMPULSORY DISSOLUTION OF COMPANIES, STRIKING THEM OFF THE REGISTER BY THE REGISTRAR AND SUPPLEMENTARY LIQUIDATION OF COMPANIES.

Summary

The thesis discusses the nature and meaning of compulsory dissolution of private and public limited companies (hereafter companies) and striking them off the register by the registrar in Estonia. It also discusses the nature and meaning of supplementary liquidation of companies after being dissolved or struck off the register. The hypothesis is that Estonian legislation is defective and therefore doesn't achieve its aims, procedural regulation is too difficult and doesn't protect persons it's meant to protect. The author of the thesis came to conclusion that Estonian legislation is partially defective and must be changed to fulfil its aims.

Companies can be dissolved and struck off the register in three ways: voluntary dissolution, supplementary dissolution and getting struck off the register without being first liquidated. The latter can happen, when a company hasn't submitted its annual report, doesn't react to the registrar's reminder and nobody demands liquidation of the company. If those requirements are met, the company can be struck off the registrar without liquidation. If someone, usually a creditor, demands liquidation of the company, supplementary dissolution is carried out.

The thesis consists of three chapters, the first of which examines the nature and meaning of compulsory dissolution of companies and striking them off the register by registrar. Main procedural issues arising from compulsory dissolution and striking off the register are examined in the second chapter. Supplementary liquidation and procedural questions regarding that are discussed in the third chapter. Estonian legislation is compared to relevant parts of United Kingdom's legislation to the extent where it's necessary to detect deficiencies of Estonian legislation or justify the need to improve it. United Kingdom's legislation has been chosen, because 15 January 2018 amendments which allow for directors to manage companies from abroad come into force in Estonian legislation. United Kingdom is already in that situation, therefore it has experience regarding that. United Kingdom's company law has also long history and it's thoroughly regulated.

The main problem regarding compulsory dissolution and striking off the register is the time it takes to get a defunct company struck off. For example, to strike off a company that hasn't met its obligation to submit its annual report might take couple of years. A reminder (warning) is sent to the company 6 months after the deadline of submitting annual report. In that reminder, the registrar reminds the company to submit annual report and warns that failing to comply may result in striking off the register. When the company doesn't comply, the registrar publishes a notification in *Ametlikud Teadaanded* (public notification board, similar to UK Gazette) where it calls the company and its creditors to demand that liquidation would be carried out. If the demand is presented to the registrar in six months compulsory dissolution is carried out. If the demand isn't presented to the registrar, it strikes the company off the register without liquidation. Therefore, striking the company off the register may happen not sooner than 18 months after the deadline of submitting its annual report. This timeline is extended by the period it takes to deliver to the company the first reminder and registrar's ruling of striking off.

The delivery of documents by the registrar is a serious procedural problem regarding compulsory dissolution and striking off the register. The delivery of documents by the registrar has same standards as the delivery of documents in civil proceeding. This standard is very high and may be time consuming if the addressee cannot be reached. The problem may become very serious after 15 January 2018, when amendments which allow for directors to manage companies from abroad come into force. It might become very difficult to deliver necessary documents to directors abroad, hence lengthening the time to strike defunct companies off the register. This beats the purpose of the regulation. It is advised by the author of the thesis to revise current delivery regulation and simplify it. Concrete recommendations have been made in the thesis.

Another distinctive problem regarding procedure is issuing fines for not submitting annual report on time. Procedural regulation in Commercial Code states that the registrar can issue a fine without first warning the company. Code of Civil Procedure, on the contrary, states that a fine can be issued only then if a warning has first been issued. The author of the thesis examined those regulations and concluded that the regulation in Commercial Code is faulty and must be changed. Until then the registrar must interpret the regulation in conformity of the regulation stated in Code of Civil Procedure.

One of the grounds for compulsory dissolution is the situation where the number of directors doesn't meet the amount stated in the company's statutes. It is reasoned to dissolve a company that has no directors at all. If the members (shareholders) of company do not assign new

directors, the company is regarded as defunct. But a company that has at least one director cannot be considered defunct and therefore the ground (less directors than stated in the company's statutes) for compulsory dissolution should be considered false. This kind of ground isn't in any party's interest.

The regulation regarding supplementary liquidation of companies after being dissolved or struck off the register is scarce. The court can decide a supplementary liquidation upon the request of an interested party. Supplementary liquidation can be conducted if the company dissolved or struck off the register has remaining assets. The Estonian legislator has specified only company's creditor as an interested party. The court practice recognises many others: former directors, former members (shareholders), the owner of a real estate which is encumbered with a limited real right (*i.e.* mortgage). The author of the thesis advises the Estonian legislator to supplement Commercial Code with a more thorough list of interested parties as it has been done in United Kingdom's Companies Act 2006. That should clarify legal situation and help serve the purpose of interested parties.

The Estonian legislator has distinguished two situations when it comes to a creditor as an interested party demanding supplementary liquidation. The first situation is where a company has been dissolved during judicial proceeding. The court usually concludes judicial proceeding if a company (party to a proceeding) has been dissolved. This causes confusion and shouldn't be allowed. The creditor must make the application of supplementary restoration and appeal to the Supreme Court for it to restore judicial proceeding. When it occurs that a company (party to a proceeding) has been dissolved, but the court has not yet concluded judicial proceeding, the creditor (party to a proceeding) must make the application of supplementary restoration and an application to suspend the procedure. In that way, the creditor can avoid appealing to the Supreme Court. This is a confusing judicial regulation and must be addressed.

If the company has been dissolved and it was not a party of any judicial proceeding, the rules regarding creditors are different. In that case, the creditor must meet four conditions. First, the creditor must prove that his claim has not been satisfied. It's simple to prove that. Second, the creditor must prove that the only possibility to satisfy his claim is through supplementary liquidation. It's unclear whether this condition is met if the creditor has a claim against a third person, *i.e.* a liquidator who has violated liquidation regulations. The author of the thesis finds that in this situation the condition is still met. Third, the creditor must prove that his claim can be satisfied if the company is restored and therefore supplementary liquidation conducted. The court practice accepts proving at least a possibility to satisfy the claim, *i.e.* proving the fact that

the company has some remaining assets. Fourth, the court will not satisfy the application of supplementary liquidation if the creditor did not lay his claim during company's liquidation without a compelling reason.

Different rules apply to a creditor if a company hasn't been dissolved but struck off the register (a company gets struck off the register if it doesn't submit its annual report, doesn't react to the registrar's warning and nobody demands its liquidation). In that situation, supplementary liquidation is allowed only if the registrar restores the deadline to demand company's liquidation. The grounds to restore the deadline are few. The author of the thesis considers it not to be proportionate and to discriminate creditors.

Andraš Tšitškan

Tartu, 02.05.2017

LÜHENDID

AÕS	asjaõigusseadus
CA	Companies Act 2006
HMK	Harju Maakohus
KaS	karistusseadustik
MTÜ	mittetulundusühing
m	määrus
o	otsus
PärS	pärimisseadus
RKHK	Riigikohtu halduskolleegium
RKTK	Riigikohtu tsiviilkolleegium
RPS	raamatupidamise seadus
TlnRnK	Tallinna Ringkonnakohus
TrtRnK	Tartu Ringkonnakohus
TsMS	tsiviilkohtumenetluse seadustik
TsÜS	tsiviilseadustiku üldosa seadus
TÜS	tulundusühistuseadus
VÕS	võlaõigusseadus
ÄS	äriseadustik

KASUTATUD KIRJANDUS

1. Companies House. Strike off, dissolution and restoration. 2016. – www.gov.uk/government/publications/company-strike-off-dissolution-and-restoration/strike-off-dissolution-and-restoration#companies-no-longer-carrying-on-business-or-in-operation (20.04.2017).
2. J. Corchak. What is a company's registered office address? 2015. – www.informdirect.co.uk/company-records/registered-office-address-what-is-it (25.03.2017).
3. Government Legal Department. Bona vacantia dissolved companies (BVC1). 2013. – www.gov.uk/government/publications/bona-vacantia-dissolved-companies-bvc1/bona-vacantia-dissolved-companies-bvc1 (25.04.2017).
4. Hague Conference on Private International Law. Convention of 15 November 1965 on the Service Abroad of Judicial and Extrajudicial Documents in Civil or Commercial Matters. Members' list. – www.hcch.net/en/instruments/conventions/status-table/?cid=17 (26.04.2017).
5. B. Hannigan. Company Law. Oxford: Oxford University Press 2009, pp 691–694.
6. Justiitsministeerium. Ühinguõiguse kodifitseerimise lähteülesande projekt. Tallinn: 2014. – www.just.ee/sites/www.just.ee/files/uhinguoiguse_kodifitseerimise_lahteulesande_projekt_0.pdf (15.03.2017).
7. Justiitsministeerium. Ühinguõiguse revisjoni lähteülesanne. Tallinn: 2016. – www.just.ee/sites/www.just.ee/files/uhinguoiguse_revisjoni_lahteulesanne_loplik_10.5.2016.pdf (15.04.2017).
8. P. Kama. Äriregister. – Juridica 1995/IV.
9. Karistusseadustiku ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 554 SE seletuskiri. – www.riigikogu.ee/download/c1236cbb-1c9b-4fba-9e3d-674e19099393 (10.04.2017).
10. Ü. Madise jt (toimetuskolleegium). Eesti Vabariigi põhiseadus. Komm vlj. Tallinn: Juura 2012.
11. M. Rask. Ülevaade kohtukorralduse, õigusemõistmise ja seaduste ühetaolise kohaldamise kohta. Ettekanne Riigikogu 2011. aasta kevadistungjärgul. – www.riigikohus.ee/vfs/1114/1_Riigikohtu%20esimehe%20ettekanne%20riigikogule_09.pdf (02.04.2017).

12. Registrate ja Infosüsteemide Keskus. Minu Ametlike Teadaannete teenuste kasutusjuhend. – www.ametlikudteadaanded.ee/web/udata/AT_MinuAT_juhend_loplik_21_01_15.pdf (22.04.2017).
13. Riigilõivuseaduse muutmise ning sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu 206 SE seletuskiri. – www.riigikogu.ee/download/68b0a8d9-eaf8-41f3-b2d3-232458aabad3 (11.04.2017).
14. K. Saare jt. Ühinguõigus I. Kapitaliühingud. Tallinn: Juura 2015.
15. T. Tampuu. Lepinguvälised võlasuhted. Tallinn: Juura 2012.
16. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seonduvate seaduste muutmise seaduse eelnõu 194 SE seletuskiri. – www.riigikogu.ee/download/595f70c1-c6eb-e669-8206-4a2d4bcc7c4e (29.04.2017).
17. P. Varul jt (koost). Tsiviilseadustiku üldosa seadus. Komm vlj. Tallinn: Juura 2010.
18. P. Varul jt. Tsiviilõiguse üldosa. Tallinn: Juura 2012.
19. R. Vitsut. Patiseis kapitaliühingutes ja selle lahendamine. Magistritöö. Tallinn: 2015.
20. M. Vutt, M. Lillsaar. Mõistlik menetlusaeg tsiviilkohtumenetluses. Kohtupraktika analüüs. Tartu: Riigikohus, õigusteabe osakond 2011. – www.riigikohus.ee/vfs/1122/Moistlik_Menetlusaeg_Tsiviilkohtumenetluses.pdf (26.04.2017).
21. M. Vutt. Osahingu ja aktsiaseltsi lõpetamine. – Juridica 1995/IV.
22. M. Vutt. Äriregistri ning mittetulundusühingute ja sihtasutuste registri praktika. Kohtupraktika analüüs. Tartu: Riigikohus, õigusteabe osakond 2008. – www.riigikohus.ee/vfs/778/AriregistriPraktika.pdf (29.04.2017).
23. Äriseadustiku ja maksukorralduse seaduse muutmise ning nendega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõu väljatöötamise kavatsus. Justiitsministeerium 2014. – www.heakodanik.ee/sites/default/files/files/VTk%20-%20MAA%20esitamine%20ja%20jarelevalve%20MTA-le.pdf (12.02.2017).
24. Äriseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse (juriidilise isiku ja tema juhatuse või seda asendava organi asukoht) eelnõu 347 SE tutvustus Riigikogu kodulehel. – [www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/455719c5-367b-4799-8fe3-7d38b76b8136/%C3%84riseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus%20\(juriidilise%20isiku%20ja%20tema%20juhatuse%20v%C3%B5i%20seda%20asendava%20organi%20asukoht\)](http://www.riigikogu.ee/tegevus/eelnoud/eelnou/455719c5-367b-4799-8fe3-7d38b76b8136/%C3%84riseadustiku%20muutmise%20ja%20sellega%20seonduvalt%20teiste%20seaduste%20muutmise%20seadus%20(juriidilise%20isiku%20ja%20tema%20juhatuse%20v%C3%B5i%20seda%20asendava%20organi%20asukoht)) (08.04.2017).
25. Äriseadustiku muutmise seaduse eelnõu 552 SE algtekst. – www.riigikogu.ee/download/ea0ae4cd-ee9c-3dbf-bb0a-2c7f925e03c4 (29.03.2017).

26. Äriseadustiku muutmise seaduse eelnõu 552 SE lõpptekst. – www.riigikogu.ee/download/276d323c-28e7-3d4b-b356-e8e72a8e9e4e (29.03.2017).
27. Äriseadustiku muutmise seaduse eelnõu 552 SE muudatusettepanekud. – www.riigikogu.ee/download/3654dad4-c04c-35d9-ba92-197420d5c03b (29.03.2017).

KASUTATUD ÕIGUSAKTID

Seadused:

28. Eesti Vabariigi põhiseadus. – RT I, 15.05.2015, 2.
29. Asjaõigusseadus. – RT I, 25.01.2017, 4.
30. Haldusmenetluse seadus. – RT I, 25.10.2016, 5.
31. Karistusseadustik. – RT I, 31.12.2016, 14.
32. Kinnistusraamatuseadus. – RT I, 28.06.2016, 8.
33. Kohtute seadus. – RT I, 28.12.2016, 18.
34. Mittetulundusühingute seadus. – RT I, 30.12.2015, 67.
35. Notariaadiseadus. – RT I, 10.03.2016, 4.
36. Pärimisseadus. – RT I, 10.03.2016, 16.
37. Raamatupidamise seadus. – RT I, 27.12.2016, 3.
38. Sihtasutuste seadus. – RT I, 30.12.2015, 71.
39. Tsiviilkohtumenetluse seadustik. – RT I, 28.12.2016, 22.
40. Tsiviilkohtumenetluse seadustiku ja sellega seonduvate seaduste muutmise seadus. – RT I 2008, 59, 330.
41. Tsiviilseadustiku üldosa seadus. – RT I, 12.03.2015, 106.
42. Tulundusühistuseadus. – RT I, 21.03.2014, 34.
43. Võlaõigusseadus. – RT I, 31.12.2016, 7.
44. Äriseadustik. – RT I, 22.06.2016, 32.
45. Äriseadustiku muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seadus (juriidilise isiku ja tema juhatuse või seda asendava organi asukoht). – RT I, 20.04.2017, 1.
46. Äriseadustiku muutmise seadus. – RT I 2005, 57, 449.

Määrused:

- 47. Ametlike Teadaannete põhimäärus. JMm 30.03.2015 nr 13. – RT I, 01.04.2015, 9.
- 48. Kohtu registriosakonna kodukord. JMm 19.12.2012 nr 60. – RT I, 11.02.2016, 9.

Ühendkuningriigi õigusaktid:

- 49. Companies Act 2006. Parliament of the United Kingdom. – www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/46/contents (01.04.2017).
- 50. Insolvency Act 1986. Parliament of the United Kingdom. – www.legislation.gov.uk/ukpga/1986/45/contents (01.04.2017).

Rahvusvahelised õigusaktid:

- 51. Euroopa Parlamendi ja nõukogu määrus (EÜ) nr 1393/2007, 13. november 2007, kohtu- ja kohtuväliste dokumentide liikmesriikides kättetoimetamise kohta tsiviil- ja kaubandusajades („dokumentide kättetoimetamine”), millega tunnistatakse kehtetuks nõukogu määrus (EÜ) nr 1348/2000. – ELT L 324, lk 79–120.
- 52. Tsiviil- ja kaubandusajade kohtu- ja kohtuväliste dokumentide välisriikides kätteandmise konventsioon. – RT II 1996, 1, 1.

KASUTATUD KOHTUPRAKTIKA

Riigikohtu lahendid:

- 53. RKTKo 3-2-1-78-00.
- 54. RKTKo 3-2-1-119-04.
- 55. RKTKm 3-2-2-1-05.
- 56. RKTKm 3-2-1-23-05.
- 57. RKTKo 3-2-1-29-05.
- 58. RKTKo 3-2-1-96-05.
- 59. RKTKm 3-2-1-130-06.
- 60. RKTKo 3-2-1-132-06.
- 61. RKTKm 3-2-1-148-06.
- 62. RKTKm 3-2-1-23-07.
- 63. RKTKm 3-2-1-27-08.

- 64. RKTKo 3-2-1-65-08.
- 65. RKTKm 3-2-1-139-08.
- 66. RKTKm 3-2-2-6-10.
- 67. RKHKm 3-3-1-100-10.
- 68. RKTKm 3-2-1-97-11.
- 69. RKTKm 3-2-1-144-11.
- 70. RKTKm 3-2-1-137-12.
- 71. RKTKm 3-2-1-153-12.
- 72. RKTKm 3-2-1-65-13.
- 73. RKTKm 3-2-1-125-13.
- 74. RKTKm 3-2-1-189-15.

Maa- ja ringkonnakohtute lahendid:

- 75. TlnRnKm 22.06.2006, 2-05-16335.
- 76. TlnRnKo 24.07.2006, 2-04-1625.
- 77. TlnRnK 28.12.2006, 2-06-34295.
- 78. TlnRnKm 17.01.2007, 2-06-6458.
- 79. TlnRnKo 10.11.2008, 2-07-50753.
- 80. TlnRnKm 05.07.2013, 2-13-1285.
- 81. TlnRnKm 02.12.2013, 2-13-49594.
- 82. TlnRnKm 05.12.2013, 2-13-46958.
- 83. TrtRnKm 18.02.2014, 2-14-1003.
- 84. TlnRkKm 28.04.2015, 2-14-53987.
- 85. TrtRnKm 19.12.2016, 2-15-15635.
- 86. HMKm 08.11.2013, 2-13-52617.
- 87. HMKm 22.01.2014, 2-13-55735.

LIHTLITSENTS LÕPUTÖÖ REPRODUTSEERIMISEKS JA LÕPUTÖÖ ÜLDSUSELE KÄTTESAADAVAKS TEGEMISEKS

Mina, **Andraš Tšitškan**,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

„Äriühingute sundlõpetamine ja registrist kustutamine registripidaja algatusel ning äriühingute täiendav ja kustutamisjärgne esmakordne likvideerimine“,

mille juhendaja on *dr. iur.* **Andres Vutt**,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise, sealhulgas DSpace'i digitaalarhiivi lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. Olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandist ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartu, 02.05.2017